

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2008

Bc. ANDREA VITOŠOVÁ

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Šikana na středních odborných školách v okrese Kroměříž

Diplomová práce

Vedoucí práce
JUDr. Milan Kučera, Ph.D.

2008

Autor
Bc. Andrea Vitošová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Šikana na středních odborných školách v okrese Kroměříž vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury, uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích

podpis studenta

Poděkování

Tímto bych chtěla velmi poděkovat mému vedoucímu práce panu JUDr. Kučerovi, za jeho rady a pomoc při zpracování diplomové práce. A taktéž mé díky patří ředitelům vybraných středních odborných škol v okrese Kroměříž, kteří mi umožnili provést výzkum na jejich školách.

ABSTRACT

In today's world chicane becomes more pronounced term and is considered to be the most significant negative aspect of current school system. In addition unlike chicane in the past today it displays more alarming features. That includes in particular increasing number of chicane occurrence in schools, lower age of offenders and increased aggressivity and brutality of such behaviour. Chicane is a complex and cross-society problem. And it is defined as any behaviour with the intention to harm somebody repeatedly, threaten or intimidate other student or group of students. This intentional violence is focused on individuals or groups of students who don't know how or can't defend themselves for whatever reason. It includes physical attacks in form of beating, extortion, robberies, damaging of property of others as well as verbal attacks in form of invectives, aspersions, assault or humiliation. It may also have the form of sexual harassment or even sexual abuse. Chicane occurs also indirectly as notable neglecting or ignoring of a student or students by the teacher or other group of students. Danger of chicane is based mainly on its severity, long term effect and related consequences for mental and physical health. These are the reasons why chicane must not be neglected and underestimated.

The purpose of this diploma work is to map occurrence and severity of chicane in secondary vocational schools in Kroměříž district. In my opinion this objective has been achieved.

The research objective was to prove or disprove the following hypothesis:

H1: Chicane occurs in secondary vocational schools in Kroměříž district.

H2: Most of chicane cases are not of severe character in secondary vocational schools in Kroměříž district.

H3: Most of chicane offenders also display discipline problems.

H4: Boys are more often chicane offenders than girls.

The H1 hypothesis has been proved. 66 % of students in secondary vocational schools in Kroměříž ever experienced chicane and 21 % of students experience chicane in their current school. The H2 hypothesis has been proved. Chicane is not of severe

character. The most common form of chicane is verbal attacks, humiliation and aspersions. The H3 hypothesis has been disproved. The research did not prove that chicane offenders also display discipline problems. The H4 hypothesis has been proved. The result of the research conclude that boys are more often chicane offenders, in 60% of cases.

In addition the research pointed out the problem of chicane reporting and solving. Chicane often remains unreported or is reported but not addressed. As concerns the chicane abatement issue in secondary schools, also 8 % of students is of the opinion that their school effectively addresses chicane and less than 61 % of student does not even know if their schools are addressing this problem at all. Therefore I would recommend to schools to pay more attention to communication with students about this socially pathological problem and take preventive measures.

OBSAH

ÚVOD	8
1. SOUČASNÝ STAV	10
1.1 Vymezení pojmu šikana	10
1.2 Vývoj šikany	12
1.3 Typy šikany	16
1.4 Příčiny vzniku šikany	17
1.4.1 Šikanování jako nemocné chování	19
1.4.2 Šikanování jako závislost.....	21
1.4.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině.....	22
1.4.4 Příznaky šikany	22
1.5 Charakteristika účastníků šikany	24
1.5.1 Osobnost agresora.....	25
1.5.1.1 Příčiny a motivace agresora k šikaně.....	26
1.5.1.2 Typy iniciátorů šikany.....	27
1.5.1.3 Agresorovy metody k získání moci.....	28
1.5.2 Osobnost oběti.....	30
1.5.2.1 Důvody šikanování oběti.....	30
1.5.2.2 Typologie obětí.....	32
1.5.3 Osobnost pedagoga.....	32
1.5.4 Skupiny náchylné ke vzniku šikany a mlčící menšina.....	34
1.6 Následky šikanování	35
1.6.1 Následky šikanování u oběti.....	35
1.6.2 Následky šikanování u agresora.....	38
1.6.3 Následky šikanování u přihlížející skupiny.....	38
1.7 Zvláštnosti šikany u dětí a mládeže	38
1.8 Diagnostika šikanování	40
1.8.1 Schéma strategie vyšetřování.....	41
1.8.2 Zábrany v diagnostice šikany.....	44

1.9 Řešení šikany	47
1.9.1 <i>Rady obětem</i>	53
1.9.2 <i>Rady rodičům obětí</i>	54
1.9.3 <i>Rady rodičům agresorů</i>	57
1.9.4 <i>Rady pedagogům</i>	59
1. 10 Prevence šikany na školách	60
1. 11 Šikana z právního hlediska	65
2. CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY	67
2.1 Cíle práce	67
2.2 Hypotézy práce	67
3. METODIKA	68
3.1 Metodika výzkumu	68
3.2 Charakteristika výzkumného souboru	68
4. VÝSLEDKY VÝZKUMU	69
5. DISKUZE	112
6. ZÁVĚR	123
7. POUŽITÉ ZDROJE	125
8. KLÍČOVÁ SLOVA	132
9. PŘÍLOHY	133
9.1 Obsah příloh	133

ÚVOD

Šikana je v dnešní době stále aktuálnějším pojmem. A je považována za nejzávažnější negativní jev současného školství. Ve své zárodečné formě se vyskytuje prakticky na všech typech škol. Je pravdou, že šikana je nejvíce rozšířena zejména na základních školách, hned v závěsu za nimi jsou učební obory, ale ani školám středním, vyšším a vysokým se tento problém nevyhýbá. Ačkoliv tu šikana byla vždy, dnešní doba vykazuje oproti minulosti alarmující znaky. Jde zejména o zvyšující se počet šikany na školách, snížení věkové hranice pachatelů a o nárůst agresivity a brutality těchto činů.

Šikanu nelze pojmut jako jeden celek, neboť zasahuje do mnoha oblastí. Jde o problém komplexní a celospolečenský. V literatuře je šikana definována takto: Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrášovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou žáků (19). Nebezpečí šikany spočívá především v jejich následcích na duševní a tělesné zdraví. Tyto následky mohou být velmi vážné a celoživotní. Proto je třeba šikanu nepodceňovat a účinně proti ní bojovat.

Téma „Šikana na středních odborných školách v okrese Kroměříž“ jsem si zvolila proto, že mě tato stále aktuálnější problematika zajímá. Navíc se domnívám, že průzkumů na základních školách a učebních oborech již bylo provedeno mnoho, ale střední školy zůstávají v pozadí. Proto by bylo zajímavé i tady tuto problematiku blíže prozkoumat. K výběru tématu mě ale vedly i osobní důvody, protože já sama jsem se během svého studia na základní a poté střední škole s tímto problémem několikrát

setkala. Nikoli v roli oběti či pachatele, ale v roli svědka, pozorovatele. I přesto ve mně tyto zážitky zanechaly určité stopy.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a na část praktickou. V teoretické části je definován pojem šikana, je popsán její vývoj, příčiny vzniku, rozpracována charakteristika účastníků šikany a následky šikany pro účastníky šikany. V další části jsou popsány zvláštnosti šikany u dětí a mládeže a diagnostika tohoto problému. Závěr práce se zabývá léčbou a prevencí šikany na školách. V praktické části byl proveden výzkum kvantitativní metodou technikou dotazníků. Dotazníky byly rozdány na středních odborných školách v okrese Kroměříž. Cílem dotazníků bylo zmapovat výskyt a závažnost šikany na těchto školách. Na základě zjištěných výsledků bych ráda tuto práci využila jako informační zdroj pro veřejnost okresu Kroměříž a dále jako informační zdroj pro studenty a pedagogy středních odborných škol v okrese Kroměříž.

1. SOUČASNÝ STAV

Slovo šikana pochází z francouzského slova „chicane“, což v překladu znamená týrání a označuje tělesné, psychické či kombinované ponižování, obtěžování, sužování, pronásledování, omezování, lpění na určitých předpisech a porušování integrity osobnosti. Šikana je nebezpečný sociálně patologický jev, při kterém dochází k omezování lidské svobody, ponižování a ubližování. Jedná se o formu agresivního násilí a jednu z forem syndromu CAN (Child Abuse and Neglect), kterou lze charakterizovat jako asociální jednání. Šikanující osoba si tímto způsobem zjednává a udržuje převahu nad svou obětí. Kdy cílem agresora je získat si nad druhými osobami pocit převahy, moci, určité výhody (27, 18, 3, 46).

1.1 Vymezení pojmu šikana

Šikana je složitý problém, který není možné právně pojmut jako jeden celek, neboť svými znaky a důsledky zasahuje do mnoha právních odvětví. Právní definici šikany tedy v našem právním řádu nenajdeme, proto Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy pro komplexní řešení šikany, vymezilo tuto problematiku takto: Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou žáků (Bendl, s 27). V současné době je u nás rozšířena i tzv. „majetková šikana“, nazývána také šikanou ekonomickou. Dítě či mladistvý z nižší sociální vrstvy, je zde objektem šikany kvůli tomu, že nemá značkové oblečení a obuv, nevlastní mobilní telefon apod. Prohlubují se rozdíly mezi

žáky z bohatých a chudých rodin, objevují se problémy týkající se sociálně-ekonomické situace rodin (16, 3, 12).

Ačkoliv se obvykle uvádí, že šikana je opakované ubližování, lze za šikanu považovat i jednorázový akt. Zvláště, jedná-li se o krutý a brutální čin, jednorázové vyhrožování a posmívání se druhému jedinci. V tomto případě lze za šikanu považovat i tuto jednotlivou událost bez dosavadní repetice. Důležitým znakem šikany je také bezbrannost oběti z jakéhokoli důvodu, např. z důvodu fyzického handicapu, psychické odlišnosti, neobratnosti, neprůbojnosti, izolovanosti v kolektivu.... Jedná se tedy o asymetrickou agresi. Obecně lze tedy šikanu charakterizovat jako patrný úmysl ublížit, útoky jsou opakované a je zde patrný nepoměr sil mezi útočníkem a obětí. Pojmem šikana však nelze označovat vše nepříjemné a zlé, čím si děti a mladiství vzájemně ubližují. Problémem je, že neexistuje nějaká přesná, jednoznačná a ostrá hranice mezi tím, co je ještě normální a co už normální není (3, 27, 10, 6).

Ve své zárodečné formě se šikanování objevuje prakticky na všech školách. K projevům nekázně, nerespektování a porušování norem, pravidel a ustanovení školy dochází ve všech typech školských zařízení. Lze říci, že šikana je zřejmě stejně stará jako škola sama. Ačkoli je šikana v dnešní době velmi aktuální, docházelo k ní již před staletími. Zejména na internátních školách a univerzitách, kdy starší a silnější žáci hrubě zacházeli s mladšími, slabšími a nezkušenými nováčky. Jednalo se o jakési „přijímání“ nových členů do okruhu starších. Oproti dřívější době však dnešní šikanování vykazuje alarmující znaky. Jde především o vzrůstající počet případů šikany, snižování věkové hranice pachatelů šikany, zvýšenou brutalitu, agresi těchto činů a o její rafinovanost. Dalším alarmujícím příznakem dnešní šikany je také zaměření se agresorů na učitele, jako oběti šikany. Stále častější je výskyt zbraní u žáků a natáčení a následné zveřejňování nahrávek zachycujících šikany ve školách. Z tohoto důvodu je šikanování považováno za nejzávažnější negativní jev současného školství. Jde o problém komplexní, na jehož řešení se podílí více vědních disciplín a jejich přístupů: pedagogika, sociologie, psychologie a etika. Nejedná se jen o jev spojený se školou. Šikana se netýká jen dětí a mládeže, ale zahrnuje i ostatní věkové skupiny. Jde tedy o problém celospolečenský. Se šikanou se můžeme setkat ve všech druzích školních

zařízení, v dětských domovech, ve sportovních kroužcích, v zaměstnání, v armádě, ve vězení, ale i v rodině a také v domovech pro seniory. V každé z těchto oblastí a v každém z těchto zařízení vykazuje šikana svá specifika, ať se jedná o formy šikanování či charakteristiky agresorů a obětí (3, 6, 30, 54).

1.2 Vývoj šikany

Šikanování není nikdy pouze záležitostí jedinců, naopak je onemocněním celé skupiny a je příznakem těžké poruchy vztahů ve skupině. Šikanování tedy není pouze záležitostí agresora a oběti. Neděje se někde ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny (3, 6, 39).

Vývoj šikany ve skupině bývá přirovnáván k infekci napadající organismus. Podle toho se strukturuje vývoj této infekce do pěti stádií. Kdo tedy neporozumí mechanismu proměny zdravé skupiny v nemocnou, ten šikanování nemůže léčit. Vztahy při šikaně mají vždy svou vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Směřují od podoby zárodečné tzv. ostrakismu k nejvyššímu stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny, k dokonalé šikaně. Toto schéma zachycuje negativní proces, který stojí za pokřivením vztahů ve skupině. Postihuje vnitřní pohyb směřující k úplnému přijetí postojů, norem a hodnot šikanování studenty. Je však třeba si uvědomit, že rozdělení do těchto pěti stádií se používá především z důvodů didaktických. V praxi totiž není možné vysledovat a určit jasné hranice mezi jednotlivými stádií. Jednotlivá stadia se různě překrývají, splývají a různě rychle přecházejí. A vyžadují i odlišné způsoby zásahu. To, zda zůstane pouze u těch nejmírnějších forem šikany, nebo se proces rozvine až do podoby dokonalé šikany, záleží na celkové konstelaci sociální skupiny ve třídě, na učiteli, na postavení jedince ve skupině, na rodině atd. Tedy na přístupu okolí hlavních aktérů. Odpovědnost za poměry ve škole a za to, zda ve škole dojde k rozvoji šikany leží na bedrech pedagogů a vedení školy. Problémem je, že jmenování o šikaně mnohdy ani neví, nebo o ní vědět ani nechtějí (19, 3, 27, 16).

Stadium I.: ostrakizmus

V každé školní skupině existují jedinci, kteří jsou méně oblíbení a vlivní a nacházejí se na tzv. sociometrickém chvostu. Tito jedinci jsou označováni jako obětní beránci, černé ovce či outsideři. Díky tradičnímu způsobu výchovy, který cíleně nepracuje se vztahy mezi studenty, zakoušejí všichni jednotlivci, kteří se dostanou na chvost skupiny, prvky šikany, tzv. ostrakismus. Jde o mírné náznaky šikanování, které potkává okrajové členy třídy. V tomto počátečním a nejmírnějším stádiu se jedná zejména o izolaci postiženého jedince. Tato oběť zažívá především psychické formy násilí, při kterých se necítí dobře. Nemá žádné kamarády, je neoblíbená a není kolektivem uznávána. Ostatní členové tohoto jedince odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, dávají mu hanlivé přezdívky, vytěšňují jej z kolektivu, dělají na jeho účet různé žertíky. Pokud se proti tomu oběť ohradí, je jí často vytknuto, že nerozumí legraci a nemá smysl pro humor (27, 6, 55, 41, 19, 3).

Tato situace je již zárodečnou podobou šikany a skrývá v sobě riziko dalšího negativního vývoje (19, 18).

Stadium II.: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Zárodečný stupeň šikanování (ostrakizmus) může přejít do dalšího stádia. Zatímco první stádium se vyskytuje takřka v každé třídě, může se později objevit jedinec či skupinka výrazně agresivnějších jedinců, kteří začnou používat pro uspokojení svých potřeb i násilí fyzické. Toto stádium je charakteristické tím, že psychický nátlak přerůstá ve fyzickou agresi. Manipulace s obětí se přitvrzuje. Agresor testuje a mapuje situaci, zkouší, kam až může zajít. Příčin uvolnění tohoto agresivního chování může být mnoho, avšak časté jsou dvě nezřídka se podmiňující příčiny (3, 19, 27, 55, 6).

1. V náročných situacích stoupá ve skupině napětí a ostrakizovaní jedinci začínají sloužit jako ventil pro uvolnění tohoto napětí. Spolužáci se díky nim odreagovávají od svých nepříjemných pocitů, např. z konfliktu s učitelem, z těžkého testu nebo jen z nudy. Manipulace se přitvrzuje, objevuje se subtilní fyzická agrese. Jedná se vlastně

o tzv. scapegoating, známý spíše z patologického rodinného prostředí, v němž jde zejména o upevnění soudržnosti skupiny na účet oběti (3, 19).

K tomuto přitvrzování dochází ale i v situacích příznivých, kdy spolu studenti tráví mnoho času. Příkladem mohou být školní výlety, kdy studenti k „přežití“ nudného výletu vymýšlejí „zábavu“ na úkor oběti. Tato zábava rychle přitvrzuje na intenzitě (55, 6).

2. V jedné třídě se objevuje několik výrazně agresivních asociálních jedinců, kteří v rámci své „přirozenosti“ používají od samého počátku agresi k uspokojování svých potřeb. Agresor zjišťuje, jak chutná moc, jaké uspokojení mu bití, týrání a ponižování druhých přináší. Zakouší od ostatních obdiv a respekt, což jej ve svém konání ještě více utvrzuje a vede k opakování tohoto agresivního chování. Nepříznivou variantou je, pokud se takto začne chovat vůdce a hvězda třídy pro zábavu, obveselení druhých (55, 19, 27).

Další vývoj závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích ostatních studentů k šikanování. Pokud ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy, převažují pozitivní morální hodnoty a studenti mají negativní postoje k násilí a ubližování slabším, pokusy o šikanování zde neuspějí. V případě, že však pozitivní jádro skupiny nereaguje, kamarádské vztahy nejsou přítomny a nejsou přítomny ani pozitivní morální vlastnosti, v tomto případě dochází k prolomení posledních morálních zásad a šikana se rozjíždí ve větším rozsahu. Toto selhání skupiny může být způsobeno zmatkem, lhostejností, rivalitou ve skupině a nepřátelstvím, nepříznivými postoji k šikanování (19, 3, 55).

Stadium III.: klíčový moment-vytvoření jádra (nukleový základ)

Toto stádium je prakticky rozhodující. Zejména kvůli této fázi lze považovat šikanu za nemoc kolektivu. V tomto stádiu dochází k tomu, že se sympatizující jedinci s agresorem spojí, vytvoří „úderné jádro“ a vytvoří společnou strategii výběru oběti. Šikanování se tak stává organizovaným. Rozdělení rolí ve skupině je již pevně dané. Stále však existuje možnost vzniku silné pozitivní skupiny (charakterově a morálně

silných jedinců), která by toto „úderné jádro“ mohla oslabit a rozbít. Pokud však tato silná skupina nezasáhne, šikana se rozvíjí dál (27, 6, 55, 19).

Někdy vznikne křehká rovnováha mezi dvěma nejsilnějšími skupinami vedoucí k dočasnému zastavení agrese. Lehce však může dojít ke zvratu v negativním slova smyslu a k porušení dočasné rovnováhy, např. příchodem nového agresora či přeřazením oběti do jiné školy. Tyto silné skupiny charakterově slušných studentů se však příliš nevyskytují. Tito jedinci totiž mají nevýhodnou pozici vůči agresorům, kteří nedodržují pravidla. Tito studenti pravidla respektují a „nebonzují“, čímž však nepřímo umožňují rozvoj šikany (3, 19, 55).

Stadium IV.: většina přijímá normy agresorů (mlčící většina)

V případě, že mezi studenty není vytvořena silná pozitivní skupina, činnost jádra agresorů bez odporu pokračuje. Šikana se začíná rozjíždět v plném rozsahu. Působení agresorů je natolik silné, že jejich normy přijímá celá skupina. Skupina se s těmito normami ztotožňuje nebo je alespoň vnějšně přijímá, normy se stávají nepsaným pravidlem. Neformální tlak ze strany agresorů se stává dynamickým a málokdo se mu už dokáže postavit. I studenti morální a mírní se chovají krutě, aktivně se účastní týrání a zažívají při tom pocity uspokojení. Hlavní roli zde samozřejmě hraje strach, že pokud zůstanou stranou, může se pozornost agresorů obrátit na ně a oni se tak dostanou do stejné pozice jako oběť. V této fázi je vliv pedagogů na chování takovéto skupiny zcela minimální, případně zprostředkovaný přes vůdce skupiny (19, 18, 6, 55, 27).

Stadium V.: totalita neboli dokonalá šikana

Normy agresorů jsou přijaty a respektovány všemi, dochází k úplnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadium vykořisťování. Charakteristickým znakem je rozdělení skupiny na vůdce, otrokáře a jejich poddané, otroky. Otrokáři na otrocích využívají vše od věcí materiálních (peníze, osobní věci), po jejich tělo, city, školní znalosti. Oběť již není schopná se bránit. Agresoři ztrácejí i poslední zbytky zábran, mají nutkavé pocity k opakovanému násilí. Skupina zcela propadá agresi, mírní a dříve neutrální jedinci se zájmem přihlížejí a do šikanování se sami aktivně zapojují. Šikana

je nyní předmětem zábavy celé skupiny, agresori jsou za její pobavení odměňováni potleskem a obdivem. Ve skupině chybí pocit viny, soucit s obětí. Objevuje se velmi rozpracovaná psychická manipulace oběti. Oběť se stává zcela závislou a ochotnou udělat cokoli. Tento neúnosný stav řeší často útekem do nemoci, záškoláctvím, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu, hroutí se. V důsledku brutálního násilí a následného zranění oběti se šikanování může provalit (18, 55, 41, 27, 19).

Tento stupeň šikany je spíše charakteristický pro vězení, vojenské prostředí a výchovné ústavy. U škol záležitostí škol středních. Stává se v případě, že iniciátor agrese a vůdce jádra je považován za hvězdu třídy a je velmi oblíben jak mezi studenty, tak i mezi pedagogy. Často to bývá student s výborným prospěchem, ochotný pomáhat pedagogům a plnit jejich úkoly (ukázňuje třídu, zařizuje, organizuje záležitosti třídy). Ze strany učitelů je podporován, učitelé mu věří a stojí za ním. Volání oběti, považované za nesympatickou, výukově slabou osobu, o pomoc bývá přehlíženo či vykládáno v její neprospěch (21, 55, 3, 16).

Znalost vnitřního vývoje šikanování je důležitá při respektování stupňů léčby, diferenciaci pomoci a při volbě diagnostických a terapeutických postupů. Existuje patrný rozdíl ve vyšetřování a léčbě u počátečního (tj. prvního, druhého a třetího stupně šikany) a u pokročilého (tj. čtvrtého a pátého stupně šikany) stádia šikany. Pro účinnou léčbu je vždy nutné umět rozlišit základní stadia šikany. V případě, že by léčba reagovala jen na vnější projevy šikany a nerespektovala zvláštnosti jednotlivých stádií, potom by byla léčba neúčinná. Toto zaměření léčby jen na příznaky totiž naráží na neviditelná vnitřní stadia nemocné skupiny a je zaměřeno jen na léčbu projevů, odchylek od školních a společenských pravidel chování, čímž nedává prostor ani pro účinnou prevenci (21).

1.3 Typy šikany

Pro schopnost vidět varující signály vznikající či rozvíjející se šikany je důležité znát vnější projevy šikany. V tomto smyslu jsou konkrétní typy agrese a manipulace

rozděleny do pěti skupin a na tzv. trojdimensionální mapu, díky které lze šikanování členit na přímé a nepřímé, fyzické a verbální a aktivní a pasivní. Díky kombinaci těchto tří dimenzí vzniká osm druhů šikanování – fyzické přímé aktivní, fyzické aktivní nepřímé, fyzické pasivní přímé, fyzické pasivní nepřímé, verbální aktivní přímé, verbální aktivní nepřímé, verbální pasivní přímé a verbální pasivní nepřímé (19, 40).

- fyzické přímé aktivní šikanování se projevuje kopáním, bitím, fackováním a škrcením oběti
- při fyzickém aktivním nepřímém typu šikany jsou oběti ničeny věci a oběť je bita nohsledy vyslanými agresorem (kápem)
- fyzický pasivní přímý typ šikanování se projevuje fyzickým bráněním oběti v dosahování jejich cílů. Agresor oběti například nedovolí, aby si vzala své věci, sedla si do lavice apod.
- při fyzicky pasivní nepřímé šikaně agresor odmítá oběti splnit její požadavky, např. odmítá oběť na její požádání pustit na WC, pustit do či ze třídy apod.
- verbální aktivní přímé šikanování se projevuje nadáváním, urážením, zesměšňováním oběti
- verbální aktivní nepřímé šikanování je charakteristické rozšiřováním pomluv o oběti. Projevuje se ale také tzv. symbolickou agresí, při které je agrese vůči oběti vyjádřena v kresbách, básních, písních
- projevem verbální pasivní nepřímé šikany je neodpovídání na pozdrav, otázky oběti
- při šikaně verbální pasivní nepřímé bývá oběť často nespravedlivě obviňována z činů, které spáchali agresori. Spolužáci se oběti nezastanou a tiše vše tolerují či přímo schvalují (19).

1.4 Příčiny vzniku šikany

Z hlediska potlačení šikany na školách je podstatné znát a umět včas odstranit její příčiny. Je známo mnoho faktorů vedoucích ke vzniku a rozvoji šikany, avšak tento výčet není úplný. I v případě, že by byl tento výčet úplný, není důvod k optimismu.

Vždy se najdou určité příčiny a faktory, které lze odstranit jen stěží a některé nelze odstranit vůbec (3).

Pod příčiny šikanování se často zahrnují jak osobnostní rysy obětí a agresorů, tak různé podmínky týkající se okolního prostředí, ve kterém se nachází škola (tj. sociální a kulturní), prostředí přímo uvnitř školy (tj. architektura, složení studentů a pedagogů, klima školy). Pro přesnější pojetí šikany je proto vhodnější mluvit ne o příčinách šikany, ale o faktorech a vlivech, které se spolupodílejí na vzniku šikany. Šikana se skrývá v osobnostních rysech šikanujícího a jeho oběti, ve lhostejnosti okolí (mlčící skupina, nezúčastnění), v sociální atmosféře či v některých ideologiích. Tyto faktory jsou označovány jako podmínky vzniku šikany. Patří mezi ně i například prostředí bez použití preventivních opatření, nevhodné klima sociální skupiny, absence výchovného vedení a právního postupu nebo anonymita prostředí. Šikana je jevem odehrávajícím se tedy skoro vždy v kontextu nějaké sociální kultury. Dalším a neméně důležitým faktorem vzniku šikany je nedostatek emocionální odezvy v rodinách, špatná výchova orientovaná na prosazování vlastních zájmů na úkor druhých a vyzdvihující kult síly, sobeckost, lhostejnost a žití nikoli pro sebe a spolu, ale vedle sebe, prostředí ve kterém mládež žije, pokles autority učitelů, rodičů a dospělých vůbec, vliv mediálního násilí, nárůst kriminality mládeže, nárůst násilí na dětech, zejména v těch sociálních systémech, které by měly vzbuzovat u dětí a mládeže pocit bezpečí a jistoty, což je rodina, škola, tábory, kroužky, dětské domovy. Další z mnoha faktorů podporujících vznik šikany je mechanismus nápodoby, který je považován za sekundární příčinu šikanování. Jedinec, který dokáže formou šikanování překročit hranici násilí, kterou se ostatní překročit bojí, se stává předmětem obdivu některých spolužáků. Spolužáci, kteří dosud nešikanovali, tak mohou, když vidí, že to jde a agresor zůstává nepotrestán a stává se předmětem obdivu, začít se šikanou také. Morální nákaza se tak začíná postupně šířit. Do oblasti nápodoby spadá také sociální přenos (sociální dědičnost) násilného (agresivního) jednání rodičů na vlastní potomky. Častý, byť nechtěný podnět k šikaně může zavdat i samotný pedagog svým necitlivým chováním vůči konkrétnímu studentovi (zesměšňování před třídou, ironické poznámky) nebo neřešením již vzniklé šikany, které si ostatní studenti mohou vyložit jako její schvalování. I toto může být

příčina toho, proč se šikana ve třídě objeví nebo se již vzniklá šikana dále rozvíjí (3, 5, 27, 18, 51, 9, 34).

Šikana se vyskytuje v nejrůznějších typech kolektivů – ve škole, ve výchovných ústavech, na vojně, ve vězení. Společným rysem těchto zařízení je tvorba jakýchsi uzavřených celků, z nichž není po určitou dobu úniku. Toto prostředí je charakteristické nedobrovolným či nutným pobytem (povinná školní docházka, odpykání si trestu). A vykazuje tyto znaky: obrácená hierarchie hodnot, tolerance agrese, akceptace vyvyšování jedněch nad druhými, souhlas s náznaky šikany atd. Aby se šikana v tomto prostředí mohla plně rozvinout, je potřeba, aby byly splněny následující podmínky: přítomnost potencionálního šikanujícího agresora, přítomnost potencionální oběti šikanování, přítomnost takového klimatu skupiny, které šikanování připustí a nezabrání mu (3, 27, 18).

Místem, kde k šikanování nejčastěji dochází, je cesta do školy či ze školy, prostředí před školou, ve škole. V budově školy je to zejména šatna, WC, skrytá zákoutí chodeb, jídelna, školní pozemek, tělocvična. K šikaně pak nejčastěji dochází před začátkem první vyučovací hodiny, o přestávkách a často i přímo při vyučování. Agresoři si pro své činy vybírají místa, která jsou pokud možno co nejvíce mimo dosah a dohled pedagogů, popřípadě místa, kde je pro službu vykonávající dozor těžké rychle se orientovat (velký shluk studentů) (17, 3).

1.4.1 Šikanování jako nemocné chování

Tento pohled je v praxi nejběžnější a mnohdy také jediný a pro první posouzení situace zcela nezbytný a nezastupitelný. Šikanování je zde vnímáno jako nemocné či patologické chování. Hlavním rysem je situace, kdy jeden či více studentů úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje svého spolužáka nebo své spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci (19, 21).

Jednou z forem šikany jako nemocného chování je fyzická agrese a použití zbraní. Oběť je v tomto případě nejčastěji mlácena, kopána, bita, fackována, svazována, věšena na lustr, dveře, vyhazována z oken a přehazována přes zábradlí, často je také

škrcena, jsou jí stříhány či opalovány vlasy, bývá namáčena, splachována do WC, sprchována ve studené vodě atd. (19, 21).

Další formou je agrese slovní a zastrašování oběti zbraněmi. Při tomto druhu šikany je oběti vyhrožováno zabitím, mučením, násilím. Časté je nepřímé, anonymní vyhrožování po telefonu, pomocí SMS zpráv a prostřednictvím e-mailů. Na rozdíl od klasické šikany je tento druh šikany mnohem zrádnější. Oběť často netuší, kdo jí ubližuje, a proto se agresorovi nemůže patřičně bránit. Dále je oběť je zastrašována zbraněmi, je jí nadáváno, jsou uráženi její rodiče a ona sama je urážena kvůli svým slabostem, chybám, vzhledu (19, 21, 29).

Krádeže, ničení a manipulace s věcmi je další z forem. Agresoři při této formě šikany berou oběti peníze, ničí ji věci nebo si je přivlastňují, ničí jí též učebnice, sešity a psací potřeby. Často je po oběti vyžadována svačina, jsou jí kradeny či schovávány osobní věci (19, 21).

Předposlední z forem šikany jako nemocného chování jsou násilné a manipulativní příkazy. Oběť je donucována pít vlastní moč, limonádu, do které bylo napliváno, jíst jídlo z podlahy, čistit a líbat agresorům boty, klečat a prosit o milost, uklízet za agresory, napovídat při psaní písemných prací, dělat za agresory úkoly. Je donucována vyvolávat ponižující výroky, hesla, pozdravy, nosit ponižující ceduli, platit agresorům výkupné a „půjčovat“ jim peníze. Oblíbené jsou také hry na „metro a vlak“, napodobování zvířat a filmových postav (21).

Konečnou z forem je zraňování jedince jeho záměrnou izolací, oklíkou a „uměleckými“ výtvary. Při této formě spolužáci oběť záměrně ignorují, neodpovídají na její pozdravy, pokud je oběť o něco žádá, dělají, že neslyší. Když si oběť přisedne k ostatním ke stolu při obědě, všichni si štítivě odsednou jinam. Oběť je pomlouvána, osočována, jsou na ní sváděna všechna provinění skupiny. Agresoři posílají oběti hanlivé a často velmi kruté obrázky, básničky, pohádky (19).

1.4.2 Šikanování jako závislost

Tento rozměr šikanování je již vnějššímu pohledu nepřístupný a jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Tento nesvobodný a nesymetrický vztah je určen převažující lidskou strategií: skrýt před druhými svůj vlastní strach a zároveň využít strachu druhého. Což vede k rozdělení studentů ve skupině na „silné“ a „slabé“. Čili k rozdělení na studenty, kteří reagují silně a svůj strach umí překrýt tím, že ho vyvolají v druhých. Předvedou tak své přednosti, kterými zakryjí nedostatky a slabosti. A na studenty, kteří jsou tak ochromeni strachem, že své nedostatky, které chtěli skrýt ještě více odhalí. Tato vazba je překvapivě oboustranná, trvalá a vzájemně potřebná. Pokud vůdce z nějakého důvodu školu opustí, je „slabými“ okamžitě podbízivě alternován do role vůdce jiný člen „silných“. Experimentování a hraní si se strachem se zvrstává do úplné závislosti oběti na agresorovi. Agresor svůj strach stále více překrývá ovládním, zastrahováním oběti, čímž u něj dochází k nárůstu pocitu nadřazenosti. Agresor je tímto libým pocitem čím dál více ovládán a puzen k neustálému zdokonalování a stupňování utrpení oběti, na oběti je závislý a potřebuje ji. Stupňování brutality agresora u oběti nezřídkou vyvolá obranu vůči fyzické a psychické bolesti. Vyvolá to u ní sebezničující síly, které však přímo nahrávají agresorovi. Následkem toho může být až extrémní forma závislosti vedoucí k identifikaci oběti s agresorem. Projevem může být to, že oběť začne považovat agresora za svého kamaráda, obdivuje ho, poslouchá ho na slovo a ve všem se mu ochotně podřizuje (54, 19).

Tento druh šikany se provalí v tom případě, že se agresorovi brutální násilí vymkne z rukou a oběť je nucena vyhledat lékařskou pomoc. Problémem u lehčích forem této šikany je to, že se pedagogové nechají zmást a přijmou vnější zdání, že si oběť za všechno může sama. Avšak to, že je někdo slabý či méně zdatný, není žádná vina, a proto nemá nikdo právo jej za to fyzicky či psychicky týrat (19, 21).

1.4.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Posledním pohledem na šikanu, bez kterého se v praxi nelze obejít, je pochopení šikany jako onemocnění celé skupiny. Jde o to, že šikanování není nikdy záležitostí jedince, ale celé skupiny, která je napadena touto infekcí. A proto musí mít prevence systémovou povahu. Terapie musí být zaměřena na léčbu celé skupiny a nejenom na léčbu agresora a jeho oběti (19, 21, 54).

1.4.4 Příznaky šikany

Poznat, zda je mladistvý šikanován není mnohdy snadné. Manipulativnost a v počátcích zdánlivá nenápadnost v projevech šikanování může vést k jeho přehlížení. Proto je velmi důležité všimnout si varovných signálů, které se u oběti vyskytují a vztahují se nejen k jejímu chování, ale i k chování k jejímu blízkému okolí. Je jen na rodičích, pedagozích a okolí šikanovaného, zda si těchto příznaků všimne a včas je začne řešit. Nejvíce vnímaví by měli být rodiče a právě oni by tedy měli v odhalení šikany sehrát důležitou roli. Všímavost pedagoga je neméně důležitá. Pedagog by měl znát příčiny, příznaky a projevy šikany a měl by si všimnout varovných signálů. Mezi varovné příznaky například patří to, že je některý student nápadně často terčem posměchu ostatních spolužáků, tento student bývá často osamocen, je smutný, ustrašený a o přestávkách vyhledává společnost pedagogů (43, 41).

Odhalení šikany není významné pouze pro oběť, ale i pro celou skupinu, v níž k šikaně dochází. Účast na šikanování, ale i pouhé přihlížení takovému chování, může mít výrazný negativní vliv na tvorbu postojů skupiny a na samotný osobnostní vývoj všech zúčastněných (41).

Příznaky šikany se dělí na nepřímé ukazatele, které se projevují změnou v chování či vzhledu oběti a na ukazatele přímé, projevující se v chování okolí vůči oběti (viz. příloha 2).

Nepřímé ukazatele:

- strach jít do školy
- záškoláctví, neomluvené absence
- tělesné potíže spojené s nechutí a strachem jít do školy jako jsou bolesti hlavy či břicha bez lékařského nálezu
- ztráta zájmu o učení, zhoršení školního prospěchu
- poruchy soustředění
- nejisté, ustrašené vystupování (např. při prezentaci před třídou)
- chybění kamarádů, přátel
- zdržování se raději doma než venku, což dříve nebylo zvykem
- osamocenost student ve třídním kolektivu
- snaha zůstat o přestávkách v blízkosti pedagogů
- pozdní návraty ze školy
- návrat hladového mladistvého ze školy díky braní svačiny, oběda
- poškozené či ušpiněné oblečení po návratu ze školy
- poškozené, ušpiněné osobní věci, učebnice nebo jejich ztráta
- opakovaná ztráta peněz či osobních věcí
- opakované žádosti o peníze pod různými záminkami, ztráta peněz v domácnosti
- modřiny, odřeniny, tržné, řezné rány bez věrohodného vysvětlení
- odmítání vysvětlit ztrátu peněz, věci a jejich poškození, nepravděpodobné výmluvy
- poruchy spánku, noční můry
- apatie, smutek, uzavřenost, stísněnost nebo naopak projevy agresivity
- vyhledávání blízkosti pedagogů v době přestávek
- vyhledávání a používání jiných tras při cestě do a ze školy
- vyhrožování sebevraždou či pokusy o ni

Přímé ukazatele:

- úmyslné ponižování před ostatními
- zesměšňování, hrubé žerty na účet šikanovaného, posměšné poznámky, pokořující přezdívka, výsměch

- nadávky a neustálé kritizování, výtky na adresu šikanovaného
- pohrdání a záměrné ignorování
- vyhrožování a vydírání, nátlak ze strany okolí
- omezování osobní svobody
- nucení k vykonávání nemorálních až trestných činů nebo přinucování ke spoluúčasti na těchto činech (sexuální praktiky, požití alkoholu, drog, krádeže atd.)
- opakované poškozování osobních věcí a oděvu
- krádeže osobních věcí
- bití, kopání a jakékoli jiné tělesné napadání (43, 11, 42, 23, 31)

Tyto příznaky samy o sobě ještě nemusí mnoho znamenat, pokud se však objevují stále častěji a pravidelněji, tím větší má rodič či pedagog jistotu, že k šikaně u daného jedince dochází. Pokud věnuje rodič nebo pedagog mladistvému dostatečnou pozornost, neměla by jim většina z přímých nebo nepřímých známek šikany uniknout (43, 41).

1.5 Charakteristika účastníků šikany

Jelikož je šikanování vždy záležitostí celé skupiny či společenství, je kromě agresorů a obětí potřeba brát na zřetel i další účastníky šikany, ať již mají k šikanování přímý, nepřímý či neutrální vztah (3).

Osobnostní charakteristiky agresorů a obětí šikany, ale i členů skupiny, kde k šikaně dochází, jsou významné a důležité pro vznik a vývoj tohoto jevu. Svůj velký význam má i osobnost pedagoga, vliv rodiny a společnosti (19).

Aby se šikanování jako konkrétní forma antisociálního chování projevilo, je zapotřebí určité konstelace některých faktorů. Negativní vlivy, které způsobují tuto patologii v normálním chování studentů, jsou především rizikové osobnostní charakteristiky a nepreventivní prostředí. V některém prostředí, zejména na internátech, ve výchovných ústavech, v dětských domovech, ve věznicích a na vojně však tyto charakteristiky nemusí být přítomny. Šikana je zde trvalou součástí a stává se

zaběhnutou tradicí. Nezáleží příliš na tom, kdo přijde či odejde, šikana je zaběhnutým systémem, předává se z ročníku do ročníku a žije si svým vlastním samostatným životem (19).

Stručnou charakteristiku protagonistů zachycuje i Pöthe v knize *Dítě v ohrožení* (viz. příloha 3).

1.5.1 Osobnost agresora

Iniciátorem šikany bývá většinou jedinec starší, fyzicky vyspělejší, popř. sociálně narušený s nízkým sebevědomím a malou sebedůvěrou. Obvykle se jedná o disharmonickou osobnost. Osobnost agresora je často mravně, duševně a psychicky nezralá. Je patrný častější výskyt těžké citové deprivace nebo alespoň subdeprivace v rodině. Tito jedinci většinou nemají žádné vědomé pocity viny, netrápí se skutečností, že někomu ubližují, chybí jim náhled na nemorálnost svého jednání. Tato morální slepota je působena na dvou úrovních: povrchnější a hlubší (3, 21).

Povrchnější úroveň má charakter obrany sebepojetí. Aby agresor ubránil své sebepojetí a odvrátil úzkost, popírá a vytěsňuje realitu. Agresor se odmítá vidět negativně a své činy zdůvodňuje provokací ze strany oběti. Tento způsob svalování viny na oběť se dá označit za racionalizaci. Často také agresori přisuzují své agresivní pohnutky a chování druhým, tedy obětem, což lze označit termínem projekce (21).

Hlubší a zároveň základní úroveň představuje výrazná sobeckost a sebestřednost. Agresor se považuje za střed světa a z tohoto titulu si upravuje mravní normy podle svých potřeb. Úcta a porozumění utrpení druhých je mu cizí, používá šikanování jen jako zábavu a legraci. Pro své nemorální chování vždy nachází přijatelné vysvětlení. Svým chováním si vytváří falešný pocit bezpečí a překrývá vlastní strach. Tato sobecko-sebestředná orientace je podstatnou charakteristikou budoucího šikanovatele (21).

1.5.1.1 Příčiny a motivace agresora k šikaně

Jedním z dominujících znaků příčiny agresivity je snaha agresora ovládat a dominovat okolí. Agresor je většinou osoba fyzicky zdatná s kladným vztahem k projevům agrese. Rád se předvádí, je impulzivní, prezentuje svoji převahu nad ostatními, často je neukázněný, bezohledný, neschopný empatie, závistivý, egocentrický a sebestředný. Převládá vyšší míra sebevědomí, agresor je ve společnosti oblíbený a obdivovaný. Chová se sobecky a skrze toto sobecké jednání nerozlišuje, co je morálně správné a nesprávné. Trpí nedostatkem morálního cítění a za své chování se většinou necítí vinen, nepocítuje lítost. V důsledku nedostatku sebereflexe vnímá zasloužený trest jako křivdu, nespravedlnost. Mnohdy trpí sám agresor nějakými potlačovanými komplexy, které si prostřednictvím šikanování kompenzuje (48, 18, 12, 6, 19, 27, 7).

U agresorů se častěji vyskytují poruchy spojené s tzv. hyperaktivitou a poruchou pozornosti. Pokud jde o inteligenci, mohou být agresorem jak jedinci s nižší inteligencí mající sklon k sadismu a primitivnímu jednání, tak jedinci nadprůměrně inteligentní (27, 43).

Svou slabost a nejistotu dovede agresor dobře skrývat. Vždy se u něj objevuje nápadná, avšak nereflektovaná krutost, při týrání pocítuje nadřazenost a silnou touhu po moci, strach a ponížení oběti si vychutnává, své týrání neustále zdokonaluje a zvyšuje. Zejména touha po moci a krutost bývá hnacím motorem konání agresorů. K tomu, aby mohl agresor někoho šikanovat musí existovat i další motivy, které se přidávají k motivům esenciálním a spolu s nimi vytváří komplikované motivační struktury. Mezi tyto motivy patří: motiv upoutání pozornosti, motiv zabíjení nudy, motiv žárlivosti, motiv vykonat něco velkého, motiv prevence a tzv. motiv „Mengeleho“ (19, 6).

- motiv upoutání pozornosti je charakteristický touhou agresora být středem pozornosti. Agresor tedy dělá vše pro to, aby získal obdiv a přízeň ostatních členů skupiny (19).
- motiv zabíjení nudy přináší šikanování citově prázdnému agresorovi vzrušení, poskytuje mu podněty a přináší mu něco, co jej skutečně baví (19).

- motiv žárlivosti se projevuje závistí dobrého prospěchu či přízně učitelů vůči jinému studentovi. Agresor se tomuto jedinci mstí (19).
- motivem vykonat něco velkého je motiv agresora dokázat si, že je schopen výkonu a je schopen být příčinou nějakého významného děje. Projevuje se zejména u agresorů s větší mírou neúspěšnosti jak v oblasti školní, tak citové (19).
- díky motivu prevence se bývalá oběť snaží předejít svému týrání, a proto v novém kolektivu začne raději sama šikanovat, případně se rychle přidává k agresorovi (19).
- motiv „Mengeleho“ je charakteristický tím, že agresor zkouší, bádá, co všechno je oběť schopna vydržet, co vše ještě přežije (19).

Zajímavý je i vliv rodinného prostředí. V rodině agresorů je častěji než v jiných přítomno tělesné a psychické násilí ať už ve vztahu přímo k dítěti, nebo ve vztahu mezi rodiči, častěji ve vztahu k ženám (matkám agresora). Vztah rodičů agresorů ve vztahu k jiným lidem či okolí bývá hostilnější. Ve výchově převládají tresty, zejména tělesné a někdy je přítomno týrání. Časté je citové strádání agresora. Významnou roli hraje tedy jak samotná výchova, tak tolerance či podpora násilí ze strany rodičů (27, 6, 53, 43, 54, 7, 9).

1.5.1.2 Typy iniciátorů šikany

Z praktického diagnosticko-nápravného hlediska lze zaznamenat výskyt tří druhů typů agresorů-iniciátorů šikanování (19).

1. typ

Primitivní, brutální, hrubý, impulzivní jedinec se silným energetickým přetlakem a kázeňskými problémy. Jedinec s viditelně narušenými vztahy k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností. Okolím považován za grázla, od kterého se agresivita a šikanování dá očekávat a nikoho nepřekvapuje (19, 21, 41, 18).

Vnější forma šikany se projevuje masivní, tvrdou a nelítostnou šikanou. Agresor vyžaduje po oběti absolutní poslušnost. Šikanování je používáno cíleně k zastrašování okolí (41, 19).

Specifikem rodinné výchovy je častý výskyt agrese, hrubého a brutálního chování u rodičů. Agresor jakoby toto násilí vrací nebo napodobuje (41, 19, 21, 55).

2. typ- „oblíbenec“

Kultivovaný, velmi slušný jedinec s narcistickými rysy. Sevřený, zvýšeně úzkostlivý se sadistickými rysy, někdy v sexuálním smyslu. Někdy impulzivní a náladový s nepřiměřenými a neočekávanými reakcemi (27, 41, 12, 21, 19).

Vnější forma šikany se projevuje násilím a mučením, které je rafinované a cílené a odehrává se spíše skrytě, bez přítomnosti svědků (27, 41).

Specifikem rodinné výchovy je časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, pedantství. Někdy přístup podobný až vojenskému drilu bez lásky (19, 27).

3. typ- „srandista“

Jedinec optimistický, dobrodružný. „Srandista“ se značnou dávkou sebedůvěry, výmluvný, často oblíbený a vlivný. Představují však nejzávažnější a těžce odhalitelné pachatele šikany (27, 41, 12).

Vnější forma šikanování se projevuje šikanováním pro pobavení sebe i okolí, patrná snaha vyzdvihnout a zdůraznit „humorné“ a „zábavné“ stránky (19, 55).

U specifiky rodinné výchovy nebývají zaznamenány nějaká výraznější specifika. V obecnější rovině je však přítomna citová subdeprivace a absence mravních a duchovních hodnot v rodině (41, 21).

1.5.1.3 Agresorovy metody k získání moci

Iniciátoři šikanování od samého počátku, zřetelné je to zejména od třetího stádia, používají ke zvrácení skupinové dynamiky ve svůj prospěch kombinaci metod vymývání mozku a psychické manipulace zahrnuté pod pojmem násilná indoktrinace.

Tato kombinace zjevných i skrytých metod k získání moci má za následek zlomení samostatného myšlení a jakéhokoliv odporu ostatních studentů. Agresor prostřednictvím vymývání mozku a psychické manipulace řídí chování, myšlení a emoce oběti, ale i skupiny. Pokud tomu nezabrání pedagog či odborník zvenčí, dochází k přijetí norem šikanování většinou či téměř všemi členy skupiny (19).

Fyzické násilí a vyhrožování jsou hlavním nástrojem agresorů k získání moci a podřízení si spolužáků. Oběti jsou opakovaně vystaveny systematickému násilí vedoucímu k poruchám spánku a psychosomatickým potížím, což u řady z nich vede k tzv. vymývání mozku. Agresor prostřednictvím násilí vnucuje obětem své postoje, způsoby myšlení a jednání, které by oběti dobrovolně nepřijaly. Oběti šikany jsou také dlouhodobě vystaveny fyzické a psychické bolesti, která má za následek zlomení duševní síly a může vést až k identifikace se s agresorem. Oběť se stává na agresorovi závislou, vyhledává jej a vypovídá závisle na agresorovi, proti svému zájmu a pravdě. Systematické násilí vede u oběti k rozpadu její původní identity a k nastolení identity nové, zcela podrobené agresorovi (19).

Psychická manipulace je často agresory používána jako jakási nástavba fyzického násilí. Agresor manipulativně řídí a přesvědčuje spolužáky k nesvobodným rozhodnutím. Používá k tomu nerovnoprávnou komunikaci, jejíž účinnost je zesilována negativní skupinovou dynamikou. Skupina si nechává odejmout svobodnou volbu rozhodování aniž by o tom tušila. Vytváří se tak bludný kruh, jelikož následkem manipulace je utlumení samostatné myšlení, je prohloubena závislost, upevňuje se souhlas či podpora skupiny s agresorem. Agresor je touto mocí opojen a touží po stále větší kontrole okolí. V duchu této převýchovy jsou agresori mnohdy i samotnou obětí považováni za kamarády a sympatické spolužáky. Oběť s agresorem bezděčně spolupracuje a ráda mu dává své peníze, pomůcky, svou svačinu. Při stoupající závislosti a zvyšujícím se strachu oběti roste i její sugestibilita (19).

1.5.2 Osobnost oběti

Postihnout, jak vypadá oběť šikanování, je poněkud obtížnější než zachytit podobu agresora. Téměř každá skupina si najde nějakou tu menší či větší oběť. Kritéria tohoto výběru jsou velmi rozmanitá, navíc výběr oběti je někdy spíše nahodilý. V podstatě se může stát obětí šikany každý z nás. Tato možnost více hrozí v prostředí, kde vládne vysoká tolerance k násilným formám chování a kde převládá otevřená agresivita jako nástroj k dosahování cílů jednotlivců (19, 18, 43).

Obětí bývá obecně jedinec, který se od okolí liší a to jakýmkoli způsobem. Mnohdy se stává, že se oběť podvědomě vydává v nebezpečí sama. Většina obětí po útoku pociťuje stud a vinu. Stud protože se neuměla bránit a bojí se, co si o ní ostatní pomyslí. Vinu proto, že se domnívá, že nadávky mohou být třeba pravdivé, že si tedy bití a ponižování zaslouží, kdyby byla jiná nestalo by se to apod. (4).

1.5.2.1 Důvody šikanování oběti

Existují určité rysy v chování a jednání budoucích obětí, které vedou k tomu, že právě oni se obětí stanou. Velmi často se obětí šikany stávají jedinci, kteří se od ostatních nějakým způsobem liší. Ať už je to fyzickou slabostí, neobratností, handicapem (tělesná vada, rozštěp atd.), tloušťkou, stylem oblékání, názory, intelektem či barvou pleti. Tedy všichni ti, kteří se liší od skupinové normy a jsou v menšině. Agresoři mnohdy doslova „větrí“, aby zpozorovaného oslabení zneužili ve svůj prospěch (6, 55, 41, 4, 7).

„Typickou“ obětí jsou jedinci „slabí“ tj. takoví, kteří neumějí skrývat svůj strach, jsou viditelně bojácní a zranitelní, nedokáží se vzepřít. V zátěžových situacích ztrácí hlavu, propadají panice a hrůze, výčtkám svědomí, přílišné sebekritičnosti apod. V kolektivu nejsou příliš oblíbení, nejsou schopni ostatní zaujmout, pobavit. Tyto oběti nemusí být tělesně slabé ani handicapované, ale přesto jakoby přitahují násilí. Jsou však slabé psychicky a tím pádem i odlišné. Přitom v chování vůči dospělým se tato „slabost“ nemusí projevit. Za psychickou slabost lze také považovat míru inteligence.

Obětí šikany se snadno stávají méně mentálně zdatní jedinci, u kterých je charakteristická vyšší sugestibilita, naivita. Jedinci psychicky znevýhodnění poruchou pozornosti, hyperaktivitou, specifickou poruchou učení (dyslexie, dysgrafie atd.). Ale stejně tak může být v kolektivu znevýhodněn jedinec s inteligencí vyšší, který si o přestávkách místo „infantilních“ her čte, studuje. Jedinec, který v hodinách ovládá látku, má snahu diskutovat o vážných věcech atd. (21, 5, 55, 27, 53).

Z fyzických handicapů se často vyskytuje malá fyzická síla, obezita, tělesná neobratnost, odchylka od vzhledu (vada, rozštěp, silné dioptrie atd.). Za oslabení může být také považováno dlouhodobé onemocnění, výskyt depresivních stavů či vyčerpání po dlouhodobé nemoci (19).

Častou obětí je mládež sociálně znevýhodněná, tj. taková, která se díky své finanční situaci nemůže moderně a značkově oblékat, nemá nejnovější mobilní telefon, nenavštěvuje drahé podniky a obchody. Tento druh nabývá v poslední době na své intenzitě (27, 38).

Zvláštní skupinou jsou oběti, šikanované pro svou odlišnost od skupinové normy. Tato skupina obětí je velmi různorodá a jejich odlišnost se může projevovat jak ve smyslu pozitivním, tak ve smyslu negativním. Každá výraznější odlišnost totiž někoho dráždí a vede k agresi (19, 21).

Obětí šikany jsou také často jedinci snažící se plnit požadavky, úkoly a normy pedagogů. Tito jedinci jsou považováni za šprty, šplhouny apod., a proto jsou ostrakizováni (19).

Dalším důvodem k šikaně může být a bohužel i často bývá, rasová odlišnost. V případech, kdy je ve třídě jen jeden jedinec s odlišnou barvou pleti, bývá tento jedinec trestán za narušení „čistoty“ rasy, skupiny (21).

Co se týče rodinného zázemí, pochází většina obětí šikany z rodin s velmi přehnaně pečlivou až úzkostnou povahou. Jedná se především o velmi úzkostné matky, které neustále žijí v obavách o své dítě, omezují je a kontrolují, přehnaně opečovávají. Čímž prohlubují u dítěte nesamostatnost a přílišnou citovou závislost. Pokud tedy v rodině převládá takový styl výchovy, který omezuje jeho schopnost vyrovnat se s tlakem prostředí samostatně, zvyšuje tím riziko, že se dítě stane obětí šikany. Druhým

extrémem jsou rodiče týrající a zanedbávající svého potomka. Nebo rodiče s agresivními projevy vůči potomkovi. Mladistvý často chování svých rodičů napodobuje. K charakterové závislosti tyrana a týraného dochází u jedinců pocházejících z prostředí s tzv. „spartánskou“ výchovou. Týraný zcela záměrně vyhledává a provokuje agresory a následná šikana je jeho cílem (27, 22).

1.5.2.2 Typologie obětí

Pro praktické potřeby prevence je důležité znát podskupiny a typy obětí. Obecně existují tři typy obětí. Někdy je přidáván i čtvrtý typ obětí, oběť s životním scénářem oběti, tzv. typická oběť.

1. oběť „slabá“ s tělesným či psychickým postižením
2. oběť „silná“ a nahodilá
3. oběť „deviantní“ a nekonformní

Dále lze oběti rozlišit na oběti, které nemají ani jednoho kamaráda a jsou zcela izolované. A na oběti, které mají alespoň jeden pozitivní a opěťovaný vztah (19).

Mnohdy bývá situace nepřehledná. Obětí může být jak velmi slušný student s dobrým prospěchem, tak i vyhlášený provokatér a darebák. V těchto situacích je rozřešení toho, kdo koho napadl a kdo koho týral velmi obtížné. Stává se také, že obětí i agresorem současně je jedna osoba. Problémem je také oběť-provokatér, na kterého je svalována vina za to, že agresora vlastně provokoval. V drtivé většině případů tomu tak však není. Nic neřešící jsou výroky typu „Provokuje, může si za to tedy sám“. Je třeba oběti uvěřit, tento bludný kruh důsledně přerušit a týrání zastavit (19, 21, 31).

1.5.3 Osobnost pedagoga

Pedagog by mělo umět reflektovat sám sebe i svůj vztah ke studentům. Pro práci pedagoga je důležitá morální zralost, osobní vyzrálost, nadání pro pedagogickou práci, schopnost umět zvládat pocit autority a moci, schopnost zvládat pocit nadřazenosti

(fyzické, morální, intelektové, manuální) a jistá dávka sebedůvěry. Důležité je umět ve třídě vytvořit atmosféru náklonnosti, vcítění a porozumění (21).

Pedagog hraje v případě šikany ve škole důležitou roli. Měl by si všimnout náznaků šikany u studentů a v případě potřeby ihned zakročit. Přesto se boj pedagogů proti šikaně příliš nedaří. Základní překážkou úspěšné prevence šikany je tradiční styl práce pedagogů, který jim neumožňuje účinně zasáhnout. Jde o převažující způsob řízení vztahů mezi pedagogem a studenty, který lze nazvat za způsob hierarchicko-autoritativní. Při tomto stylu řídí pedagog skupinu z pozice autority, používá svou převahu, spoléhá na své schopnosti, názory a postřehy. Je opomíjena spolupráce mezi studenty, spoluúčast studentů na dotváření formy a výuky není přítomna, převažuje jednostranná komunikace. Hierarchicko-autoritativní styl nevyužívá potenciálu vzájemných vztahů a interakcí mezi studenty, síly skupinové dynamiky ponechává náhodě. Pro tento způsob práce je důležité, aby byl pedagog silnou a energetickou osobností, která si dovede sjednat mezi studenty kázeň (19, 53).

Hierarchicko-autoritativní styl v práci pedagoga má vzhledem k šikanování velká rizika. Podporuje rozdělení třídy na rozdílné tábory, které si vzájemně nedůvěřují, a tím pádem se v nich snáze zakořeňují pravidla šikany. Projevuje se zde kontrola komunikace ze strany agresora, kdy platí, že ze skupiny se nesmí nic vynášet. Pokud to někdo udělá, je považován za bonzáka (19).

Tento styl taktéž vede k vytvoření legální sociální struktury, kterou studenti nepřijímají za svou, protože je pro ně cizí a nezajímavá. To automaticky vede ke snaze hledat a budovat si vlastní přijatelnou parastrukturu. Dochází k rozporu mezi formální a neformální skupinou, objevuje se velká vzdálenost mezi normami, hodnotami a postoji, které preferuje pedagog a mezi těmi, které preferují studenti. Takováto situace brání pedagogovi poznat skrytý život ve skupině a nedovoluje mu jej významněji utvářet. Pedagog sice dosahuje vnější kázně, ale násilí a bezpráví uvnitř skupiny mu uniká. Ve chvílích, kdy není přítomen, není zajištěno bezpečí a spravedlnost (21).

Posledním rizikem hierarchicko-autoritativního stylu je to, že systematicky nepracuje se zpětnými informacemi od jednotlivých studentů, nesměruje k sebepoznání a sebeuvědomění skupiny jako živého organismu, a tím pádem nedokáže reflektovat

chybné kroky a vznik „infekce“. Nárůst pedagogických omylů vede k rozvoji deprivace potřeb skupiny a vytváří příznivý terén pro rozvoj šikany jako formy určité sebedestrukce (19, 21).

V boji o autoritu a vliv na třídu se může stát, že pedagog zejména při určitém oslabení vychází jakoby vstříc „silným“ studentům či většině třídy. Často neuvědoměle se s nimi snaží vyjít, aby si udržel pozici autority a moc, tolik potřebnou pro kvalitní výuku. Vždy je to na úkor studentů „slabých“. Pedagog spoléhající jen na svou sílu má strach z konfliktu s agresorem před třídou. Bojí se, často oprávněně, že jej nikdo nepodpoří, má obavy z úplné ztráty autority. Pokud se ve třídě sejde více problémových a agresivních studentů, střetům se nevyhne a obvykle dojde k prolomení vnější autority. Pedagog tuto skutečnost často neoznámí svým kolegům či vedení ze strachu, že bude považován za neschopného. Agresivita se tedy stupňuje a zpravidla dosahuje nejvyššího stupně destruktivity. Oběťmi šikany pak nejsou jen studenti, ale mnohdy také samotní pedagogové (19, 21, 2).

Alarmujícím faktem také je, pokud pedagog tvrdí, že ve škole šikana není. V tomto případě buď pedagog opravdu o šikaně neví nebo neumí rozpoznat příznaky šikany, což je velkou chybou. Nebo o šikanování ví, ale není schopen si to přiznat nebo ji z nejrůznějších důvodů nechce řešit (17).

1.5.4 Skupiny náchylné ke vzniku šikany a mlčící menšina

Rizikovou skupinou pro vznik a rozvoj šikany je skupina s tuhou vnější kázní a s obrácenou hierarchií hodnot. Skupina projevuje toleranci k agresi, akceptuje vyvyšování jedněch nad druhými, souhlasí s náznaky šikany. Ve skupině se objevuje alespoň jeden student s iniciativním postojem k týrání druhých. Zbývající členové skupiny vše hodnotí s ohledem na svůj prospěch a ze svého sebestředného pohledu. Počáteční pokusy o šikanování se jich nijak nedotýkají, utrpení oběti nevnímají, soucit s obětí většinou nepocítují. Vlastní strach členy skupiny paralyzuje, a tím znemožňuje výhrady vůči šikaně. Postoje k šikaně nejsou aktivně nesouhlasné, nepřevládá snaha nějak šikaně zabránit. Naopak postoje členů skupiny jsou pro rozvoj šikany příznivé

a pohybují se od pasivního zstrašeného nesouhlasu přes nezúčastněnost (mě to nezajímá, mě se to netýká), sympatizování (přihlížení, pozorování se zájmem, bavení se šikanou) až po souhlasný postoj (aktivní zapojení) (19, 39, 18, 27).

Mlčící menšinou je označována většinou nepočetná skupina studentů, která se do šikanování nezapojuje a stojí jaksi stranou. Tato skupina se šikanování neúčastní jak v roli šikanovatelů, tak ani v roli šikanovaných. Většinou jsou to studenti fyzicky vyspělejší, šikovní, sportovně nadaní, studenti oplývající humorem, sociální inteligencí a dávkou zdravého sebevědomí. Pokud se podaří získat a zainteresovat tyto studenty v oblasti potírání šikany, potom bude mít snaha potlačit tento negativní jev ve třídě větší šanci na úspěch. Tito studenti totiž poté mohou být jak dobrými kamarády potenciálních obětí, tak jejich ochránci. Většinou se jedná o studenty, kteří se aktivně podílejí na „participačních“ aktivitách typu studentské samosprávy (3).

1.6 Následky šikanování

Následky šikanování jsou velice vážné. Jsou jak fyzické, tak psychické povahy a postiženého jedince často poznamenávají na celý život. Mohou vést až k suicidním pokusům, v horším případě k dokonalé sebevraždě. Šikanování je nebezpečné nejen pro oběť, ale i pro agresora (pro jeho současnou situaci, tak pro budoucí vývoj), který bývá často opomíjen. Působí však i na ostatní členy skupiny, ve které se šikana vyskytla. Nebezpečnost šikany spočívá zejména v její závažnosti a v dlouhodobosti (27, 47, 3, 21).

1.6.1 Následky šikanování u oběti

Nejhorší následky má šikanování bezesporu na oběť. Závažnost poškození závisí na tom, jaké míry destruktivity šikanování dosáhlo, zda bylo krátkodobé či dlouhodobé. Důležitá je také míra obranyschopnosti oběti. Pokud dojde ke zlomení oběti, rozbití její

identity, nastolení trvalého pocitu strachu, beznaděje, bezmoci a závislosti na agresorovi, jsou důsledky šikany tragické (19, 3, 27).

Zdálo by se, že počáteční stupně vývoje šikany, tedy první, druhý a třetí stupeň, nemají téměř žádné závažné důsledky. To je však velký omyl, neboť tyto účinky jsou sice méně nápadné, avšak o to zákeřnější. Potřeby „mírně“ šikanovaných studentů jsou ve škole velmi často dlouhodobě a někdy i trvale neuspokojovány. Student se proto ve škole necítí dobře, což negativně ovlivňuje jeho vztah k ní. Navíc trvalé vystavení bolestivému emočnímu tlaku a tzv. subtilnímu násilí (ponižování, zesměšňování, nadávání, izolace,...) pozvolna narušuje osobnostní vývoj oběti. Toto uvědomované i neuvědomované prožívání bolesti vede k přetížení adaptačních mechanismů. Dochází k vyčerpání nervové soustavy, objevuje se neuróza nebo psychosomatické potíže. Častá je přítomnost frustrace sociálních potřeb oběti, snížená schopnost navazovat a udržovat kvalitní vztahy, nízké sebehodnocení a narušené negativní sebepojetí, stálé napětí, celková nejistota, strach, poruchy nálad, smutek, zamlklost, špatný vztah ke škole a k lidem. Dále je patrná nepozornost při vyučování, zhoršuje se prospěch, oběť má tendence k únikům do nemoci či k záškoláctví. Počáteční stádia také často zanechávají bolestivé stopy ve formě neurotických přenosových schémat, psychosomatických obtíží atd. trvajících ještě několik let (3, 21, 27, 4, 43).

U pokročilých stupňů šikany jsou následky pro oběť mnohem závažnější. Dotýkají se celé osobnosti oběti a mají celoživotní charakter. Při dlouhodobém šikanování se oběť hroutí, zažívá panickou hrůzu ze zabití, má obavy o svůj život. Tento stav mnohdy vyústí pokusem o sebevraždu či dokonalou sebevraždou. Všudypřítomný strach vede k poruchám spánku, objevují se noční děsy, je přítomna zvýšená únavnost. Objevují se psychosomatické potíže jako jsou bolesti hlavy, břicha, zad, zvracení. Dochází ke svalové tenzi, snížení imunity a zvyšuje se prožívání bolesti a celkové nepohody. Pokud šikana není odhalena a trvá delší dobu, dochází k celkovému vyčerpání organismu vedoucímu k rozvoji různých psychosomatických onemocnění (např. astma). Mnohdy se stává, že oběť není schopna pokračovat ve studiu ani po přeřazení na jinou školu. Neadaptuje se na novou třídu, opakovaně neuspěje ve studiu. Jedinec v minulosti vystavený šikaně neusiluje o lepší postavení ve skupině

a stává se outsiderem i ve skupinách, kde se nešikanuje. Někdy se stává obětí po přechodu na jinou školu opět terčem šikanování. Jako by její skryté zranění agresory přitahovalo. Stačí málo a koloběh týrání a utrpení se opakuje znovu, jedinec se stává „typickou“ obětí (21, 27, 43, 4, 3, 51).

Dlouhodobé šikanování má za důsledek nízké sebevědomí, jedinec hluboce pochybuje o své vlastní hodnotě, trpí depresi a pocity opuštěnosti, izoluje se od okolí. Což má za následek to, že se málokdy se šikanou někomu svěří. Oběti pokročilých šikan mají navíc tendenci ode všeho uniknout, skrýt se a vše vzdát. Často je proto nemožné od nich získat tolik potřebné informace a získat je pro spolupráci, která je předpokladem pro úspěšnou pomoc (43, 21).

Některými autory bývají důsledky dlouhodobého těžkého šikanování přirovnávány k důsledkům posttraumatické stresové poruchy. Těžká šikana dle nich znamená pro oběť opakované, nekontrolovatelné mučivé znovuprožívání událostí. Dochází k tomu například při vnucujících se a nezvladatelných zrakových, sluchových a dotykových vzpomínkách. Objevují se též mučivé sny a noční můry, ve kterých oběť opakovaně znovuprožívá tyto hrůzné zážitky. Oběť se záměrně vyhýbá všem podnětům, situacím spojeným s traumatem, při setkání se s nimi je patrný těžký duševní ořes. Objevuje se pocit otupělosti, naprostého odcizení od jiných lidí, pocity neschopnosti citů, obavy z budoucnosti, poruchy paměti. Přetrvávají příznaky nadměrné bdělosti a ostražitosti, které před událostí nebyly přítomny. Projevují se poruchou spánku, podrážděností, poruchami soustředění, úlekovými reakcemi na nečekané podněty, různě těžkými vegetativními reakcemi (např. nadměrné pocení či bušení srdce) na podněty, které šikanování připomínají (3, 22).

Nebezpečnost dlouhodobé šikany tkví také v tom, že stále vysoká hladina stresových hormonů v krvi vede ke zvýšení krevního tlaku a ke zvýšenému riziku kardiovaskulárních chorob v dospělosti (27).

1.6.2 Následky šikanování u agresora

Účinek na aktivní účastníky, tedy iniciátory šikany je rovněž vážný, i když poněkud jiný, a ne tolik zjevný. Ve školním věku se jedná o zhoršení prospěchu, členství v pochybných partách a o horší využívání duševních schopností. Deficit v duchovním a mravním vývoji agresora se značně prohlubuje, upevňují se antisociální postoje a celková připravenost pro trestnou činnost. Rizikem je zejména zafixování tohoto negativního jevu vedoucí ke zvýšení rizika kriminality v dospělosti. Agresoři se v dospělosti často stávají členy marginálních sociálních skupin, které mají větší problémy se zákonem. U děvčat se v dospělosti objevuje krutost k vlastním dětem (3, 27, 19).

1.6.3 Následky šikanování u přihlížející skupiny

Působení agresorů a jejich pomahačů má negativní vliv na zbývající přihlížející skupinu. Tato „morální infekce“ má za následek zachvácení celé skupiny a její pozdější násilné chování vůči oběti, vedoucí ke schvalování či zapojení se do šikany (3).

Jedincům, kteří šikaně jen pasivně přihlíželi hrozí ztráta iluzí o společnosti, která by měla každému zajistit ochranu proti jakékoli formě násilí. Jejich zkušenosti s tím, že agresor, ačkoliv opakovaně porušuje mravní i zákonné normy, nebývá ze strany autority potrestán a toto trestuhodné počínání mu opakovaně prochází, může u nich v dospělosti vést k obdobnému násilí a porušování zákona. Dochází k porušení a pokřivení mravních a morálních postojů, a tím k výraznému narušení celé společnosti a jejího systému, na kterém je založena (27, 43).

1.7 Zvláštnosti šikany u dětí a mládeže

Šikana má mezi dětmi a mládeží svůj svéráz a kolorit. Kořeny problému a mechanismus šikany je však na stejné úrovni jako mezi dospělými. Rozdíly jsou viditelné pouze na vnější úrovni. Jedná se o rozdílnou mozaiku agrese, nižší intenzitu

brutality, slabší účinnost manipulace, zkrátka je patrný menší výskyt tzv. dokonalých šikan (19, 21).

Velký vliv na snaze dospívajících vyrovnat se či rovnou překonat dospělé mají akční filmy a počítačové hry s agresivní tematikou. Mladiství se snaží napodobovat akční hrdiny a jejich „hrdinské“ činy, avšak neuvědomují si, že na rozdíl od filmů a her je jejich oběť skutečnou osobou a veškeré nepráví na ní spáchané je ireverzibilní, tedy nevratné (15, 9, 34).

Tak jako u dospělých je i u dětí a mladistvých častá šikana se sexuálním podtextem. Oblíbené jsou „hry“ s homosexuálním motivem, propracované obtěžování, osahávání intimních partií oběti, perverzní hlášky a obrázky (21, 14).

Podobně jako existuje určité přitvrzení šikany směrem od dětí k mládeži a k dospělým, existuje i opačný postup. Tedy určité změkčení šikany směrem od mládeže k dětem. Šikana u mládeže je na rozdíl od šikany dětské více propracovaná, úporná, není řízena momentálním popudem, ale je promyšlená a plánovaná. Skupinová dynamika je velmi propracovaná a funguje podle svých zákonitostí. Další rozdíl mezi dětskou šikanou a šikanou u mládeže spočívá v tom, že dětskou šikanu lze lépe odhalit a také její léčba je jednodušší (21).

Dalším specifikem šikany je, že není závislá jen na věku, ale i na pohlaví a na prostředí, ve kterém k ní dochází. U dívek je výskyt šikany oproti chlapcům nižší. Přesto však šikanování není zcela doménou chlapců. U dívek se většinou nejedná o šikanu fyzickou jako u chlapců, ale převažuje šikana psychická, časté je ignorování oběti, pomluvy a vylučování ze společných aktivit, šikana se sexuálními podtexty. Tento druh šikany je mnohem rafinovanější a často bývá zakuklen v „legráčkách“ a „škádlení“. Obětí dívek bývají další dívky, avšak peklo z přestávek i hodin dovedou udělat i klukům. Odhalení této šikany není snadné. Mezi oběťmi šikany však více převažují dívky, což je dáno výchovou. Dívky jsou totiž převážně vychovávány k tomu, aby se přizpůsobily, neodporovaly a při konfliktech ustupovaly. Na šikanu u chlapců má pravděpodobně vliv kulturních vzorů, které propagují mužnost agresivním chováním. Nejhorší a nejkrutější formy šikany se odehrávají tam, kde je oběť nucena žít po určitou dobu v neustálé blízkosti agresorů. V tomto prostředí je uplatňován tvrdý hierarchicko-

autoritativní přístup, pro který je příznačná tuhá vnější kázeň. Rizikové jsou zejména dlouhodobé pobyty mimo školu (výlety, škola v přírodě,...), internáty, ústavy (výchovný ústav, dětský domov) a věznice (19, 36, 34, 53, 48, 56).

1.8 Diagnostika šikanování

Asi nejdůležitější roli v odhalování šikany hrají pedagogové. Pedagog by měl umět rozpoznat varovné signály. Rozpoznat, že šikanování dospělo do svých pokročilých stupňů, měl by znát léčky a chytáky, které na něj při vyšetřování čekají. Měl by si uvědomit, že do skrytého života nemocné skupiny není lehké proniknout (zejména u pokročilé šikany u mládeže), avšak včas zasáhnout je zde velmi důležité. Ten, kdo chce šikanu úspěšně odhalit a potrestat si musí být vědom toho, že se bude muset do příběhu dlouhodobě citově a časově angažovat a bude muset bojovat nejen s odporem studentů ke spolupráci, ale i s pokusy celý příběh zmanipulovat (19, 3).

Existujícími důvody, aby se šikanování začalo vyšetřovat, jsou vyskytující se přímé a nepřímé příznaky šikany. V praxi se nejčastěji šikana odhalí na podkladě nahodilého alarmu způsobeného informací rodičů o podezření na šikanování, náhlým provalením šikanování (těžké zranění oběti, náhodné přistižení agresorů při činu) či zoufalou reakcí samotné oběti nebo jejího dobrého přítele. Tyto signály by měly být vždy brány vážně a prošetřit se. Je zapotřebí, taktéž tyto varovné signály přímo systematicky a záměrně vyhledávat. Prvotním úkolem vyšetřování šikany je tedy odhalit příznaky svědčící o šikaně ve skupině, odhalit délku trvání a závažnost (stupeň) šikanování, způsob šikany, počet obětí a agresorů a postoje skupiny šikaně (19, 21).

Postup při vyšetřování šikany vychází ze dvou typů strategií. Dělí se dle úrovně cílů a rozsahu vyšetřování. První typ je méně časově náročný a je použitelný v rámci tradiční pedagogické odbornosti, je nazýván „strategií první pomoci“. Jde o strategii vnější a lokální. Druhý typ je vnitřní a globální. Tento typ se používá u vyšetřování pokročilé šikany a vyžaduje odborné a psychologicky důraznější postupy ke zvládnutí silného organizovaného odporu proti odkrytí šikany. Společným jmenovatelem obou

typů je snaha zabránit prozrazení, kdo o šikaně informoval. Jde tedy především o to, ochránit informátory před pomstou agresorů. Vyšetřování je vedeno tak, aby nikdo ze skupiny nemohl odhalit, kdo co řekl. Správná volba postupu vyšetřování je pro budoucnost obětí i agresorů velmi důležitá (3, 19).

1.8.1 Schéma strategie vyšetřování

Vlastní strategie, strategie první pomoci zahrnuje pět kroků. Tato strategie je univerzální, tudíž ji lze použít ve všech cílech první pomoci. Dosahování cílů jednotlivých kroků je velmi pružné a alternativní. Úkolem této strategie je zmapování vnějšího obrazu šikanování. Podle tohoto zmapování se pak volí taktika, jak vlastně při vyšetřování postupovat. Okolností, které jsou důležité pro volbu taktiky, je velké množství. Kromě odhadu stádia šikany je to také věk studentů (19, 3).

Prvním krokem je rozhovor s informátory a s oběťmi o vnějším obrazu šikanování. Po rozhovoru s informátorem by mělo dojít k rozhovoru s obětí, ne s podezřelým agresorem. Dále je to nalezení vhodných svědků, kdy ve spolupráci s informátory a s obětí vytipujeme členy skupiny, kteří budou ochotni pravdivě vypovídat. Nalézt vhodné svědky u počátečních stádií šikany nebývá příliš obtížné. Jinak tomu je u šikany pokročilé. V tomto kroku se bohužel dělá nejvíce chyb. Třetím krokem je individuální, popřípadě konfrontační rozhovor se svědky šikany. Nejedná se však o konfrontaci obětí a agresorů. Jde o rozhovor s jednotlivými studenty. Chybou bývá společné vyšetřování svědků agresorů. Čtvrtým krokem je zajištění ochrany obětí. Pokud je však oběť v ohrožení již od začátku vyšetřování, je nutné ji chránit ihned po započetí vyšetřování a nečekat až do této chvíle. Oběť nelze zanechat bez ochrany svému osudu. Mimořádná bezpečnostní opatření většinou nejsou potřebná v počátečních stádiích šikany. Krokem posledním je rozhovor s agresory, popřípadě konfrontace s nimi. Vždy se jedná o poslední krok, protože nemáme-li shromážděné důkazy o šikaně, neznáme její vnější obraz a nejsme dostatečně připraveni, nemá smysl s agresory mluvit. Agresoři často vše zaprou, podezření vyvrátí či zpochybní a navíc dostanou „echo“, že někdo mluvil, takže stopy zametou. Navíc hrozí reální podezření,

že se agresori „udavačům“ pomstí. Hlavní význam rozhovoru spočívá v utlumení jejich agrese vůči okolí, což znamená, že rozhovor slouží k zastavení agresorů. Dále vede k ochraně oběti, ale i samotného agresora vůči následkům svých činů. Rozhovor k odhalení pravdy příliš neslouží. Pouze někdy z něj lze získané informace použít k doplnění či potvrzení již získaných informací (3, 19).

U běžných šikan jsou všechny kroky strategie nezbytné a žádný z nich nelze vypustit. Pořadí vyšetřování pomocí kroků by mělo být stálé. Pouze čtvrtý krok týkající se ochrany oběti není pevný a dle potřeby jej lze použít i dříve (3, 19, 37).

Při samotném vyšetřování šikany je velmi důležitá práce se svědky a agresory. Osvědčeným způsobem je oddělené vyšetřování svědků a agresorů, které zahrnuje „zahřívací předkolo“, monolog, dialog a konfrontaci. Na obtížnosti případu je závislé to, zda použijeme všechny způsoby či jen jejich část (21, 37).

„Zahřívací předkolo“ slouží k navození atmosféry důležité pro jednání a jeho podoba se řídí osobou, s kterou jednání probíhá. U pravdivých svědků je důležitá podpora, povzbuzení. Základním pravidlem je zajištění bezpečnosti a ujištění svědků, že nebudou prozrazeni. U svědků falešných a u agresorů je naopak nutné již od počátku pracovat s citovým napětím, šokovat a navodit moment překvapení. Výhodné je, pokud agresor neví, že je šikanování prozrazeno. Obvykle pak bývá zaskočen jednoznačnými důkazy, nemá připravenou vymyšlenou výpověď. Je však nutné dbát na to, aby nepoznal kým byl obviněn (19).

Monolog bývá obvykle využíván při důkladnějším vyšetřování a při snaze studenta lépe poznat. Svědek či agresor musí pokud možno souvisle vypovídat o příběhu. Obvykle při tom dochází k zapletení se do vlastních lží a tím pádem k odhalení nepravdivé výpovědi (21).

Na monolog navazuje dialog. Jedná se o kladení otázek vyšetřovanému studentovi a o jeho odpovědi na tyto otázky. Průběžně se pracuje s citovým napětím, agresorovi jsou nabízeny polehčující okolnosti v případě přiznání se, citlivě se využívá okamžiků, kdy agresor podlehne pocitu, že pokud vše řekne, zbaví se napětí. Cíleně se pracuje s překnutím, odkrývají se rozpory ve výpovědi, pracuje se s vnitřním

konfliktem. Pokud je vyšetřování jednoduché, lze tuto metodu použít již po „zahřívacím předkole“ (19).

Konfrontace mezi svědky, popřípadě mezi agresory, nastává v případě, že je vyšetřování zvláště obtížné a využívá se jen ve výjimečných případech. Jedná se o setkání vyšetřovaných tváří v tvář. Vedení konfrontace však vyžaduje citlivé usměrňování obou stran, vyžaduje bedlivé pozorování verbálních i neverbálních projevů, které vede k lepšímu odhalení nepravdy. Vyžaduje však alespoň minimální znalost řeči lidského těla (19, 21).

Speciální taktikou vyšetřování je i vedení rozhovoru. Úplně jiný druh rozhovoru se provádí s obětí, jiný s agresorem, jiný se svědky. Jinak probíhá komunikace s rodiči oběti, jinak s rodiči agresora. Druh rozhovoru se liší i u každého jedince. Při rozhovoru je důležité vědět, na co se ptát, ale i jak se ptát. Existují totiž různé typy otázek a jejich užití záleží na momentální situaci, ale také na osobě, s kterou rozhovor probíhá. U oběti je vhodné zejména využití otázek otevřeného typu. Vhodné jsou otázky projektivní tedy otázky s otevřeným koncem. Důležité jsou i otázky vyjadřující účast a zájem. Zcela nevhodné jsou otázky uzavřeného typu. Tento druh otázek totiž dialog uzavírá a kazí snahu oběti pomoci. Při vedení rozhovoru je taktéž důležité umět pracovat s neverbální komunikací. Rozhovor využívá i výslechové praktiky. Tyto praktiky jsou samozřejmě využívány jen u agresora. Čím více totiž agresora znejišťují, tím hůře se mu lže. U oběti jsou využívány převážně techniky aktivního naslouchání pomáhající oběti se více rozhovořit. Patří sem například objasňování, parafrázování, zrcadlení, povzbuzování, potvrzování a shrnutí. Při povzbuzování se nepoužívá souhlas či nesouhlas, používají se slova neutrální, pracuje se s tónem hlasu (19).

Vyšetřování pokročilé šikany vyžaduje vysoce odborné a psychologicky účinné postupy. Odpor studentů k odhalení šikany je zde velice silný, běžné jsou křivé výpovědi, falešní svědkové, lhaní a zapírání. Proto je nutné tvořivě používat metody podobné kriminalistickému výslechu a speciální diagnostické metody, zaměřené na vztahy a postoje studentů a na ověřování pravdivosti výpovědí všech zúčastněných. U šikan dokonalých s podezřením na spáchání trestné činnosti, je nutné uplatnit ty nejtvrďší postupy k odhalení pachatelů. Samozřejmě s respektováním mravních

principů. Výslech musí být dobře připraven, je nutné mít zmapovaný skrytý život skupiny a to prostřednictvím sociometrických metod. Občas se však stává, že díky protřelosti a ofenzivní obraně agresorů i jejich rodičů nelze dosáhnout důsledného vyšetření a poté spravedlivého potrestání (21).

U počátečních stádií šikany není taktika získávání informací závislá na speciálních metodách a není nutná ani psychologická tvrdost. Metody taktiky u počátečních stádií šikany mají především charakter překvapení a skrytosti. Snahou je agresora zaskočit ve chvíli, kdy na to není připraven a tím pádem není ani schopen rozeznat, o co konkrétně jde. Rozhovory se všemi se v tomto případě odehrávají v tajnosti, aby o tom ostatní nevěděli. Poskytuje to výhodu překvapení při vyšetřování agresorů a chrání to oběti, svědky i informátory před mstou a ovlivňováním (21).

1.8.2 Zábrany v diagnostice šikany

Odhalení šikany často brání z rozličných důvodů všichni účastníci šikany. Mnohdy tomu brání i samotný pedagog, který nevědomky agresora chrání. Tento komplot velké šestky, jak bývá toto zakrývání šikany nazýváno, je v počátečních stádiích pouze naznačen. Většina členů skupiny dosud není do problému vtažena, rodiče obětí při vyšetřování spolupracují či alespoň vyšetřování neztěžují. Do vyšetřování však negativně zasahují rodiče agresorů. U stádií pokročilých odpor proti odhalení šikany sílí, účastní se ho všichni a nezdědka jej posilují i samotní rodiče oběti a agresora. Účinnost tohoto zakrývání je závislá na celkové organizovanosti skupiny a moci všech přímých i nepřímých zúčastněných šikanování (21, 19).

První problém může nastat při získávání informací od oběti. Oběť nedokáže předat potřebné informace, protože se jí těžko mluví o to, jak byla týrána, hrozí jí rozbití osobní integrity a ztráta posledních zbytků sebeúcty. Často nechce vypovídat, protože má strach z pomsty agresora, dalšího napadení a někdy i ze zabití. Nebo se podřizuje tlaku skupiny velícímu, aby mlčela. Občas oběť prožívá úzkost, výčitky svědomí, pocit viny z toho, že agresora prozradila. V pokročilých stádiích mohou tyto překážky působit společně a navíc se i vzájemně posilovat. Z tohoto důvodu občas oběť

stáhne své obvinění a vše popře a to přestože ví, že za své předešlé obvinění bude od agresora tvrdě potrestána. V počátečních stádiích se někdy stává, že oběť agresora prozradí. Velkou chybou pedagoga je, pokud si podezřelého agresora zavolá a konfrontuje výpověď proti výpovědi. Agresor téměř vždy výpověď vyvrátí či alespoň zpochybní. Pedagog tedy podle toho jedná a potrestá oba zúčastněné stejnou měrou. Zatímco agresorovi čin projde bez větší újmy, oběť za toto „bonzování“ tvrdě pyká. Šikanování nejenže pokračuje ještě bolestivěji dál, ale oběť již pedagoga nevyhledá a při dalším vyšetřování agresora ze strachu raději kryje. V pokročilých stádiích šikanování oběť agresora neprozradí, trvá až na bizarních vysvětleních a ani pod tíhou důkazů své výpovědi neodvolá (21, 23).

Druhý problém nastává při komunikaci s agresorem. Agresor, a to mnohdy i ten usvědčený, šikanování popírá, záměrně a promyšleně lže, překrucuje fakta. Často proměňuje role a celou situaci obrací, tedy z oběti dělá agresora a ze sebe oběť. Pokud lhaní agresorů podporují i ostatní členové skupiny, je těžké ho odhalit a téměř nemožné prokázat. Toto lhaní a překrucování rolí lze v počátečních stádiích šikanování poměrně úspěšně překonat pomocí vhodných svědků a dodržováním doporučené taktiky a strategie vyšetřování. Chybou při vyšetřování je přímé bezprostřední vyšetřování podezřelých agresorů a jejich následující konfrontace s obětí (21).

Třetím problémem je strach ostatních členů skupiny vypovídat. Na stupni vnitřního vývoje šikanování závisí síla organizovaného odporu vypovídat. Čím více studentů skupiny přijalo normy šikanování, tím je rozkrytí života skupiny obtížnější. Někdy je strach členů skupiny vypovídat posílen možnou či faktickou agresí vnějšího gangu, jehož členem je agresor. Velkou chybou pedagoga v počátečních stádiích šikanování je vyšetřování ve třídě, vypytování se studentů před ostatními. V pokročilých stádiích šikanování, kdy skupina vůdců aktivně šikanuje a zbývající část studentů šikanu z různých důvodů podporuje či kryje, je velmi těžké odhalit pravdu. Pokud je při pokročilé šikaně vedeno vyšetřování chybně, tedy vedeno laicky, neodborně, může mít pro oběť katastrofální následky (21).

Čtvrtý problém nastává v případě, když rodiče agresora neunesou pravdu, že jejich dítě šikanovalo slabší a chovalo se nemorálně, a chrání své dítě za každou cenu.

Rodiče nepřijímají výsledky vyšetřování, odmítají jakékoliv osvětlení, chrání své dítě všemi prostředky. Pokud dojde k odhalení šikany v jejím počátečním stádiu, je to vždy velká výhoda. Poměrně často se však rodičům agresora nepodaří vysvětlit, že tato „legrace“ pro jejich dítě je pro oběť utrpením. Násilí vydávané za klukoviny a srandu působí sporněji a vede k tomu, že ho rodiče odmítají vidět jako agresi. Celou věc bagatelizují, přijímají vysvětlení a pohled na událost svého dítěte, a proto nejsou schopni se vcítit do postavení a prožívání oběti. Z tohoto důvodu se potom stává, že škola musí udělat opatření bez dohody s rodiči, což je na škodu úspěšné nápravy. V případě pokročilé šikany je jednání ještě komplikovanější, napjatější a citlivější. Možné existenční ohrožení dítěte, tj. vyloučení ze školy, zahájení trestního stíhání apod., vede některé z rodičů ještě k větším prostředkům obrany. Bagatelizování, svalování viny na oběť apod. funguje i u pokročilé šikany. Postoje rodičů k šikaně jsou samozřejmě rozdílné. Část rodičů se k dítěti po odhalení pravdy zachová tvrdě a agresivně. Zde lze vidět možnou souvislost mezi chováním rodičů a dítěte, například v rámci nápodoby. V malé míře se vyskytují rodiče, kteří se zachovávají empaticky, při vyšetřování spolupracují, aktivně se účastní a hledají možná řešení nápravy. Velkou chybou je v počátcích jednání s rodiči pořádat jakékoliv hromadné jednání s více rodiči agresorů najednou. Je zde totiž reálné riziko vzájemného podpoření sebeklamu, sjednocení se a posílení institucionálního odporu. Lepší je tedy individuální setkání s rodiči agresorů, které navíc umožňuje pedagogovi lépe připravit rodiče na přijetí selhání jejich dítěte, které je pro další řešení problému velmi důležité. Zcela nepřijatelná je konfrontace rodičů agresorů s obětí. Oběť je mnohdy natolik iritována, že není schopna o konkrétních věcech vůbec mluvit, není schopna se bránit, má strach z reakce okolí (21, 48).

Pátým problémem jsou obavy rodičů oběti spolupracovat při vyšetřování. Někdy je vyšetřování zkomplikováno důrazným odmítáním rodičů oběti pokračovat ve vyšetřování. Rodiče trvají na tom, aby agresori nebyli potrestáni, aby se nic nedozvěděli, protože se obávají o zdraví či život svého dítěte. Chtějí jen zajistit nenápadné a tajné přeřazení dítěte na jinou školu. Někdy se stává, že rodiče své zhroubené a psychicky, fyzicky zraněné dítě izolují od okolí, přerušují jakékoliv styky

a nedovolí žádné školní vyšetřování. Výjimečně někteří rodiče podají trestní oznámení na policii. Někteří rodiče se přijdou poradit v počátečních stádiích šikanování, ale odmítají cokoli podnikat, někdy přislíbí spolupráci avšak už se nedostaví. Oběť pak mnohdy zůstává dál v postiženém kolektivu. Závažnou chybou při jednání s rodiči oběti je nerespektování jejich obav a strachu, nekvalifikované zasahování bez jejich souhlasu. Ale také pouhý respekt obav rodičů, kdy se oběť nechá ze školy odejít, ale vlastní šikanování se neřeší, takže běží dál a roli oběti přebírá jiný student (21).

Posledním problémem může být to, že zejména u pokročilé šikany pedagogové chrání agresora, a tím nevědomky brání ve vyšetřování. Bývá to v případech, kdy iniciátor šikany bývá sympatický jedinec s velkou sociální zdatností, jedinec vycházející vstříc pedagogům, spolupracující, schopný plnit požadavky, podporující výukové záměry pedagoga, podporující kázeň. Často je považován za jednoho z nejlepších studentů. Pedagogové si ani neumí představit, že tento „hodný“ student by mohl někoho šikanovat. Šikanování ovšem není věcí vnějšího a kázeňského chování, ani dílčí záležitostí či dílčím selháním. Proměna hodného studenta v agresivního má své skryté vnitřní zákonitosti, které jsou vnějšímu pohledu nepřístupné a vymykají se běžné logice. Z tohoto hlediska se pak ve skupině studentů vyskytují sice velmi úspěšní, avšak charakterově a duchovně zakrnělí studenti, kteří mají šikanování jako své „hobby“. Proto je chybou, když se pedagog při vyšetřování nechá oklamat slušným chováním těchto studentů a vyloučí je jako možné pachatele hned v začátcích vyšetřování. Nebo se na ně s důvěrou obrátí a požádá je o pomoc při vyšetřování. Z tohoto důvodu je důležité, aby pedagog v rámci své odbornosti uměl vyhledávat projevy a signály, které souvisí se skrytým životem skupiny (21).

1.9 Řešení šikany

Jakmile je vyšetřování šikany dokončeno, nastává druhá část úkolu, tedy náprava. Ať je vyšetřování sebeúspěšnější, samo o sobě nemá na změnu situace zásadnější vliv. Je třeba konkrétní diagnostické poznatky umět zúročit, aby posloužily k dobrému, tedy k nápravě. Zvládnutí šikany je bezesporu velmi náročný úkol. Opatření

k prevenci a řešení šikanování je mnoho, jejich škála je velice široká a pestrá. Jednotlivá opatření se mezi sebou liší šířkou záběru, tj. metodou práce s obětí, agresorem, skupinou, opatřením v rámci třídy, školy až celé komunity atd., a principy, na kterých jsou založeny. Otázka řešení šikany je vždy komplikovaná a dlouhodobá. Zasáhnout a pokusit se zjednat nápravu lze na dvou možných úrovních. Jde o školu a o rodinu, která se musí přímo zapojit do potlačování asociálního chování a působit na zkvalitnění společenského chování. Základní cesta prevence a nápravy tedy musí mít systémovou povahu a terapie musí směřovat nejen k léčbě celé skupiny, ale i jejích bezprostředních vztahů k okolnímu světu (43, 3, 21, 24).

K účinnému řešení šikany je zapotřebí určitých příznivých podmínek a okolností. Minimálním požadavkem je, aby byla patrná snaha řešit šikanu nejen ze strany školy, ale také ze strany rodičů, popřípadě dalších institucí, které mají s touto problematikou něco společného (Ministerstvo školství, Česká školní inspekce, Policie ČR atd.). Bohužel tak jako u diagnostiky šikany i tady existuje mnoho překážek, které brání efektivnímu řešení šikany. Ať už se jedná o nezáměr školy problém řešit, strach obětí vypovídat, strach rodičů obětí o své dítě, zapírání agresorů, nekompetentnost některých pedagogů či nezáměr ze strany nadřízených orgánů vytvářet pedagogům a studentům podmínky pro předcházení šikanování apod. Podobných faktorů tvořících začarovaný kruh a bránících k úspěšnému vyřešení šikanování je mnoho (3).

Základním předpokladem boje s šikanou a nápravou tohoto patologického jevu je připustit si přítomnost šikany na škole, ochota oběti a okolí oznamovat šikanu a schopnost pedagogů pečlivě zaznamenávat všechny případy či náznaky šikany. Samozřejmým předpokladem je taktéž odborná erudovanost pedagogů, vychovatelů a ostatních pracovníků ve školství v oblasti prevence a řešení šikany (43, 3, 21).

Aby byla tedy léčba šikany účinná, je třeba zapojit do ní celou skupinu a neléčit jen její hlavní aktéry. Pro léčbu celé skupiny je důležité znát kromě vnějšího obrazu i skupinovou dynamiku šikanování. To znamená znát vztahy a rozložení sil skupiny. Podrobného zmapování skupinové dynamiky lze dosáhnout prostřednictvím skupinové diagnostiky, která je východiskem pro plán programu terapie. Po orientaci v diagnostice nastává vlastní základní intervenční program. Program je určený pro celkovou léčbu

skupiny s počátečním stádiem šikanování a je velmi univerzální. Může být použit jako jednorázový krok, či jako začátek dlouhodobé komunitní práce se skupinou. Cílem tohoto programu je zastavení sebedestrukce a nastartování sebeúzdavného procesu skupinového organismu. Usiluje také o vnitřní proměnu vztahů ve třídě a o posílení imunity proti dalšímu případnému šikanování. Nejúčinnější cestou zvládnutí cíle je komunitní model práce, jehož součástí je pravidelné setkávání a práce se skupinovou dynamikou a vytvoření komunitních a specifických pravidel (např. spoluspráva, třídní charta proti šikanování apod.) (19).

O zastavení šikany, obnovení platnosti oficiálních norem a o zabezpečení ochrany oběti usilují dvě základní metody. Tyto metody však neřeší příčiny problému a jsou zaměřeny spíše na jednotlivce či podskupiny (19).

První metodou je metoda vnějšího nátlaku. Tato metoda je v praxi hojně využívána. Záměrem metody je přinutit trestem a strachem agresory k zastavení šikanování a k dodržování oficiálních norem. Metoda akcentuje ochranu skupiny jako celku a chrání právní řád zařízení, přihlíží k preventivně výchovným potřebám jednotlivců. Potřeba razantnosti a potřeba zajistit všem bezpečí vyžaduje, aby metoda zahrnovala tři součásti: individuální či komisionální pohovor, oznámení o potrestání agresorů před celou třídou a ochrana oběti (21).

Základním předpokladem vedení úspěšného rozhovoru je dostatek informací a připravenost. U zárodečných forem šikanování postačí pedagogický nátlak mezi čtyřma očima či setkání pedagoga, agresora a jeho rodičů. U pokročilé šikany je třeba nátlak prostřednictvím komisionálního pohovoru. Složení komise je na rozhodnutí školy, užitečná je účast třídního učitele, výchovného poradce a ředitele školy. Není vhodné vést tento pohovor s více agresory a jejich rodiči najednou, neboť by mohlo dojít ke znehodnocení účelu jednání. Komisionální pohovor může mít i nezanedbatelný preventivní výchovný charakter. Šikany se lze ve školách zbavit mnoha způsoby. Škola či výchovná komise, která rozhoduje o potrestání agresorů, má k dispozici běžná i mimořádná opatření. V úvahu zde přichází tzv. výchovná opatření, tj. napomenutí a důtka pedagoga, důtka ředitele, podmíněčné vyloučení či vyloučení ze studia. O vyloučení rozhoduje ředitel školy nejpozději do dvou měsíců od té doby, od které se

o provinění dozvěděl, nejdéle do jednoho roku od provinění. Dále sem patří snížení známky z chování. To by se mělo nějakým způsobem vázat na výchovné opatření, např. za trojku z chování je podmíněčné vyloučení ze školy apod. Dalším opatřením je převedení agresora do jiné třídy či skupiny. To však samo o sobě podobně jako u převedení oběti nemusí být účinné. A doporučení rodičům obětí i agresorů navštěvovat ambulantně Středisko výchovné péče pro děti a mládež nebo nestátní organizace mající podobnou náplň činnosti. Při opakovaném násilí agresora, přichází v úvahu vyloučení ze školy o kterém rozhoduje výchovná komise, ředitel. Pokud byla šikana obzvláště brutální a u pachatele je velké riziko recidivy, formou nápravy může být krátkodobé zařazení mladistvého do diagnostického ústavu pro mládež či do střediska pro mládež. Tento pobyt však musí být dobrovolný. Dalším řešením šikany ve škole může být umístění pachatele do diagnostického ústavu na předběžné opatření a následné nařízení ústavní výchovy. O tomto rozhoduje soud. Toto řešení by však mělo být až tou poslední metodou nápravy a mělo by nastat jen u opravdu závažných případů (19, 3, 37).

Druhou nezbytnou metodou nátlakové metody je informování ostatních studentů o závěru výchovné komise. Účelem je přesvědčit studenty, že škola dokáže spolehlivě zajistit ochranu všem a potrestá pachatele. Forma sdělení je závislá na stádiu šikanování a na skupinové dynamice. Důležitý je samotný styl sdělení, výhodné je, pokud se pedagogovi podaří dosáhnout toho, aby většina třídy rozhodnutí přijala a podpořila. Samotný akt sdělení o potrestání agresorů nelze přeceňovat. Ačkoli u pokročilé šikany tato metoda nepřináší žádný zásadnější výchovný účinek, přesto má i zde svůj význam a nelze ji vynechat. Škola tím totiž ukazuje všem studentům své jednoznačné stanovisko k šikaně a to, že ji nebude tolerovat a viníky potrestá. U počátečních stádií šikany plní oznámení a potrestání agresorů svůj účel, neboť nastoluje bezpečné vztahy mezi studenty (21).

Poslední nezbytnou součástí je zajištění ochrany oběti. Po potrestání nelze ponechat oběť svému osudu s odůvodněním, že je vše vyřešeno. Tak to není, jelikož příčiny šikany ve skupině nebyly úplně odstraněny a k šikanování tedy může opět dojít. Proto by měl pedagog zajistit nějakou pojistku, která by ho okamžitě varovala v případě

nového rozvoje šikanování. Měl by si například domluvit s obětí pravidelná setkávání, měl by se setkávat s loajálními informátory, stanovit oběti ochránce, sledovat situaci ve třídě včetně docházky oběti, vytvořit intenzivní spolupráci s rodiči a měl by zprostředkovat péči v odborném zařízení či alespoň spolupracovat s odborným pracovníkem (19).

Druhou možností jak poskytnout pomoc je metoda usmíření. Lze jí však aplikovat jen v určitých případech, např. u počátečních stádií šikanování, při malém počtu agresorů. Účinnější je také spíše u mladších žáků. Cílem této metody je vnitřní proměna vztahů mezi oběťmi a agresory, řešení problému a navození domluvy a usmíření mezi aktéry šikanování. Místo trestání nastupuje řízené společné hledání nápravy v neformální atmosféře. Metoda usiluje o prostřednictvím sdílení odlišných pocitů jednotlivých aktérů o podporování schopnosti agresora vcítit se do pocitů oběti, mít s ní soucit a pochopit její utrpení. Někdy dochází i k dobrovolnému odčinění škod pachatelem. Tato metoda je jakýmsi předstupněm minimální léčby celé skupiny. Metoda citlivě reaguje na slabé stránky represe, jakými je upevnění negativních rolí při veřejném označení útočníků a obětí, narušení vztahu agresora k obětím, pedagogům a škole díky obvinění a trestání a nápodoba tělesného trestání v rodině agresora. Vždy zde existuje riziko, že se agresori oběti pomstí a ta ze strachu z další pomsty mlčí, tudíž bude šikanování pokračovat dál. S ohledem na tyto skutečnosti lze metodu usmíření chápat jako korektivní emoční zkušenost. Prolomení dosavadního bludného kruhu a otevření nové cesty se docílí zcela jinou reakcí pedagoga na agresivitu pachatele. Pedagog se zachová zcela jinak (laskavě, důvěrně) než agresor očekává, čímž dojde k otřesu agresorových postojů. Metodu lze použít i v rámci komisionálního rozhovoru. Pokud je agresor ochotný svou chybu napravit, lze jej potrestat jen symbolicky. Výjimečně lze tuto metodu využít i u vážnějších forem šikanování (ne stádií), nutná je ale vstřícnost agresora a oběti, souhlas a spolupráce rodičů. Zcela nevhodná je tato metoda při pokročilých stádiích šikanování. Při uplatňování metody usmíření je třeba zachovávat posloupnost jednotlivých kroků. V první řadě jde o diagnostiku vnějšího obrazu a o odhad vnitřního vývoje šikanování. Poté je veden rozhovor s obětí, ve kterém jí jsou vysvětleny možnosti nápravy. V této chvíli je důležité oběť přesvědčit, že

jí chce pedagog pomoci, věří ji, povzbuzuje ji, podporuje a chrání ji. Pokud to jde, navozuje se citové odreagování, kdy je oběť vybídnuta k vyjádření svých pocitů—beznaděj, hněv, ponížení, vztek, ... Lze k tomu použít pomocné techniky, např. písemná forma, asociace ke slovům, psychogymnastika atd. Společně se volí metoda nápravy, od které se odvíjí další kroky. Oběť musí s dalším jednáním souhlasit. Poté dochází k rozhovoru s agresorem ve kterém se zjišťují postoje agresora k činu, empatie, přijetí viny. Pokud je agresor přístupný ke změně, je mu nabídnuto usmíření a domlouvá se setkání s obětí. V této fázi lze využít tzv. techniku nedeslaného dopisu oběti, jehož účelem je zjistit, jak agresor chápe svou vinu. Často je zde patrný rozpor mezi tím, co agresor vypovídá a co píše do dopisu. Určujícím faktorem použití metody usmíření je vždy postoj agresora. Bohužel mnoho agresorů zůstává pořád stejně bezohlednými, nelítostnými a nechápe, o co při setkání jde. Kromě agresorů a obětí se na usmíření podílí i další studenti. Důležité je vybrat co nejpříznivější konstelaci skupiny, která povede k nápravě. Pokud je to možné, vybírají se zejména ti studenti, kteří sympatizují s obětí a ti, kteří mají ve třídě nějakou pozitivní autoritu. Velikost skupiny by neměla přesáhnout patnáct studentů, nejméně musí mít dva studenty. Cílem skupiny je dovést účastníky k porozumění problému, společnému hledání nápravy a k usmíření. Navozením citlivosti pro problém se dosahuje pomocí scének, při kterých dochází k prohození rolí a následných diskuzí či pomocí sepsání příběhu o šikanování. Poté následuje omluva agresora oběti a vzájemné usmíření. Skupina postupně předkládá návrhy, jak situaci řešit. Na závěr se shrne usmíření a konkrétní návrhy, domluví se další setkání (nejčastěji za týden až dva). Po stanovené době se uskuteční závěrečné setkání, jehož účelem je posouzení situace (19, 21).

U zvláště brutální šikany je namísto celou věc ohlásit policii jako trestný čin. Tato metoda nápravy je však pro výchovnou pomoc mnohdy málo významná. Šetření policie jde mimo školu, je potrestán jen pachatel, ale se zbytkem kolektivu se nepracuje. Po odstranění hlavního agresora jeho činnost přebírají jiní a šikanování tak dále může pokračovat. Často je samotné vyšetřování pro nedostatek důkazů odloženo či uzavřeno a pachatel vlastně zůstává bez potrestání. Což může u skupiny vést k pokřivení mravních hodnot, ztrátě smyslu pro spravedlnost, ztrátě iluzí (19).

1.9.1 Rady obětem

Pokud se mladistvý stane obětí šikany, je pro něj vždy těžké tento fakt někomu oznámit. Se šikanou by se však v žádném případě neměl smířit. Je velmi důležité sebrat odvalu a někomu ze školy či svého okolí tuto skutečnost oznámit. Oznámením totiž oběť pomůže nejen sobě, ale i dalším potenciálním obětem a nemocnému kolektivu. A navíc, pokud oběť ohlásí své šikanování, nesmírně se jí uleví (14, 26).

Oběť by si měla ve škole zvolit osobu, které nejvíce důvěřuje, a vše jí říct. Touto osobou může být třídní učitel, výchovný poradce, školní psycholog nebo samotný ředitel školy. Nebo to může být někdo z jeho okolí, rodiče, kamarádi či Linka bezpečí nebo jiná instituce zabývající se problematikou šikanování, popřípadě policie. Není už tolik důležité komu se svěří, jako to, co s tím ten dotyčný udělá. Není pravda, že to nikdo z dospělých nepochopí a nedokáže mu pomoci. Pravdou ani není to, že se oběť od okolí liší, je horší než jiní a šikanování si vlastně zaslouží. To jsou jen lži agresora, kterými oběť zastrašuje. Je těžké překonat strach a vše oznámit, ale ten kdo šikanuje ví, že strach oběti je jeho nejlepší zbraň. Šikaně se totiž nejlépe daří v atmosféře tajemství, proto by oběť neměla agresorovi pomáhat, krýt ho a dělat mu radost tím, že se nebrání a věří jeho výhrůžkám (24, 43, 26, 52, 45).

Oběť by si měla uvědomit, že svěřit se neznamena bonzovat. Pokud má strach oznámit šikanování sama, měla by požádat nějakého kamaráda o doprovod a podporu při oznamování šikanování. Oběť musí při oznamování šikanování mluvit tak dlouho, dokud ji někdo nevyslechne. Je důležité (co nejpřesněji) popsat co se stalo, jak často se to dělo, kdo u toho byl, kdo to viděl, kde se to stalo atd. Při vyšetřování a následném řešení by oběť neměla zaujímat jen pasivní roli, ale snažit se aktivně se zapojit, i když to bývá mnohdy těžké (43, 24).

Pokud k šikanování dochází, měla by být oběť ostražitá, měla by předvídat problémy, měla by se snažit nevšímat si násilníka, vyhýbat se místům, kde k šikaně nejčastěji dochází. Pokud se ocitne sama na místě, kde hrozí, že dojde k šikaně, či je v přímém nebezpečí, měla by se snažit co nejrychleji toto místo opustit a to i za cenu, že přijde o nějakou věc. Nebezpečné je zůstat osamocený, proto by se oběť měla co nejvíce

zdržovat ve skupině studentů či v dohledu pedagoga. I když je to těžké, měla by být oběť při setkání s agresorem neústupná a rozhodná, neměla by dávat najevo svůj strach, vztek či rozčilení. Je dobré natrénovat si sebevědomé chování a jednání, sebejistou chůzi, rozhodný pohled a slova protestu. Pokud se oběť agresorovi při dalším setkání postaví na odpor, může ho to natolik překvapit, že svou oběť nechá na pokoji. Alespoň pro tentokrát. Toto však lze použít spíše u počátečních stádií šikany. Při pokročilé šikaně naopak může snaha o odpor vyvolat v agresorovi ještě větší brutalitu. Neznamená to však, že by se oběť pokročilé šikany neměla pokusit postavit svému protivníkovi a vše jen pasivně snášet. U pokročilé šikany je jen lepší, pokud se oběť o odporu nejdříve poradí s někým z dospělých a získá na svou stranu i několik studentů, kteří se za něj v dané chvíli postaví. Oběť by se neměla bát svěřit se se svým trápením, strachem, obavami a se svými pocity rodičům. Vždyť jsou to právě oni, kdo za ním v této náročné situaci stojí, podporují ho, věří mu a chrání ho. Neměla by se tedy bránit jejich péči a měla by chápat jejich řeči a obavy (24, 45, 14, 4, 7).

Nikdo si nezaslouží, aby mu druzí ubližovali. Tedy ani oběť, ať je jakákoliv. To, že je nějakým způsobem jiná než ostatní, neznamená, že je špatná. I když třeba není nejlepší ve sportu, nemá nejmodernější oblečení, v něčem se liší, přesto je i ona v něčem dobrá a výjimečná (43, 52).

1.9.2 Rady rodičům obětí

Oběť šikany se nachází v nouzi a potřebuje pomoc svých rodičů. Problémem však je, že si o ni často ani nedokáže říct. Pokud to dokáže, ani tehdy však není vyhráno. Rodiče by měli být vnímaví, všímat si varovných signálů šikany (smutek, apatie, poruchy spánku, poškozené věci a oblečení, ztráta věcí, rozličná poranění atd.). Pokud se dítě rodičům svěří se šikanou, neměli by ho v této těžké chvíli zklamat. Měli by si uvědomit, že pro oběť šikany je vždy velmi těžké o tomto otřesném zážitku mluvit, a proto by měli být jeho velkou oporou. Měli by svému dítěti pozorně naslouchat, brát vše, co řekne vážně, stát za ním. Pochválit ho, povzbudit, ocenit, že se svěřilo, ubezpečit ho o své pomoci. Zcela nevhodné je nechat v tom potomka

samotného a myslet si, že situace se vyřeší nějak sama. Omylem rovněž je poradit dítěti, aby bylo statečné a vše agresorovi vrátilo. Toto však není řešení. Oběť na to nemá sílu, a i kdyby měla, v nemocné skupině jí to nepomůže a může tím vyprovokovat ještě brutálnější odvetu všech zúčastněných (21,11, 26, 31).

Co tedy dělat? Ideální je využití alternativních postupů. V první řadě je důležité poskytnout dítěti velkou oporu a zjistit veškeré informace o šikanování. Tedy kdo ho šikanuje, kde, kdy, jak dlouho to trvá, jakým způsobem je šikanován, kdo všechno to viděl atd. Je důležité, aby hovor probíhal v atmosféře plné důvěry, podpory a bezpečí. Dítěti je v tomto období třeba věnovat veškerou svou pozornost, komunikovat s ním, ubezpečovat ho, že se zachovalo správně, když šikanu ohlásilo. V případě, že dítěti hrozí nebezpečí ze strany agresora (zejména u pokročilé šikany), je dobré jej alespoň nějaký čas ponechat doma. Ale pozor na to, zda dítě může být v této situaci samo. Rodiče oběti by měli zhodnotit, a to i velmi kriticky, co mohlo šikanu vyvolat. Neměli by obviňovat jen školu a pedagogy, ale připustit si i vlastní podíl na této události. Dobré je neomlouvat sebe ani své dítě, ale připravovat se a hledat nápravu (26, 47, 21, 43, 17).

Zjistí-li rodiče, že je jejich dítě ve škole šikanováno, měli by o tom ihned informovat třídního učitele a ředitele školy. Navštívit školu by měli oba rodiče. Pokud to z nějakého důvodu nejde, je dobré vzít si sebou někoho, kdo dokáže podpořit. Úkolem tohoto setkání je co nejlépe informovat pedagogy, ředitele o tom, k čemu došlo a zjistit, zda je škola schopná zajistit oběti dostatečnou odbornou pomoc. Rodiče by se měli zajímat o to, jakým způsobem bude pedagog, ředitel situaci řešit, jak najde věrohodné svědky, jak rozezná stádia šikany, jak ochrání oběť, jakou metodu nápravy použije atd. Měli by jednat klidně, věcně, bez emocí a důsledně. Důležité je ptát se vytrvale, i když zdvořile, a nenechat se odbýt. V zásadě může škola reagovat na danou situaci trojím způsobem. Škola hraje poctivou hru, ráda by pomohla, ale přiznává, že nemá dostatečné odborné zkušenosti. Zde nelze pedagogům nic vyčítat, neboť je nikdo na podobné věci nepřipravoval. V tomto případě je na místě domluva rodičů s pedagogy o účasti při vytváření programů nápravy či alespoň o způsobu poskytování informací o průběhu pomoci, domluva na vyhledání odborníka a na spolupráci s ním. Rodiče by neměli připustit jakékoli neodborné zásahy ze strany pedagogů i ze strany své a dělat

ihned to, čeho je škola schopná, tedy přeřadit oběť do jiné třídy. Toto řešení má mnoho úskalí a není zaručeným řešením. Ideální reakcí školy je, pokud spolupracuje s odborníkem, popřípadě má odborně připraveného pedagoga. V tomto případě je vhodné domluvit se na účasti rodičů na vytváření programu nápravy, na způsobu předávání informací atd. Bohužel tato varianta není příliš častá. Poslední a zároveň nejhorší variantou je, když škola nejeví zájem o řešení problému. Nepřesvědčivě tvrdí, že problém zvládne vyřešit. V tomto případě rodiče mohou jakýkoli neodborný zásah odmítnout a mohou požádat o pomoc inspektora. Pokud škola bagatelizuje problém a nezabezpečuje dítěti základní práva, mohou se rodiče obrátit na jejího zřizovatele (městský, obecní úřad), na Českou školní inspekci, Odbor sociálně právní ochrany, ministerstvo, soud, specializovanou poradnu (např. Pedagogicko-psychologická poradna, linka bezpečí, linka důvěry) a samozřejmě i na Policii ČR. Podle svého uvážení také mohou přeřadit dítě na jinou střední školu (11, 47, 17, 21, 33, 9).

Podle situace ve škole i dalších okolností, mohou rodiče ještě navštívit rodiče agresora a pokusit se s nimi domluvit na nápravě situace. Popřípadě kontaktovat i rodiče jiných obětí a „bojovat“ společně. Při závažném šikanování mohou podat trestní oznámení nejen na agresora, ale i na školu, která má povinnost zajistit bezpečnost svých žáků. Rodiče by měli mít vždy na paměti, že se jedná o jejich dítě, jeho bezpečí, jeho zdravý duševní a fyzický vývoj. Proto by neměli litovat času ani peněz na zamezení šikanování. Pokud to stav šikanovaného vyžaduje, je namísto návštěva psychologa. Spolupráce s organizacemi zabývajícími se problematikou šikany je v těchto případech taktéž nezbytná (21, 43, 11).

Protože obětí šikany bývá často jedinec nespělý, neprůbojný, úzkostný, s nízkým sebevědomím apod. je dobré u svého potomka již od dětství tyto „rizikové faktory“ překonávat. Důležitou součástí výchovy od raného věku dítěte je zajištění pocitu bezpečí, jistoty a lásky, pocitu, že se dítě může rodičům bez obav se vším svěřit. Rodiče by měli posilovat u potomků sebedůvěru, měli by je vést k většímu sebevědomění, komunikovat s nimi, jednat empaticky (32, 23).

Rodiče dětí postižených šikanou se mohou ještě obrátit na Občanské sdružení proti šikaně. Sdružení má za cíl pomoci postiženým, ale usiluje také o celkovou změnu

přístupu k problematice šikanování. Sdružení spolupracuje s odborníky na problematiku šikanování a to v oblasti pedagogicko-psychologické a právní (19).

1.9.3 Rady rodičům agresorů

Pokud rodiče zjistí, že právě jejich potomek šikanuje druhé, není to pro ně lehké. I když to bývá mnohdy pro rodiče bolestné, je nutné si tuto skutečnost přiznat a začít ji řešit. Důležité je, aby o tom ihned informovali pedagoga, školu a aktivně se zapojili do hledání řešení. Zcela běžnou reakcí rodičů je popření skutečnosti, svalování viny a odpovědnosti za čin na okolí, zlost. Tímto chrání sami sebe před přemýšlením o odpovědnosti, kterou mají, před úzkostí a pocity viny. Často se rodiče ptají, kde udělali chybu, berou to jako své výchovné selhání. K čemuž mnohdy přispívají i reakce okolí, které je viní z nedostatečné výchovy, neschopnosti. Je třeba si uvědomit tyto reakce, nebránit se jim a postupně je překonat. Při řešení šikany s potomkem by se měli rodiče obrnit trpělivostí a nezachovat se impulzivně. Důležitá je komunikace s dítětem, avšak komunikace bez výčitek a vyhrožování. Podrážděnost a zlost totiž vede k vytvoření obranné reakce u potomka, který vše popře či otočí ve svůj prospěch. Rodiče by měli být připraveni na to, že potomek bude často zapírat. V tomto případě je nutná trpělivost (19, 44, 3, 51).

Rodiče agresorů mají mnohdy vlastní představu o nápravě, a to v podobě fyzických trestů, zákazů atd. Důležitější roli však sehrává spolupráce se školou, komunikace s odborníky, spolupráce s jinými rodiči agresorů a důslednost při nápravě šikanování. Není dobré řešit agresivitu potomka fyzickými tresty, ale například zbavením jistých výhod či přidělením dalších povinností. Výprask, zvláště v případech, kdy jsou fyzické tresty zcela běžnou součástí výchovy, nemá správný nápravný efekt. Navíc násilí plodí jen další násilí. Proto je vhodnější volit jiné varianty potrestání (27, 50, 31).

Důležité je s potomkem o všem diskutovat, vést ho k uvědomění si svého činu a zapojit jej do hledání nápravy. Je nezbytné stát si za svým, důsledně trvat na nápravě

a nedovolit dítěti ovládat rodiče taktikou různých výmluv. Rodiče by měli trvat na omluvě agresora oběti a taktéž samotní rodiče by se měli omluvit rodičům oběti a ujistit je, že udělají vše pro to, aby se něco podobného už neopakovalo. Pokud rodina jako výchovný element selhává, je možným řešením návštěva některé z rodinných poraden (48, 50, 27).

Pokud jsou u dítěte patrné agresivní sklony již v dětském věku, je třeba, aby to rodiče začali nějak řešit a nespolehali na to, že z toho jejich potomek vyroste. Řešením může být návštěva některé z poraden zabývajících se touto problematikou. U agresivních dětí je třeba zlepšit jejich schopnost vcítit se do druhých, porozumět jejich pocitům, myšlenkám, vnímání. Je důležitý nácvik asertivního jednání, sociálních dovedností. Dlouhodobého zmírnění agresivity lze docílit změnou myšlenek, emocí a zjevného chování dítěte. Zmírnění agresivity lze dosáhnout taktéž nabízením tzv. pozitivních alternativ, tedy aktivit, při kterých dítě může bezpečně vybit svou agresivitu. Mezi tyto aktivity patří některé druhy sportů, např. judo, hokej, fotbal atd. Při těchto sportech se šikanující dítě učí podřizovat se daným pravidlům, spolupracovat a může zde uplatnit i své tělesné a vůdcovské schopnosti. Pokud při těchto činnostech získá úspěch a uznání od okolí, může to uspokojit jeho potřebu vynucovat si respekt prostřednictvím násilného chování. Ne u všech to je ale zázračná metoda. Častou příčinou šikanování jsou potíže při ovládnutí svého chování, které jsou charakteristické jednáním bez domýšlení následků. Proto je nutné vést děti k domýšlení důsledků svého chování, naučit je přijímat odpovědnost. Samozřejmostí by měla být komunikace s dítětem. A správný příklad rodičů. Jak má totiž rodič přivést svého potomka k zamyšlení se nad svými prohřešky, když on sám pravidelně porušuje společenská pravidla (44, 50, 1, 31, 43).

Přijmutí faktu, že právě jejich dítě je agresorem není pro rodiče lehké a vyžaduje určitý čas. Nejen rodiče obětí, ale i rodiče agresorů proto potřebují pomoc a podporu. Proto je dobré odkázat je na internetové stránky zabývajících se touto problematikou, na literaturu, poradny. Rodina by měla vyhledat odbornou pomoc specialisty, zpravidla psychologa. Důležitá je taktéž pomoc dalších osob, kterým rodina důvěřuje (48, 3).

1.9.4 Rady pedagogům

Odhalení šikany bývá pro pedagoga někdy velmi náročné. Pedagog však musí umět šikanování mezi žáky odhalit a neprodleně jej řešit. Proto je nutné, aby měl dostatečné znalosti o této problematice, popřípadně věděl, kam se obrátit o tyto informace či pomoc. A měl také znalosti o skupinové dynamice. Pedagog by neměl šikanování popírat či před ním přivírat oči. Pokud se ve třídě setká se studentem, který je agresivní, měl by mu dát jasně najevo, že o tom ví a že takovéto chování nebude akceptovat. Pedagog by měl daného studenta seznámit s tím, co se mu nelíbí a co nebude ve třídě tolerovat. Neměl by reagovat okamžitě a bez rozmyslu, impulzivně. Měl by si být vědom, že na agresivitu nelze odpovídat agresivitou, nic to neřeší. Neměl by se tedy nechat ovládnout svým momentálním rozpoložením a uchýlovat se k násilným tělesným reakcím či slovním reakcím (křik). Měl by mít situaci zcela pod kontrolou. Není vhodné diskutovat a řešit agresivitu s dospívajícím v napjaté či konfliktní situaci. Jakmile začne sílit napětí, je vhodné přerušit hovor a odložit jej na jindy. Pokud totiž dojde k tomu, že se pedagog nechá unést svými pocity, může se při šetření a řešení šikanování dopustit mnohých chyb (50, 40, 30, 51).

Důležitou roli hraje pedagog při předávání informací studentům o nebezpečnosti šikany. Měl by je učit všímat si zla kolem sebe a reagovat na něj. Zde je nutná důvěra studentů vůči pedagogovi. Na té je totiž závislé, zda se studenti pedagogovi svěří. Pokud pedagog zjistí šikanování mezi studenty, měl by okamžitě zakročit. Musí o případu informovat svého nadřízeného, rodiče agresorů i obětí, informovat o tom i ostatní studenty a jejich rodiče. Taktéž musí umět zajistit oběti bezpečnost po celou dobu řešení případu a přistupovat k ní co nejcitlivěji. Pedagog musí umět naslouchat studentům i jejich rodičům. Jestliže s ním o šikaně mluví, neměl by ji zlehčovat a neměl by ji podceňovat. V žádném případě nesmí pedagog svalovat vinu na oběť. Spolupráce s rodiči při řešení šikany je nezbytná. Měl by jim tedy vycházet vstříc. Na jednání s rodiči by si měl udělat vždy čas, neměl by se snažit vyřizovat tyto pro něj mnohdy nepříjemné schůzky co nejrychleji. Důležité je dobře se na setkání s rodiči aktérů šikany připravit. Pedagog by si měl být vědom toho, že u rodičů agresorů se mnohdy mohou

objevit reakce jako popírání, svalování viny atd. Je to zcela běžná obranná reakce rodičů. Na místě je zde trpělivost avšak tvrdost. Neměl by se nechat zahnat do kouta. I když jednání často nebude příjemné, měl by i nadále jednat s úctou, mluvit klidně a obezřetně volit slova. U agresorů je zcela běžné popírání skutečností a svalování viny na oběť. Agresor se staví do pozice oběti, místo aby o svém chování přemýšlel. Úkolem pedagoga je tedy přivést mladistvého k tomu, aby si uvědomil co spáchal a nesl za to odpovědnost. Při potrestání šikanování je velkou chybou, pokud pedagog potrestá pouze viníka, nikoliv jeho chování (43, 50, 24, 26, 2).

Je zejména na pedagogovi jaké klima bude ve třídě. Je možné, že se při setkání se skupinou studentů bude cítit v nátlakovém postavení. To může být odezvou na vlastní postoj studentů k němu. Studenti často podrobují svůj protějšek zkoušce, co všechno je schopen zvládnout a jak si poradí s agresivitou. Jestliže pedagog při této zkoušce selže a projeví své emoce a strach z konfliktu, tyto emoce u něj vyvolají specifické postoje, jako je strohost, autoritativnost, lhostejnost. Tyto a podobné postoje studenti velmi citlivě vnímají a reagují na ně svým chováním tak, že se přizpůsobí představě pedagoga. Čím větší tedy má pedagog strach ze skupiny, tím spíš se tak skupina chová. Chová se tedy tak, aby z ní měl pedagog opravdu strach (30, 40, 43, 50).

Pedagog by se neměl bát pravidelně používat anonymní dotazníky ověřující výskyt šikany ve škole, vést pravidelné individuální rozhovory. Měl by si uvědomit, že požádat o radu či pomoc své kolegy není znak jeho neschopnosti. Daleko horší je šikanu přehlížet a neřešit ji (19).

1. 10 Prevence šikany na školách

Řešením šikany na školách se zabývá Metodický pokyn ministerstva školství č.28 275/2000-22 (viz. příloha 4). Ten navazuje na jiný pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 14514/2000-51, který má na starost řešení sociálně patologických jevů ve škole. Tento pokyn stanovuje základní povinnost školy a jejích pedagogů v případě výskytu šikany. Školy a školská zařízení mají dle něj odpovědnost za předcházení tohoto problému a odpovědné vyrovnávání se s ním. Všechny školy

proto mají povinnost předcházet všem náznakům agresivity a šikany mezi studenty. Šikánování v jakékoli formě navíc nesmí být pracovníky školy v žádném případě akceptováno. Cílem pokynu je upozornit pedagogy, studenty a jejich rodiče na problematiku šikany, upozornit je na její projevy, poskytnout rady jak postupovat při jejím řešení (25, 19, 13).

Někdy nelze zcela dobře oddělit od sebe opatření represivní a preventivní. Neboť dobře cílená a realizovaná represe může fungovat také jako účinná prevence. Obecně ovšem platí, že je lepší šikaně spíše předcházet než ji následně složitě odstraňovat. Jelikož se však šikana v jakékoli formě vyskytuje v každé škole, nelze vystačit jen s prevencí. Zároveň je třeba uvědomit si, že prevence šikany je na místě jednak tam, kde k ní ještě nedošlo, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo a kde byla uplatněna opatření k nápravě (21).

Mezi preventivní opatření týkající se šikany patří pestrá paleta opatření, přístupů a metod. Automaticky se zde řadí povědomost o příčinách a stádiích šikánování, podávání informací o linkách důvěry, na které se mohou studenti obrátit (viz. příloha 5). Nezastupitelnou složkou prevence šikánování je hledání cest, které ovlivní specifické rizikové faktory jak u oběti, tak u agresora a povedou k vytvoření zdravého veřejného mínění skupiny, ve které k šikaně dochází či může docházet. Tak jako u jiných výchovných problémů, je i u šikany účinnější a jednodušší prevence. V oblasti šikánování se prevence dělí na primární a sekundární (3).

Primární prevence se orientuje na prostředí, ve kterém k šikaně dosud nedošlo. Spočívá ve výchově harmonické osobnosti mladistvého, v informovanosti studentů, jejich rodičů a veřejnosti o šikaně (viz. příloha 6), preventivních aktivitách ve škole či o metodách, jak překonávat únavu, nepohodlí, stát se nebojácným a tělesně zdatným. Účinnými prostředky primární prevence jsou například přirozené součásti komunity, jako je celoškolské setkání, školní parlament, třídní samosprávy. Nejlepší prevencí je budování bezpečných, otevřených a kamarádkých vztahů mezi studenty školy. Základem je také působení rodiny (3, 6).

Sekundární prevence je orientovaná na prostředí, ve kterém k šikaně již došlo a kde musí být použita taková opatření, aby se problémy už znovu neobjevily. Řadí se

zde včasná a správná diagnostika, bezodkladné vyšetření, pedagogická opatření (rozhovor s aktéry šikany a s jejich rodiči, ochrana oběti), výchovná práce s agresory (postihy, motivace, tlumení agresivity, výcvik sociálních dovedností, vhodná činnost) (viz. příloha 7) (3).

Terciární prevence u nás není ještě příliš rozvedena. Jde o možnost škol využít speciální pracoviště, která by celodenně pracovala s agresory. Odbornou a dlouhodobou pomoc však také vyžadují oběti pokročilých šikan. Terciární prevence také zahrnuje opatření zamezující znovuoobnovení šikany, mírní její následky. Do terciární prevence lze zařadit i vyjmutí agresora ze školy (3, 6).

Za aktivity v oblasti prevence šikanování odpovídá ředitel školy. V každé škole navíc musí působit metodik prevence, který má na starosti koordinaci aktivit v této oblasti. Všichni pedagogové, výchovní poradci, vychovatelé by měli být s problematikou seznámeni a proškoleni, měli by znát její příčiny, projevy, varovné signály, vědět, jak mají jednat pokud projevy šikany ve třídě či škole zachytí. Toto se může dít jak formou studia odborné literatury, tak formou různých přednášek, seminářů či kurzů. Samotná škola by měla provádět osobnostní kurzy pracující na budování příznivých vztahů ve třídě. A účinně spolupracovat s odborníky a institucemi, které se věnují problematice šikanování. Důležité je seznámit studenty s touto problematikou například formou přednášek, besed, informačních letáků (viz. příloha 8), preventivních programů a účinně je zapojit do aktivit vedoucích k předcházení a odhalování šikany. Ale i přesto to mnohdy stále nestačí. Mezi další metody jak šikaně předcházet patří vytvoření atmosféry otevřenosti a vzájemné solidarity ve škole, navození bližšího vztahu mezi studenty a pedagogy, avšak ne na úkor snížení autority pedagoga. Pokud totiž nemají studenti před pedagogem respekt a úctu, lze předpokládat, že ani nebudou respektovat jím navrhovaná a uplatňovaná opatření proti šikaně. Součástí prevence šikany je tedy i autorita pedagoga, a to jak formální, tak neformální. Důležitou součástí prevence je důvěra k pedagogovi, která má velký význam při odhalování šikany. V této oblasti bohužel pedagogové stále pokulhávají. Studenti v pedagogy nemají důvěru, bojí se jim s něčím svěřit, aby se to neobrátilo proti nim, či nebylo prozrazeno před třídou. K tomuto často přispívají pedagogické chyby, kterými je bagatelizování problému,

probírání problému před celou třídou, přenesení odpovědnosti na oběť atd. Vhodné je také ve škole zavést anonymní schránky důvěry. Samozřejmostí by měl být výchovný poradce, na kterého by se mohli studenti v jakékoli situaci obrátit. Účinnou prevencí je také stanovení jasných pravidel chování a sankcí ve školním řádu a případné potrestání pachatelů šikany. Pokud jsou totiž pachatelé šikany potrestáni a jejich oběti zachráněny, vidí v tom zbytek kolektivu staré pravidlo, „že pravda a dobro vítězí“. Nebojí se tedy další případy šikany oznámit, vědí, že pachatelům čin neprojde, nehrozí u nich ztráta iluzí a pokřivení mravních a morálních postojů. Samozřejmostí školní výuky by měly být pravidelné diskuze na téma etnické, rasové, kulturní, náboženské a tělesné odlišnosti, které vedou studenty k větší toleranci. Diskuze o šikaně jako takové a vzdělávání studentů v oblasti lidských práv. Další možnou metodou prevence je průběžné dotazování (viz. příloha 9), ať již ústní či formou dotazníků, vedení individuálních rozhovorů se studenty, sociometrické šetření v třídním kolektivu a následná restrukturační třídy dle výsledků tohoto šetření. Odhalit šikanu také v prvé řadě znamená dívat se kolem sebe, více si všímat dění ve třídě, o přestávkách, všímat si více chování jednotlivých studentů a zaměřit větší pozornost na studenty, kteří by se mohli stát oběťmi (např. studenti s vadou řeči, tělesnou vadou apod.). V praxi to znamená zaměření větší pozornosti pedagogů na potenciaální agresory a oběti, na místa, na kterých obecně k šikaně dochází nejčastěji, na určité situace a podmínky, za kterých dochází k šikanování. Po vyhodnocení této situace je třeba zesílit pedagogický dozor či do něj zapojit i některé ze starších a ochotných studentů. Nákladnější variantou monitoringu školního prostředí je zavedení kamerového systému. Řešením je také zabránění nudit studentů o přestávkách či volných hodinách, neboť nuda je častou příčinou šikanování ve škole. Studenti by měli mít možnost zapojit se do různých aktivit školy, měly by jim být nabízeny kroužky, možnost zasportovat si během volna atd. Možnou prevencí jsou pobytové kurzy studentů (např. v rámci školních výletů), které jsou zaměřené na lepší vzájemné poznávání se. Metodou prevence proti ekonomické šikaně je zavedení školních uniforem, jak je v mnohých zemích světa běžné. U nás se zatím s tímto opatřením nepočítá. Účinnou prevencí jsou peer programy zaměřené na šikanu a zvládání konfliktů. Jejich jinou variantou může být tzv. skrytý vrstevnický

program. Samotní studenti mohou bojovat proti šikaně peticí proti šikaně, kampaní proti šikanování apod. Jednou z forem prevence je posilování sebevědomí u potencionálních obětí šikanování. Někdy je totiž nejlepší ochranou vůči agresorům sebedůvěra a sebevědomí. Protože obětí se často stávají jedinci s nízkým sebevědomím, je u nich tento druh prevence důležitý. Součástí prevence šikanování na školách by mělo být také využívání relaxačních technik k odplavování stresu a agresivity během vyučování. K nácviku relaxačních dovedností lze využít například hodin tělocviku, hudební výchovy, občanské nauky, psychologie, dramatické či estetické výchovy. Důležitou součástí prevence je spolupráce s rodiči studentů, jejich zapojení do preventivních akcí. Apel je také kladen na rodinu jako takovou, neboť správný vzor rodičů, kteří nepodporují agresi a příkladně pečují o své potomky je tou nejlepší prevencí (3, 2, 27, 24).

Za součást prevence je považována i pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování, kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů a také monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí a mládeže nevládními organizacemi (Občanské sdružení proti šikanování, Amnesty International atd.) (19).

V České republice byl v rámci prevence šikanování na školách realizován Český intervenční program. Program je určen těm školám, kterým se podařilo vytvořit příznivé sociální klima. Zaměřuje se na primární a sekundární prevenci a jeho zásadním záměrem je celoškolský přístup. Prevenci totiž nemůže dělat jen jeden odborník. Aby byla opravdu účinná, je třeba včlenit tento speciální program proti šikaně do systému vzdělávacího programu. Ačkoliv je k rozvoji šikanování zapotřebí souhry řady příčin a podmínek v oblasti lidské přirozenosti a společensko-kulturního kontextu, přesto lze říci, že školní intervenční programy samy o sobě mohou mít významný dopad na snížení výskytu agrese mezi studenty. Tyto programy však mají větší účinnost na základních školách. Je to pravděpodobně dáno tím, že studenti na středních školách jsou již v drtivé většině proti účinkům těchto programů na jejich chování značně odolní. Nicméně i na středních školách mají tyto programy v prevenci své nezastupitelné místo (20, 24).

1.11 Šikana z právního hlediska

Právní řešení šikany je problematické, neboť neexistuje žádný právní předpis zabývající se otázkou šikanování. Řešit šikanu trestním oznámením by mělo být navíc až tou poslední možností (27, 17, 49).

Šikana bývá nejčastěji postihována podle ustanovení trestního zákona, protože v souvislosti s ní často dochází k páčání trestných činů proti lidské důstojnosti a svobodě. Nejčastěji jde o trestné činy omezování osobní svobody, vydírání a s ním úzce spojené vzbuzování důvodné obavy, loupež, ublížení na zdraví, krádež, poškozování cizí věci, útisk, U sexuálních forem šikanování to může být trestný čin znásilnění, pohlavní zneužívání, svádění k pohlavnímu styku nebo kuplířství. Agresor se při šikanování může dopustit dokonce více trestných činů najednou. Některá jednání šikanujících agresorů nemusí dosáhnout takové intenzity, aby je bylo možnou posoudit jako trestný čin. Mohlo by se však jednat o přešupek, pravděpodobně o přešupek proti majetku nebo proti občanskému soužití. Přešupky projednávají příslušné obecní nebo městské úřady a lze za ně uložit napomenutí, zákaz činnosti nebo propadnutí věci (49, 40, 19, 21).

Trestní odpovědnost nenastává pouze v případech, kdy má pachatel duševní poruchu, která mu neumožňuje ovládat své jednání a nemůže díky ní rozpoznat svou nebezpečnost pro společnost. Naopak dobrovolné požití alkoholických nápojů či jiných toxických látek agresora trestní odpovědnosti nezavazuje. Pokud šikanování vyústí v trestní stíhání agresora pro některý trestný čin, nabývá oběť postavení poškozeného s procesními právy v trestním řízení (např. právo na náhradu škody atd.). Při způsobení morální újmy či materiální škody může oběť využít občanskoprávní řízení, kterým je například žaloba na ochranu osobnosti nebo žaloba na náhradu škody (27, 19).

Odpovědnost za šikanování, které nese známky trestného činu, mají samotní agresori po dosažení patnácti let. Studenti, kteří dosáhli v době spáchání trestného činu věku osmnácti let, jsou posuzováni bez jakýchkoliv výjimek podle trestního zákona. U mladistvých (patnáct až osmnáct let) je také dána trestní odpovědnost, avšak s některými omezeními. Asi nejpodstatnější z nich je omezený výčet trestních opatření

a snížení sazeb některých trestních opatření na polovinu oproti trestům ukládaným dospělým pachatelům. V případě mladistvých osob starších patnácti let, ale mladších osmnácti let, lze uložit pouze některé druhy trestu. A to trest odnětí svobody, trest obecně prospěšných prací, vyhoštění, propadnutí věci a peněžitý trest, je-li mladistvý výdělečně činný. Trest zákazu činnosti lze uložit pouze v případě, není-li to na překážku přípravě na jeho povolání. Horní hranice tohoto trestu nesmí převyšovat pět let. Trestní sazba trestu odnětí svobody se u mladistvých snižuje na polovinu, přičemž však horní hranice sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. Pokud mladistvý spáchá trestný čin, za který zákon umožňuje uložit až výjimečný trest a navíc stupeň nebezpečnosti tohoto trestného činu je pro společnost mimořádně vysoká, může mu soud uložit trest odnětí svobody na pět až deset let (19, 17, 25, 49).

Postižena může být v některých případech i rodina útočníka. Trestní zákon totiž stanoví odpovědnost rodičů, kteří zanedbávají výchovu svých dětí. Trestného činu ohrožování mravní výchovy se dopouští rodiče pokud nechávají své potomky trávit večery a noci mimo domov a ti se přitom dopouštějí protispolečenského a antisociálního chování. A pokud rodiče vydávají, byť z nedbalosti, osoby mladší osmnácti let nebezpečí zpusnutí, které vede u těchto osob k nemravnému životu (17, 21).

Pokud dojde k šikanování během vyučování, nese plnou odpovědnost za vzniklou újmu škola popřípadě její zřizovatel. Pokud dojde ze strany pedagogů k zanedbání svých povinností, přichází v úvahu pracovněprávní odpovědnost. Ve zvlášť závažných případech může být pedagog i trestně stíhán (např. nedbalostní trestný čin ublížení na zdraví, trestný čin nadřívání, trestný čin nepřekažení trestného činu či trestný čin podněcování a schvalování trestného činu) (19, 49, 40).

2. CÍLE PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1 Cíl práce

Zmapovat výskyt a závažnost šikany na středních odborných školách v okrese Kroměříž.

2.2 Hypotézy práce

Pro dosažení vytyčeného cíle byly stanoveny následující hypotézy:

H1: Šikana se na středních odborných školách v okrese Kroměříž vyskytuje.

H2: Většina případů šikany na středních odborných školách v okrese Kroměříž není závažného charakteru.

H3: Většina pachatelů šikany má i kázeňské problémy.

H4: Pachatelé šikany jsou častěji chlapci než dívky.

3. METODIKA

3.1 Metodika výzkumu

V diplomové práci je k ověřování zadaných hypotéz zvolena kvantitativní metoda výzkumu. Použitá technika sběru dat – dotazník.

Úvodní část dotazníku se skládá z oslovení a představení se respondentům, z vysvětlení důvodu výzkumu a z pokynů k vyplňování dotazníku. Další část je zaměřena na problematiku šikany a přímé zkušenosti respondentů s touto problematikou. Celkem je dotazník sestaven z 20 otázek uzavřeného, polootevřeného, otevřeného a filtračního typu. Některé z otázek obsahují podotázky. Vyplnění dotazníku je zcela dobrovolné a anonymní.

Sebraná data jsou vyhodnocena procentuálně a výsledky výzkumu graficky zpracovány v programu Microsoft Excel.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvoří studenti vybraných středních odborných škol v okrese Kroměříž. Výzkumný soubor je zvolen na základě kvótního výběru. Hlavním kritériem pro zařazení do výzkumného souboru je státní čtyřletá střední odborná škola se sídlem v okrese Kroměříž, škola s minimálním počtem studentů 150 studentů a oslovení studenti prvních a druhých ročníků.

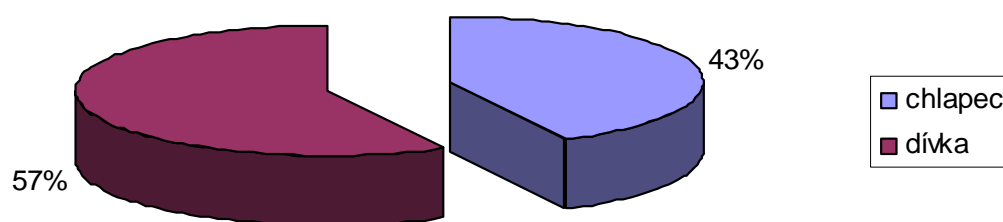
Výzkum byl prováděn v měsících leden a únor 2008 na 10 středních odborných školách splňující kritéria do zařazení do výzkumného souboru. Během výzkumu bylo rozdáno celkem 1021 dotazníků. Z tohoto počtu se vrátilo všech 1021 dotazníků, návratnost byla tedy 100 %. Z navracených 1021 dotazníků bylo 118 dotazníků vyplněno chybně či neúplně, tudíž bylo pracováno s 903 dotazníky, což představuje 88 % všech rozdaných dotazníků.

4. VÝSLEDKY VÝZKUMU

Níže uvedené grafy znázorňují odpovědi respondentů, studentů středních odborných škol v okrese Kroměříž. Graf 1 se zaměřuje na identifikační údaje o respondentech. Graf 2 a 3 ukazuje postavení respondentů ve třídě. Graf 4 vymezuje pojem šikana. Grafy 5 až 39 se zaměřují na problematiku šikany a na přímou zkušenost respondentů s tímto problémem. Závěrečné grafy mapují způsoby nápravy šikany a návrhy boje jednotlivých škol se šikanou.

Graf 1: Pohlaví respondentů (v %)

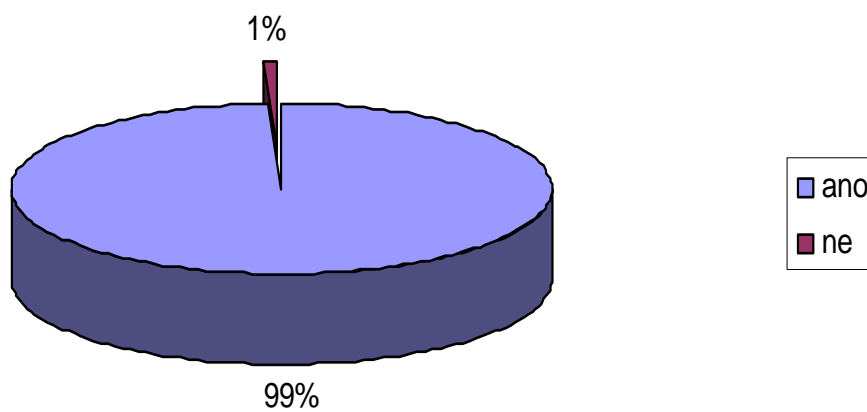
Z 903 (100 %) odpovídajících respondentů bylo 385 (43 %) respondentů mužského pohlaví a 518 (57 %) respondentů ženského pohlaví.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 2: Třídní kamarádství (v %)

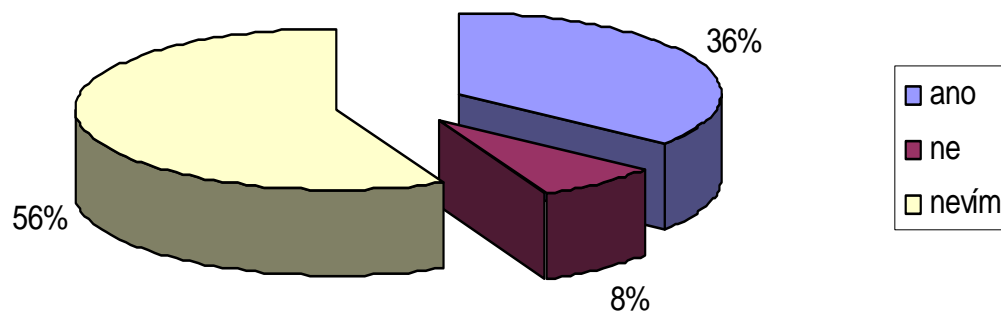
Z 903 respondentů uvedlo 896 (99 %) respondentů, že má ve třídě kamaráda/ku a 7 (1 %) respondentů uvedlo, že ve třídě žádného kamaráda/ku nemá.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 3: Oblíbenost mezi spolužáky (v %)

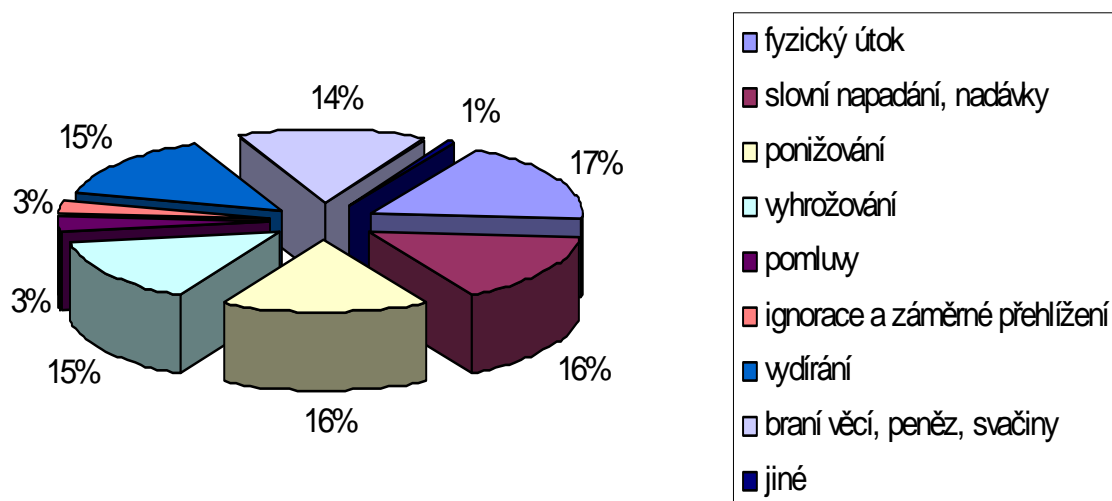
Z 903 respondentů si 322 (36 %) respondentů myslí, že je mezi spolužáky oblíbených, 69 (8 %) respondentů si myslí, že oblíbeni nejsou a 512 (56 %) respondentů neví, zda je mezi spolužáky oblíbeno.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 4: Vymezení pojmu šikana (v %)

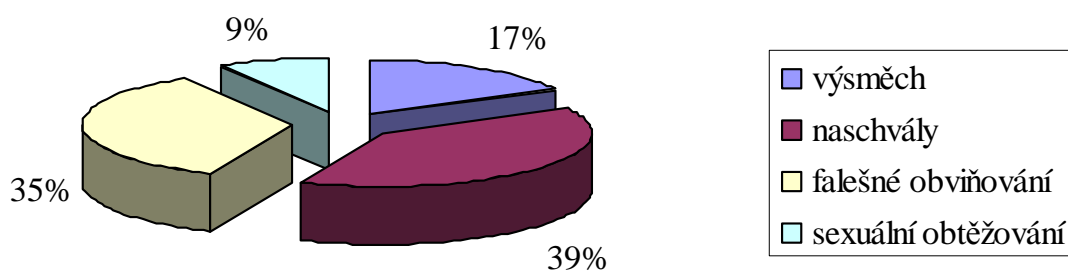
Odpovídalo všech 903 respondentů. Respondenti mohli zvolit více možností odpovědí, celkem tedy bylo 4553 (100 %) odpovědí. 804 (17 %) odpovědí získala možnost fyzický útok, 724 (16 %) slovní napadání, nadávky, 719 (16 %) ponižování, 671 (15 %) vyhrožování, 150 (3 %) pomluvy, 139 (3 %) ignorace a záměrné přehlížení, 669 (15 %) vydírání, 654 (14 %) braní věcí, peněz, svačiny a 23 (1 %) odpovědí získala možnost jiné.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 5: Jiné vymezení pojmu šikana (v %)

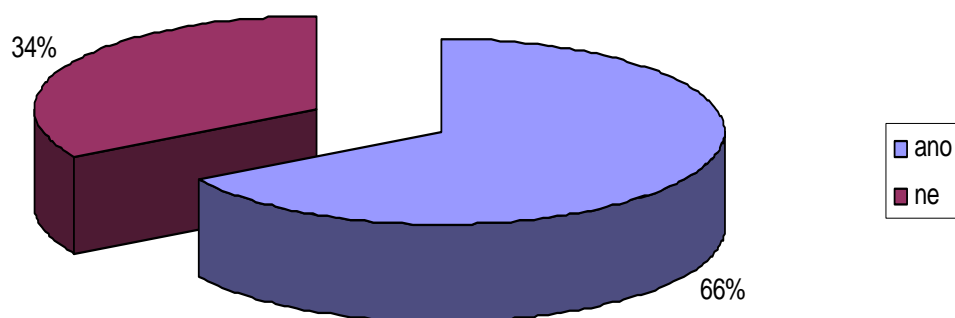
Z 23 (100 %) uvedených možností jiné uvedli 4 (17 %) respondenti výsměch, 9 (39 %) respondentů uvedlo naschvály, 8 (35 %) respondentů uvedlo falešné obviňování a 2 (9 %) respondenti uvedli sexuální obtěžování.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 6: Setkání se šikanou (v %)

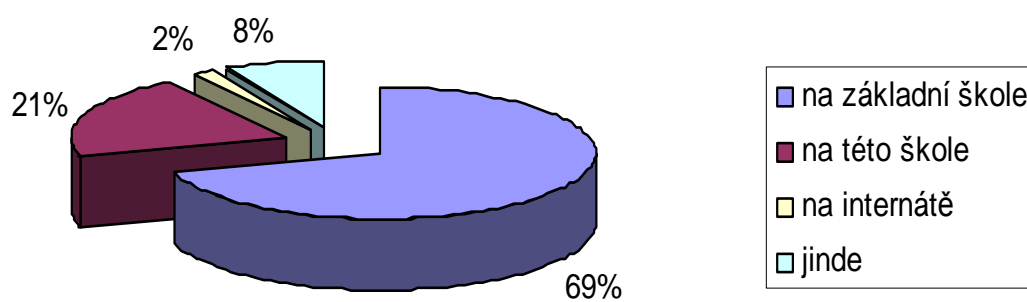
Z 903 dotazovaných respondentů se 599 (66 %) respondentů již někdy se šikanou setkalo a 304 (34 %) respondentů se se šikanou neseťkalo.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 7: Místo setkání se šikanou (v %)

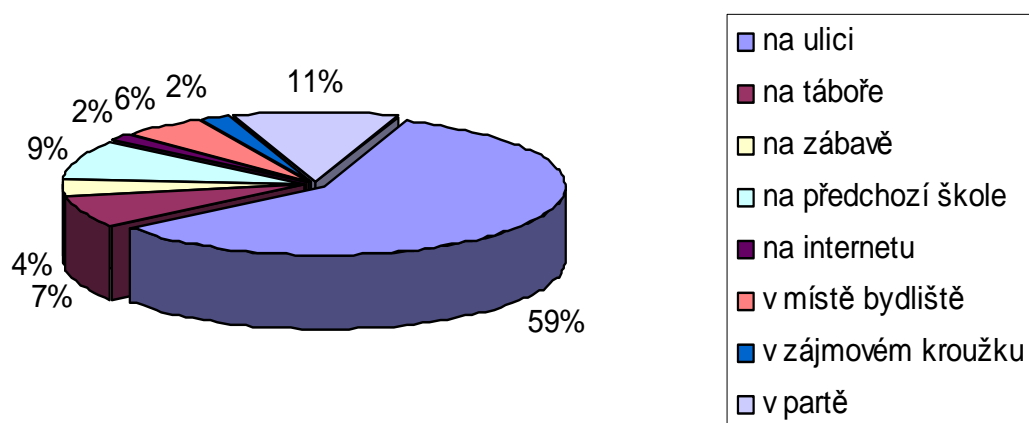
Odpovídalo 599 respondentů, kteří se již se šikanou setkali. Respondenti mohli uvést více možností odpovědí, celkem tedy bylo 719 (100 %) odpovědí. 503 (69 %) odpovědí získala základní škola, 150 (21 %) současná škola, 12 (2 %) internát a možnost jinde byla zvolena v 54 (8 %) případech.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 8: Jiné místo setkání se šikanou (v %)

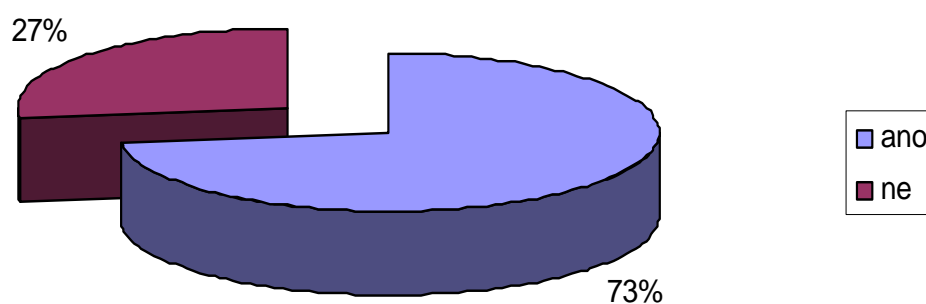
Z 54 (100 %) respondentů uvedlo jako jiné místo setkání se šikanou 32 (59 %) respondentů ulici, 4 (7 %) respondenti uvedli tábor, 2 (4 %) respondenti uvedli zábavu, 5 (9 %) respondentů uvedlo předchozí školu, 1 (2 %) respondent uvedl internet, 3 (6 %) respondenti uvedli místo bydliště, 1 (2 %) respondent uvedl zájmový kroužek a 6 (11 %) respondentů uvedlo, že se se šikanou setkala ve své partě.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 9: Přímý svědek šikany (v %)

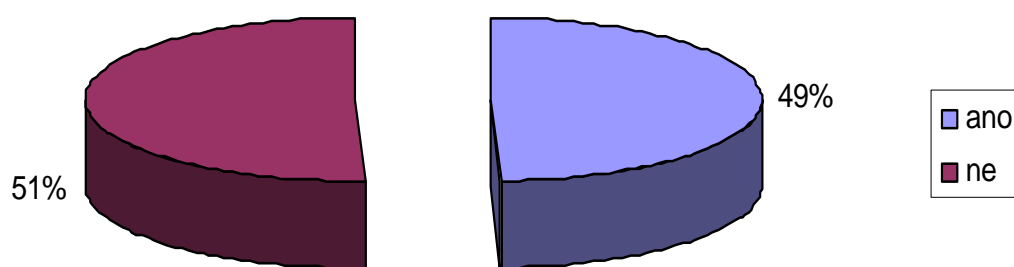
Odpovídalo 599 (100 %) respondentů, kteří se již setkali se šikanou. 436 (73 %) respondentů uvedlo, že bylo někdy přímým svědkem šikany a 163 (27 %) respondentů přímým svědkem šikany nebylo.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 10: Oznámení šikany (v %)

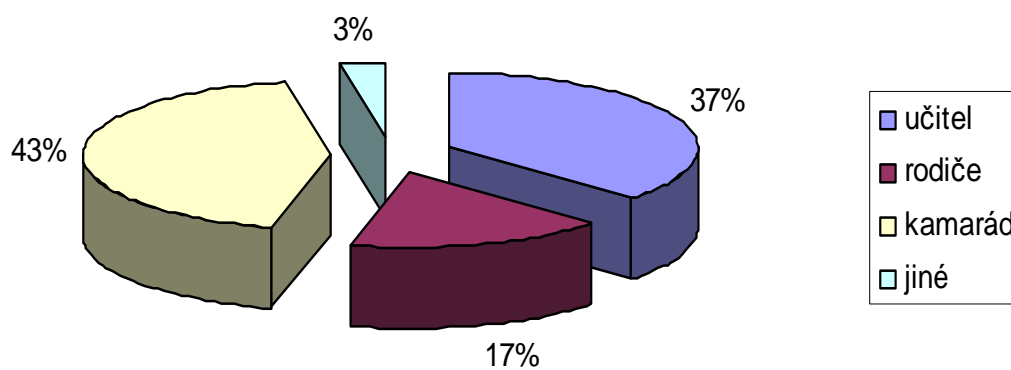
Z 436 (100 %) respondentů, kteří byli přímými svědky šikany uvedlo 215 (49 %) respondentů, že o šikaně někomu řeklo a 221 (51 %) respondentů o šikaně nikomu neřeklo.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 11: Osoba, které byla šikana oznámena (v %)

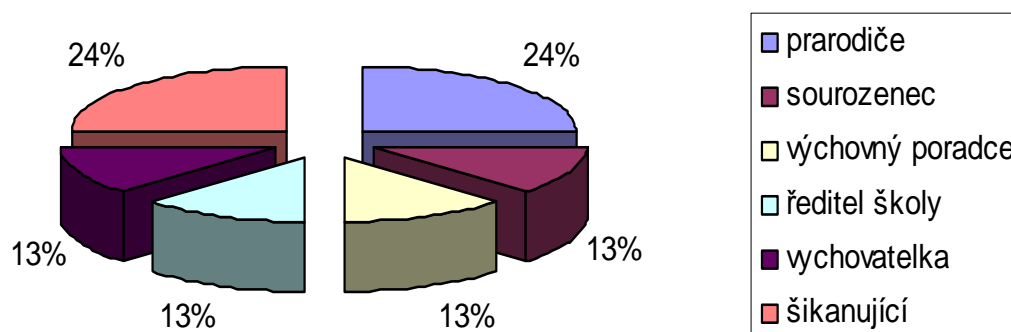
Odpovídalo 215 (100 %) respondentů, kteří o šikaně někomu řekli. Respondenti mohli zvolit více možností, celkem tedy bylo 273 odpovědí. 101 (37 %) odpovědí získala možnost učitel, 46 (17 %) rodiče, 118 (43 %) kamarád a 8 (3 %) odpovědí získala možnost jiné.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 12: Jiné osoby kterým byla šikana oznámena (v %)

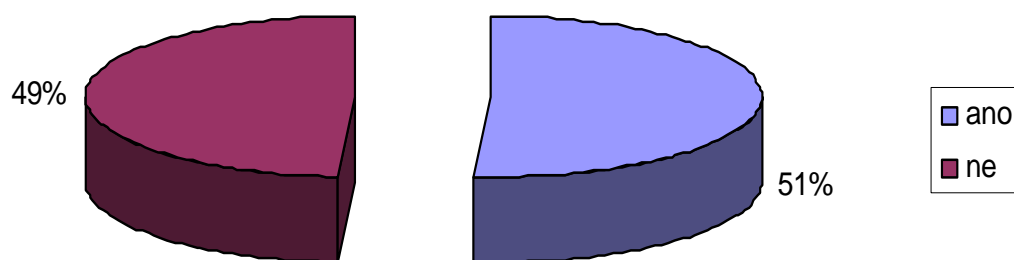
Z 8 (100 %) respondentů, kteří uvedli možnost jiné, uvedli 2 (24 %) respondenti prarodiče, 1 (13 %) respondent uvedl sourozence, 1 (13 %) respondent uvedl výchovného poradce školy, 1 (13 %) respondent uvedl ředitele školy, 1 (13 %) respondent uvedl vychovatelku na internátě a 2 (24 %) respondenti uvedli přímo šikanujícího.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 13: Pomoc osob, kterým byla šikana oznámena (v %)

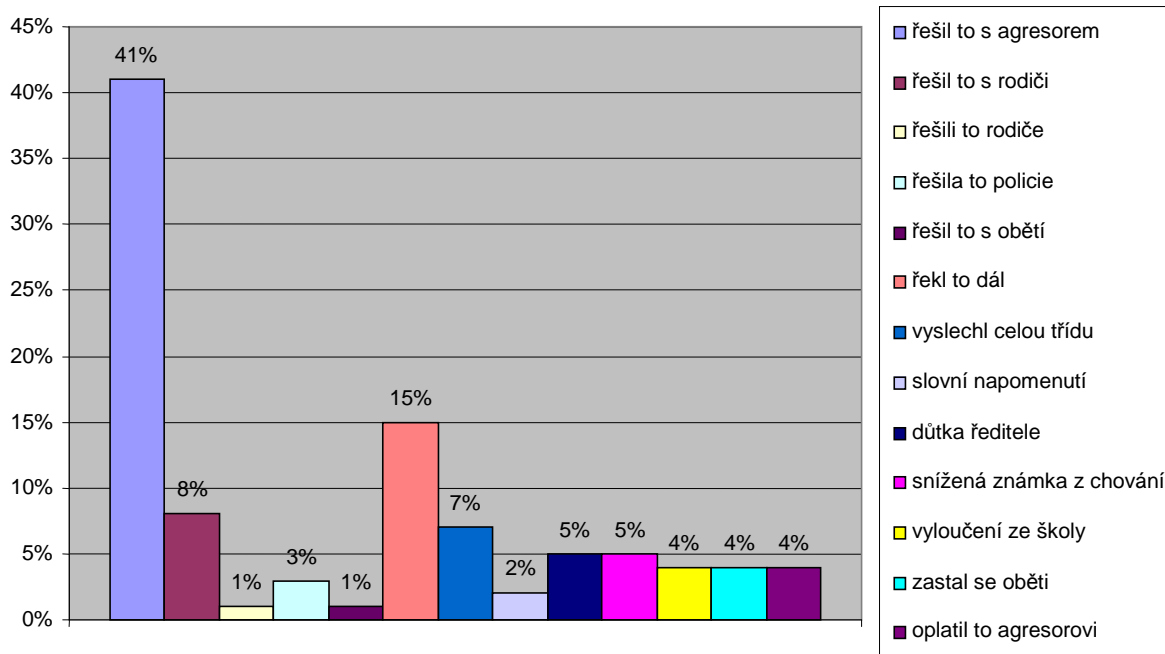
Z 215 respondentů zvolilo 110 (51 %) respondentů možnost ano a 105 (49 %) respondentů zvolilo možnost ne tedy, že s šikanou tyto osoby nic nedělaly.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 14: Druh pomoci (v %)

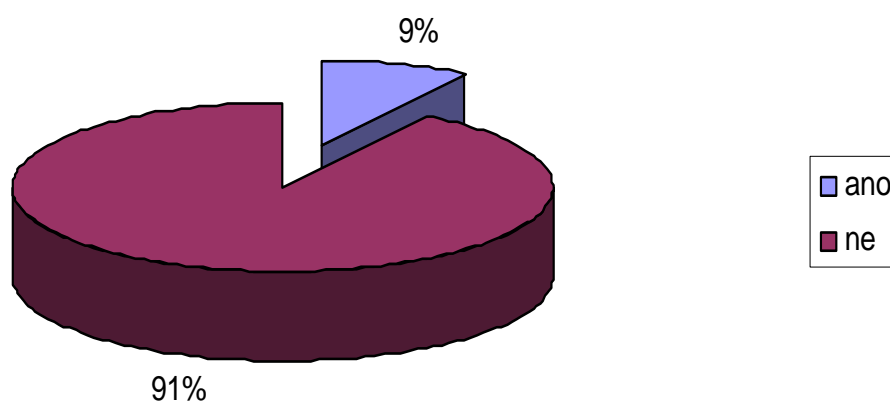
Odpovídalo 110 respondentů, kteří mohli uvést více odpovědí. Celkem tedy bylo 131 (100 %) odpovědí. V 55 (41 %) případech bylo uvedeno, že daná osoba šikanu řešila s agresorem, v 10 (8 %) případech bylo uvedeno, že to daná osoba řešila s rodiči, v 1 (1 %) případě bylo uvedeno řešili to rodiče, ve 4 (3 %) případech bylo uvedeno řešila to policie, v 1 (1 %) případě bylo uvedeno, že to daná osoba řešila s obětí, ve 20 (15 %) případech bylo uvedeno, že to daná osoba oznámila dál, v 9 (7 %) případech bylo uvedeno, že daná osoba vyslechla celou třídu, ve 2 (2 %) případech bylo uvedeno slovní napomenutí 7 (5 %) případech bylo uvedeno, že daná osoba udělila agresorovi důtku, v 7 (5 %) případech bylo uvedeno udělení snížené známky z chování, v 5 (4 %) případech bylo uvedeno vyloučení ze školy, v 5 (4 %) případech bylo uvedeno, že se daná osoba zastala oběti a v 5 (4 %) případech bylo uvedeno, že to daná osoba agresorovi oplatila.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 15: Přímé oběti šikany v současné škole (v %)

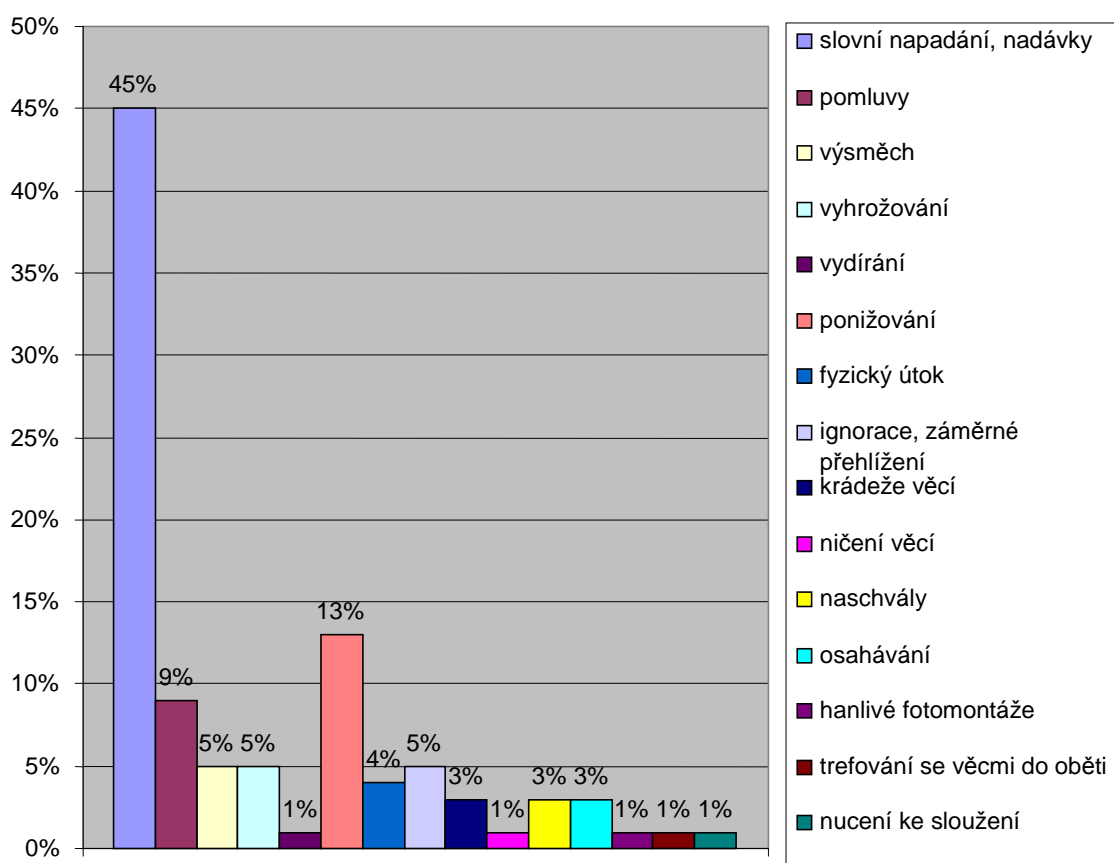
Odpovídalo 599 respondentů, kteří se již se šikanou setkali. 53 (9 %) respondentů zvolilo možnost ano tedy, že jim v současné škole bylo nebo je ubližováno a 546 (91 %) respondentů zvolilo možnost ne.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 16: Způsob šikany (v %)

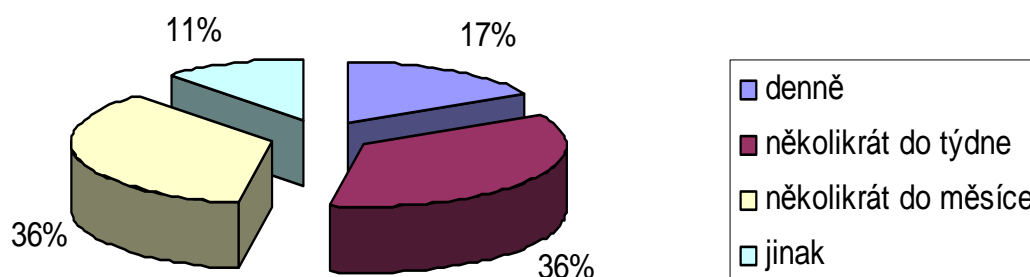
Odpovídalo 53 respondentů, kterým je v současné škole ubližováno. Respondenti mohli uvést více možností. Z celkového počtu 79 odpovědí (100 %) bylo slovní napadání, nadávky uvedeno ve 36 (45 %) případech, pomluvy v 7 (9 %) případech, výsměch ve 4 (5 %) případech, vyhrožování ve 4 (5 %) případech, vydírání v 1 (1 %) případě, ponižování v 10 (13 %) případech, fyzický útok ve 3 (4 %) případech, ignorace, záměrné přehlížení ve 4 (5 %) případech, krádeže věcí ve 2 (3 %) případech, ničení osobních věcí v 1 (1 %) případě, naschvály ve 2 (3 %) případech, sexuální obtěžování formou osahávání ve 2 (3 %) případech, hanlivé fotomontáže v 1 (1 %) případě, trefování se věcmi do vlastní osoby v 1 (1 %) případě a nucení agresory ke sloužení v 1 (1 %) případě.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 17: Častost šikanování (v %)

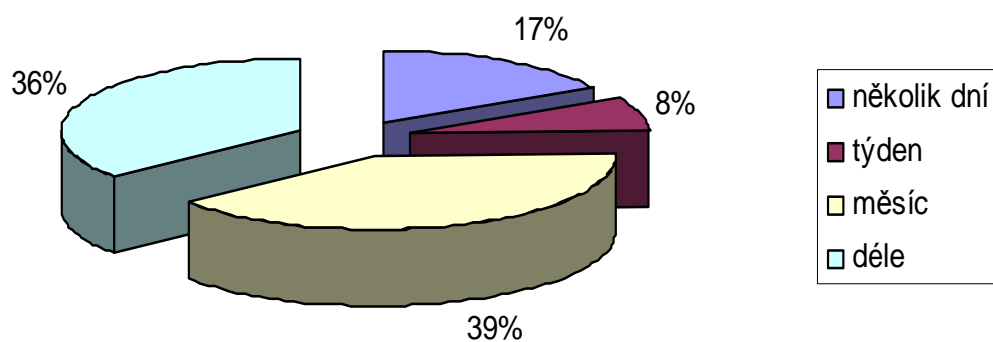
Z 53 (100 %) respondentů, kterým je v současné škole ubližováno, zvolilo častost šikanování denně 9 (17 %) respondentů, 19 (36 %) respondentů zvolilo možnost několikrát do týdne, 19 (36 %) respondentů zvolilo možnost několikrát do měsíce a 6 (11 %) respondentů zvolilo možnost jinak. Jako jinak uvedli 2 respondenti několikrát do roka a 4 respondenti uvedli, jak se agresorovi zachce.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 18: Délka trvání šikany (v %)

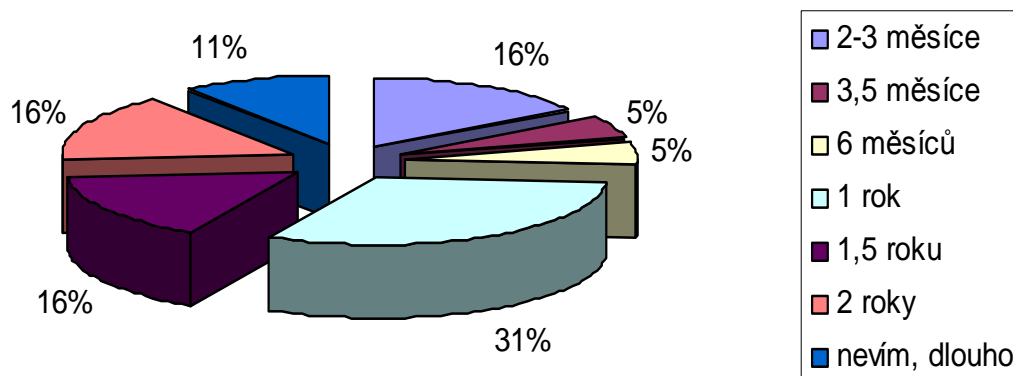
Z 53 (100 %) respondentů, kterým je v současné škole ubližováno, zvolilo délku trvání šikany několik dní 9 (17 %) respondentů, 4 (8 %) respondenti zvolili možnost týden, 21 (39 %) respondentů zvolilo možnost měsíc a 19 (36 %) respondentů zvolilo možnost déle.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 19: Jiná délka trvání šikany (v %)

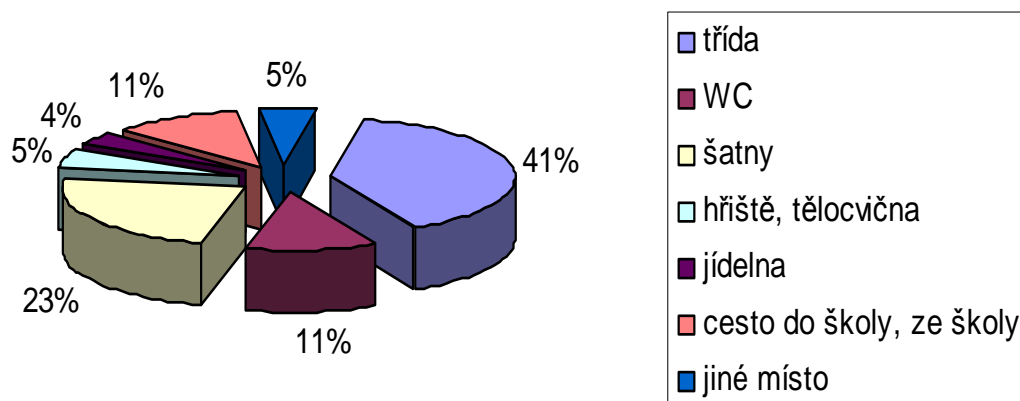
Z 19 (100 %) respondentů jako jinou délku trvání šikany uvedli 3 (16 %) respondenti dobu 2-3 měsíce, 1 (5 %) respondent uvedl 3,5 měsíce, 1 (5 %) respondent uvedl 6 měsíců, 6 (31 %) respondentů uvedlo 1 rok, 3 (16 %) respondenti uvedli 1,5 roku, 3 (16 %) respondenti uvedli 2 roky a 2 (11 %) respondenti uvedli, že neví, jak dlouho k šikanování dochází, ale je to dlouho.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 20: Místo šikanování (v %)

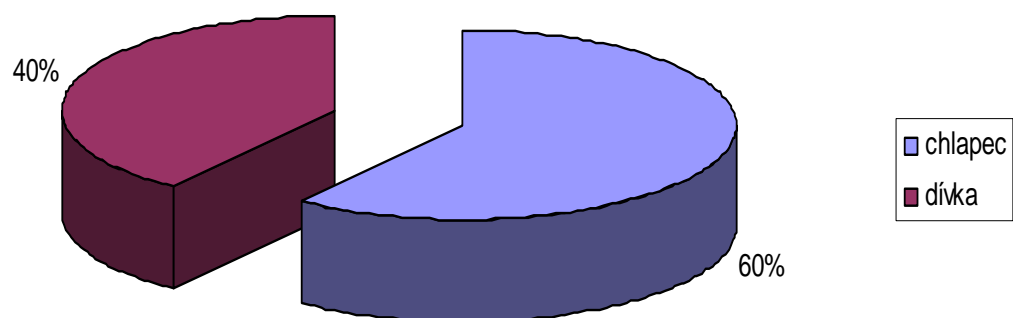
Odpovídalo všech 53 respondentů, kterým je v současné škole ubližováno. Respondenti mohli uvést více možností, celkem tedy bylo 98 (100 %) odpovědí. Jako nejčastější místo šikanování byla v 39 (41 %) případech zvolena třída, 11 (11 %) odpovědí získala možnost WC, 23 (23 %) šatny, 5 (5 %) hřiště, tělocvična, 4 (4 %) jídelna, 11 (11 %) cesta do školy či ze školy a 5 (5 %) odpovědí získala možnost jiné místo. Jako jiné místo uvedli 2 respondenti chodbu školy a 3 respondenti uvedli, že jim je ubližováno venku po vyučování.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 21: Pohlaví šikanujících (v %)

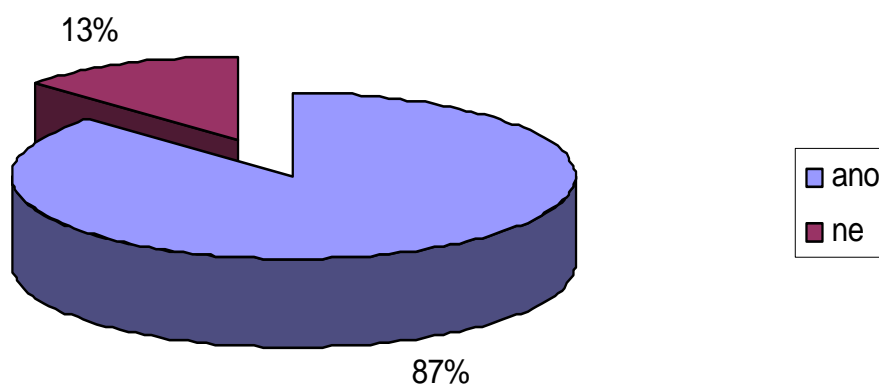
Z 53 respondentů, kterým je v současné škole ubližováno, uvedlo 33 (60 %) respondentů, že jim ubližuje chlapec a 22 (40 %) respondentů uvedlo, že jim ubližuje dívka. Z tohoto počtu uvedli 2 respondenti chlapec i dívka.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 22: Šikanující spolužáci ze třídy (v %)

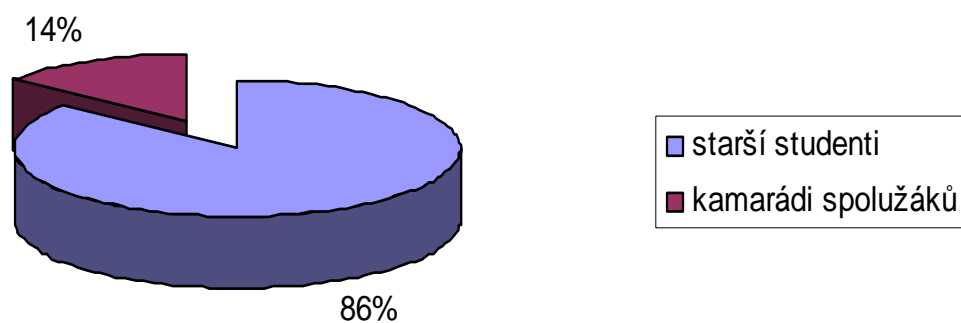
Z 53 respondentů zvolilo 48 (87 %) respondentů možnost ano, tedy že ten, kdo jim ubližuje je jejich spolužák ze třídy a 7 (13 %) respondentů zvolilo možnost ne.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 23: Jiné šikanující osoby (v %)

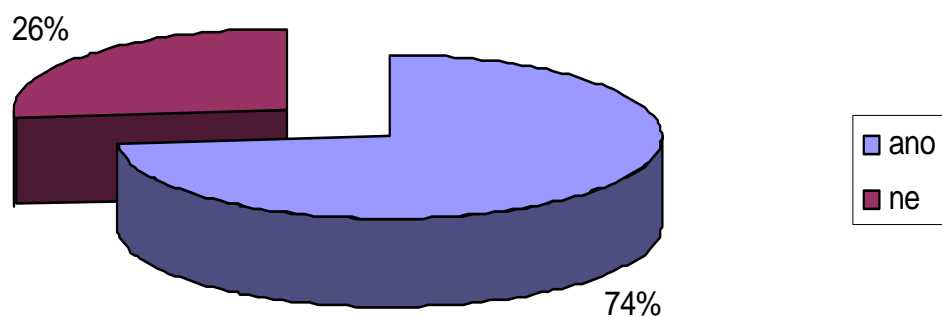
Ze 7 (100 %) respondentů, kteří zvolili možnost ne, uvedlo 6 (86 %) respondentů, že jim ubližují starší studenti školy a 1 (14 %) respondent uvedl, že mu ubližují kamarádi jeho spolužáků.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 24: Oznámení šikany (v %)

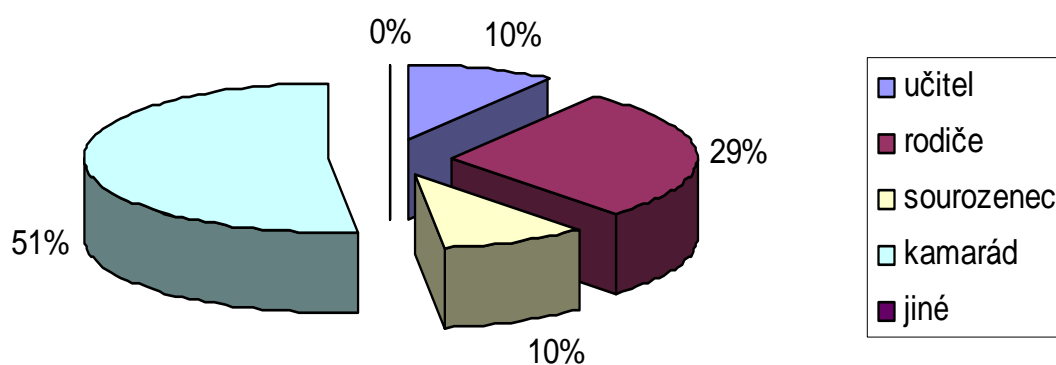
Z 53 respondentů zvolilo 39 (74 %) respondentů možnost ano a 14 (26 %) respondentů zvolilo možnost ne tedy, že o to, že jim je v současné škole ubližováno nikomu neřeklo.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 25: Osoba, které byla šikana oznámena (v %)

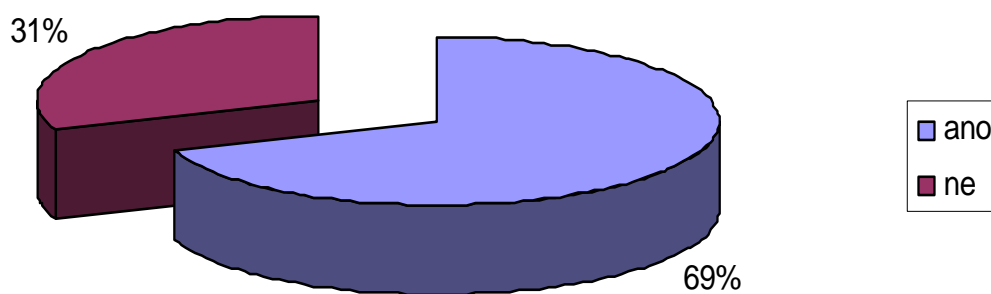
Odpovídalo 39 respondentů, kteří o svém ubližování někomu řekli. Respondenti mohli zvolit více možností, celkem tedy bylo 52 (100 %) odpovědí. 5 (10 %) odpovědí získala možnost učitel, 15 (29 %) rodiče, 5 (10 %) sourozenec, 27 (51 %) kamarád a 0 (0 %) odpovědí získala možnost jiné.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 26: Pomoc osob, kterým byla šikana oznámena (v %)

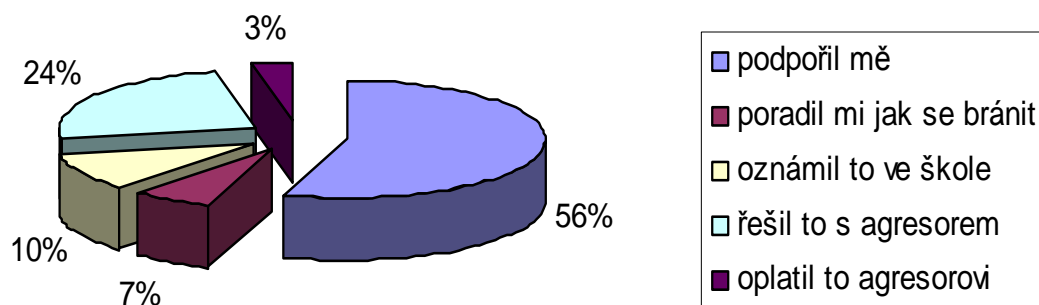
Z 39 (100 %) respondentů zvolilo 27 (69 %) respondentů možnost ano a 12 (31 %) respondentů zvolilo možnost ne tedy, že jim tato osoba nepomohla.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 27: Způsob pomoci (v %)

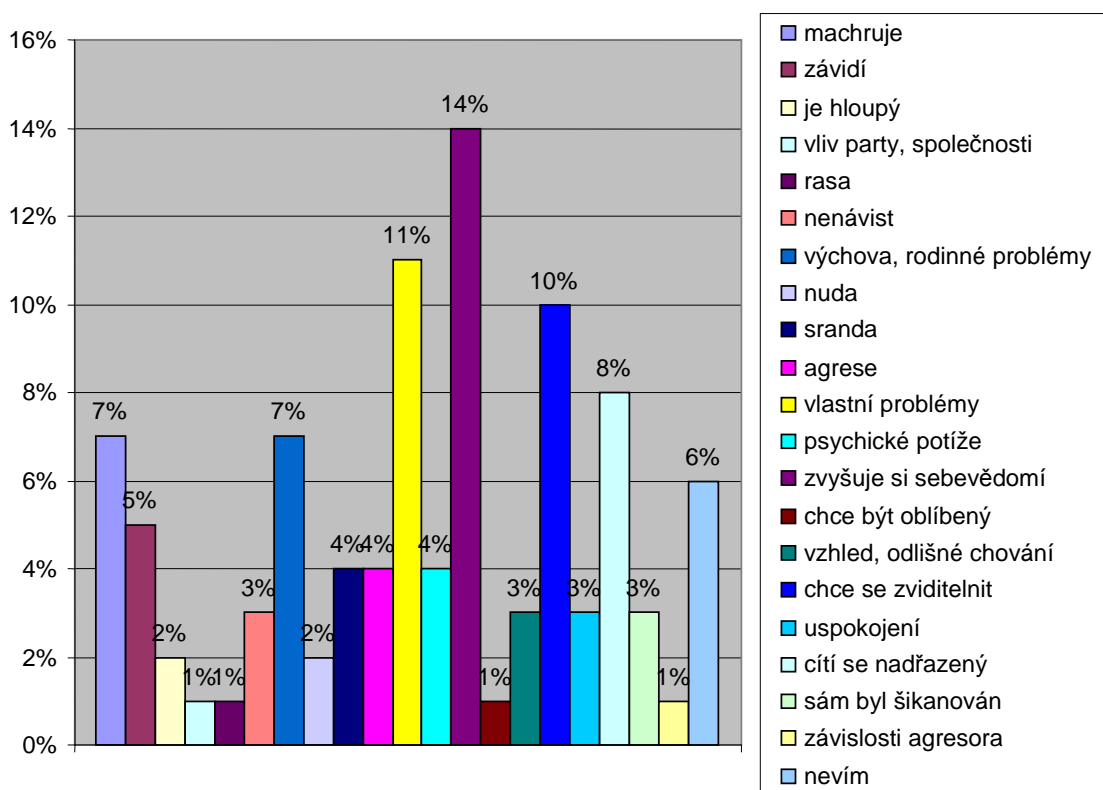
Odpovídalo 27 respondentů, kterým tato osoba pomohla. Respondenti mohli uvést více odpovědí, celkem tedy bylo 29 (100 %) odpovědí. V 16 (56 %) případech bylo uvedeno, že je tato osoba podpořila, ve 2 (7 %) případech bylo uvedeno, že jim tato osoba poradila, jak se mají bránit, ve 3 (10 %) případech bylo uvedeno, že šikanu tato osoba oznámila ve škole, v 7 (24 %) případech bylo uvedeno, že šikanu tato osoba řešila s agresorem a v 1 (3 %) případě bylo uvedeno, že šikanu tato osoba agresorovi oplátila.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 28: Důvody šikany (v %)

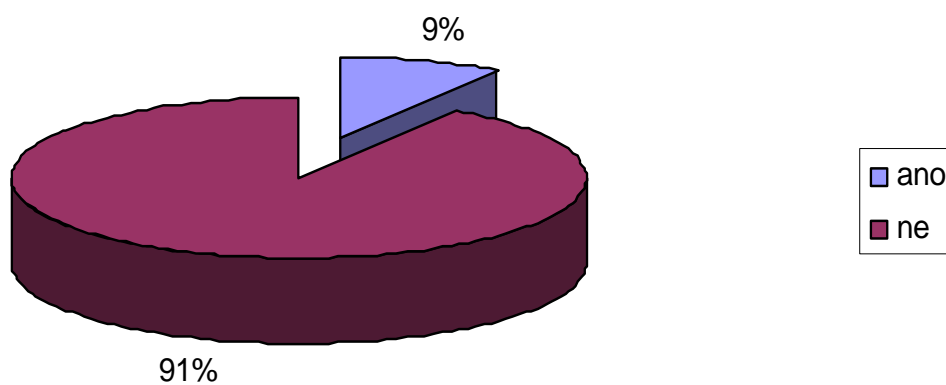
Odovídalo všech 903 respondentů. Respondenti mohli uvést více odpovědí, celkem tedy bylo 1568 (100 %) odpovědí. „machrování“ bylo uvedeno ve 109 (7 %) případech, závist byla uvedena v 75 (5 %), hloupost ve 35 (2 %) případech, vliv party, společnosti ve 23 (1 %) případech, rasa v 17 (1 %) případech, nenávisť ve 43 (3 %) případech, výchova, rodinné problémy ve 104 (7 %) případech, nuda ve 29 (2 %) případech, sranda v 56 (4 %) případech, agrese v 65 (4 %) případech, agresorovy vlastní problémy ve 179 (11 %) případech, psychické potíže agresora vedoucí k agresii v 62 (4 %) případech, zvyšuje si sebevědomí v 220 (14 %) případech, chce být oblíbený v 17 (1 %) případech, vzhled, odlišné chování ve 46 (3 %) případech, chce se zviditelnit ve 152 (10 %) případech, uspokojení z tohoto činu v 52 (3 %) případech, cítí se nadřazený ve 129 (8 %) případech, agresor byl sám dříve také šikanován ve 40 (3 %) případech, závislosti agresora 12 (1 %) případech a v 93 (6 %) případech bylo uvedeno nevím.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 29: Sám šikanoval (v %)

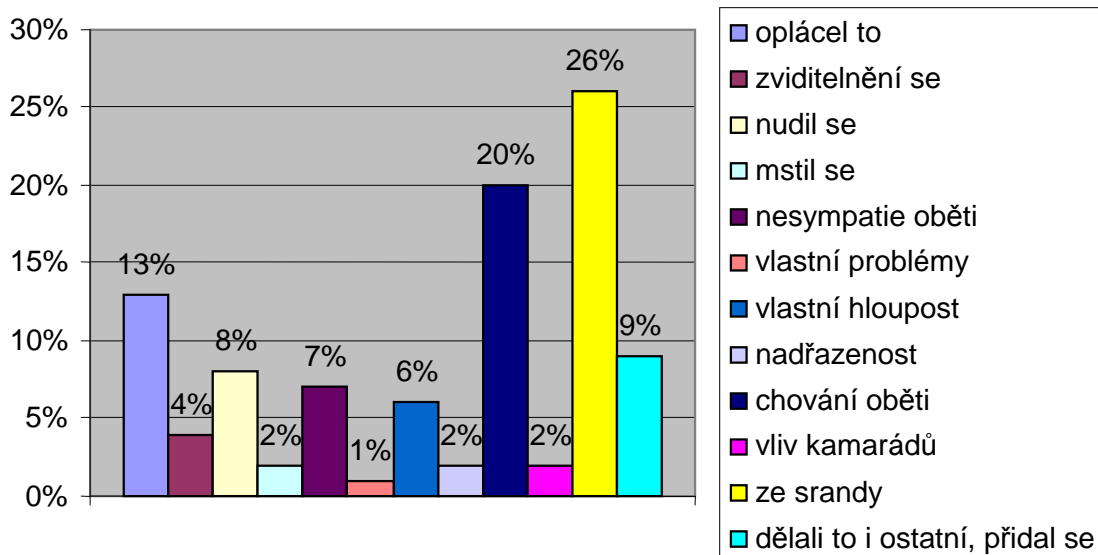
Odpovídalo všech 903 (100 %) respondentů. 84 (9 %) respondentů zvolilo možnost ano a 819 (91 %) respondentů zvolilo možnost ne tedy, že nikoho nikdy nešikanovalo.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 30: Důvody šikany studentů (v %)

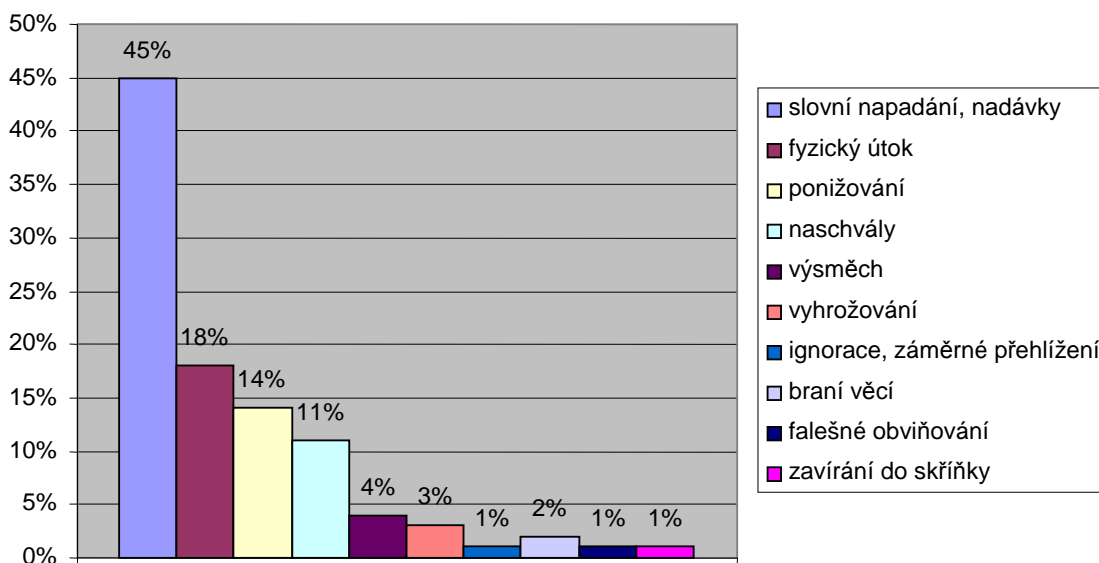
Odpovídalo 84 respondentů, kteří sami již někoho někdy šikanovali. Respondenti mohli uvést více odpovědí, celkem tedy bylo 89 (100 %) odpovědí. Oplácel jsem šikanu bylo uvedeno ve 12 (13 %) případech, chtěl jsem se zviditelnit bylo uvedeno ve 4 (4 %) případech, z nudy bylo uvedeno v 7 (8 %) případech, mstil jsem se bylo uvedeno ve 2 (2 %) případech, nesympatie oběti bylo uvedeno v 6 (7 %) případech, vlastní problémy jako důvod šikanování byly uvedeny v 1 (1 %) případě, vlastní hloupost byla uvedena v 5 (6 %) případech, pocit nadřazenosti byl uveden ve 2 (2 %) případech, chování oběti bylo uvedeno v 18 (20 %) případech, vliv kamarádů byl uveden ve 2 (2 %) případech, sranda byla uvedena ve 22 (26 %) případech a přidání se k ostatním, kteří oběť také šikanovali bylo uvedeno v 8 (9 %) případech.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 31: Způsob šikany (v %)

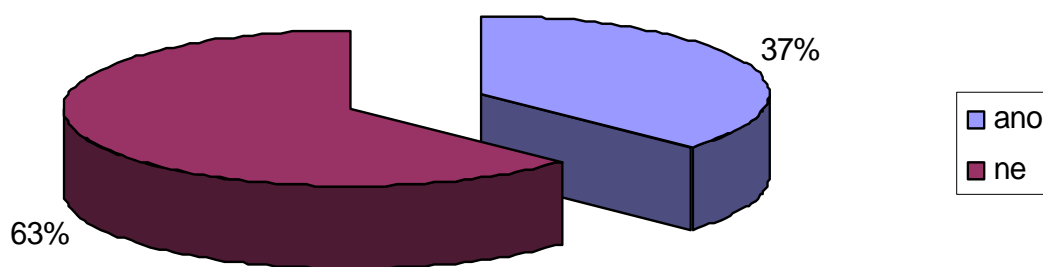
Odpovídalo 84 respondentů. Respondenti mohli uvést více odpovědí, celkem tedy bylo 103 (100 %) odpovědí. Slovní napadání, nadávky jako způsob šikanování bylo uvedeno ve 47 (45 %) případech, fyzický útok byl uveden v 19 (18 %) případech, ponižování bylo uvedeno ve 14 (14 %) případech, naschvály byly uvedeny v 11 (11 %) případech, výsměch byl uveden ve 4 (4 %) případech, vyhrožování bylo uvedeno ve 3 (3 %) případech, ignorace, záměrné přehlížení bylo uvedeno v 1 (1 %) případě, brání věcí bylo uvedeno ve 2 (2 %) případech, falešné obviňování bylo uvedeno v 1 (1 %) případě a zavírání do skříňky jako způsob šikanování bylo uvedeno v 1 (1 %) případě.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 32: Kázeňské problémy šikanujících (v %)

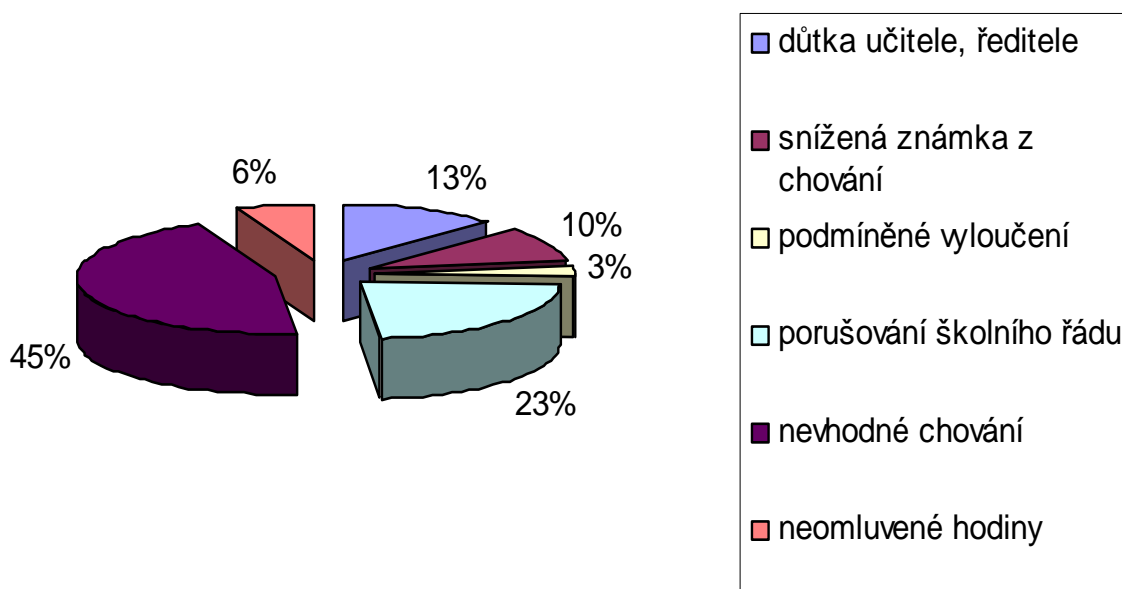
Z 84 (100 %) respondentů, kteří sami již někdy někoho šikanovali zvolilo 31 (37 %) respondentů možnost ano a 53 (63 %) respondentů možnost ne tedy, že nemá žádné kázeňské problémy.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 33: Druhy kázeňských problémů šikanujících (v %)

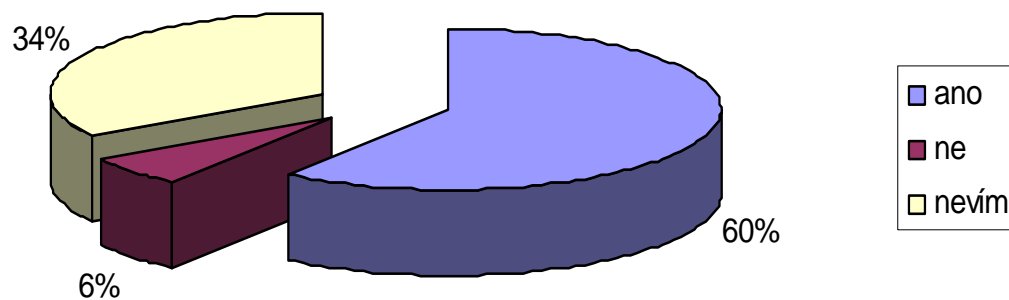
Odpovídalo 31 (100 %) respondentů, kteří mají nějaké kázeňské problémy. 4 (13 %) respondenti uvedli, že mají důtku učitele, ředitele, 3 (10 %) respondenti uvedli snížená známka z chování, 1 (3 %) respondent uvedl podmíněné vyloučení, 7 (23 %) respondentů uvedlo porušování školního řádu, 14 (45 %) respondentů uvedlo nevhodné chování a 2 (6 %) respondenti uvedli, že mají neomluvené hodiny.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 34: Ochota pomoci šikanovanému (v %)

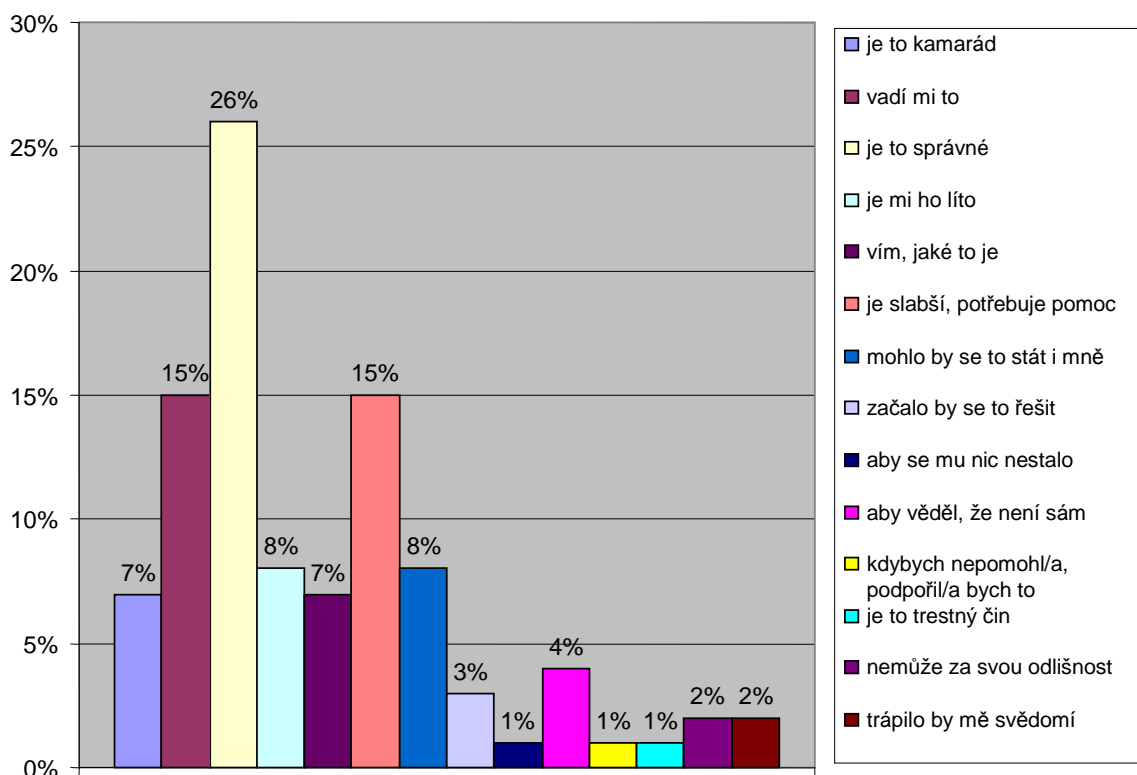
Odpovídalo všech 903 respondentů. 542 (60 %) respondentů zvolilo možnost ano, 55 (6 %) respondentů zvolilo možnost ne a 306 (34 %) respondentů zvolilo možnost nevím, tedy že neví, zda by pomohlo šikanovanému.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 35: Důvody pomoci šikanovanému (v %)

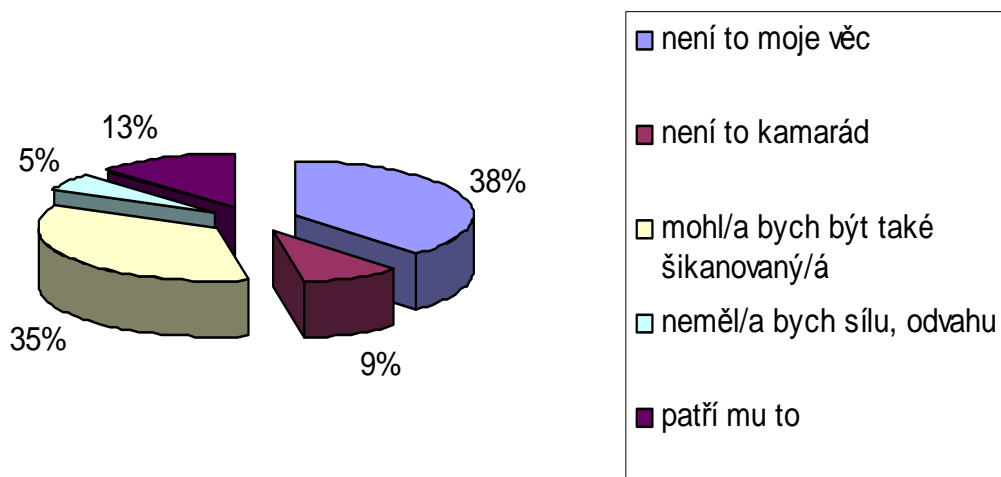
Odpovídalo 542 respondentů, kteří by šikanovanému pomohli. Respondenti mohli uvést více odpovědí. Celkem tedy bylo 687 (100 %) odpovědí. Je to kamarád bylo uvedeno ve 48 (7 %) případech, vadí mi to bylo uvedeno ve 100 (15 %) případech, je to správné bylo uvedeno ve 180 (26 %) případech, je mi ho líto bylo uvedeno v 53 (8 %) případech, vím, jaké to je bylo uvedeno ve 45 (7 %) případech, je slabší, potřebuje pomoc bylo uvedeno ve 105 (15 %) případech, mohlo by se to stát i mně bylo uvedeno v 58 (8 %) případech, začalo by se to řešit bylo uvedeno ve 20 (3 %) případech, aby se mu nic nestalo bylo uvedeno v 7 (1 %) případech, aby věděl, že není sám bylo uvedeno ve 29 (4 %) případech, kdybych nepomohl/a, podpořil/a bych to bylo uvedeno v 6 (1 %) případech, je to trestný čin bylo uvedeno v 6 (1 %) případech, nemůže za svou odlišnost bylo uvedeno v 16 (2 %) případech a kdybych šikanovanému nepomohlo, trápilo by mě svědomí bylo uvedeno ve 14 (2 %) případech.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 36: Důvody nepomoci šikanovanému (v %)

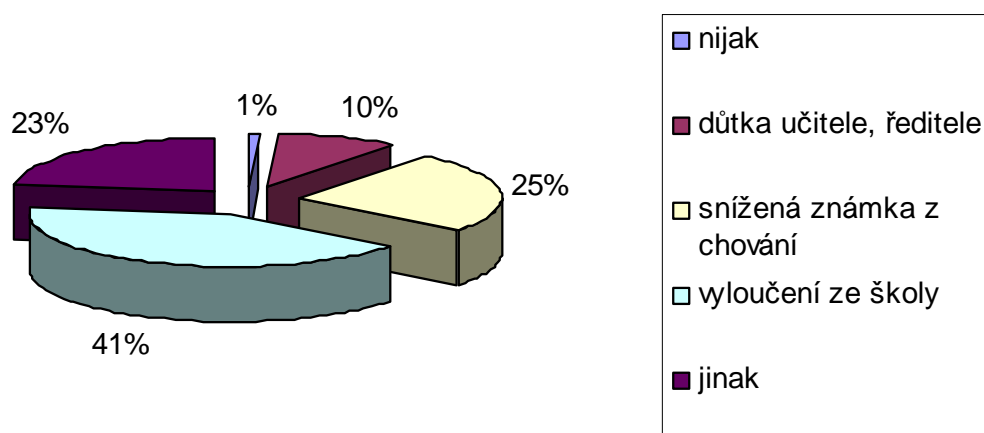
Odpovídalo 55 (100 %) respondentů, kteří by šikanovanému nepomohli. 21 (38 %) respondentů uvedlo jako důvod nepomoci šikanovanému není to moje věc, 5 (9 %) respondentů uvedlo není to kamarád, 19 (35 %) respondentů uvedlo mohl/a bych být také šikanovaný/á, 3 (5 %) respondentů uvedlo neměl/a bych sílu, odvahu pomoci a 7 (13 %) respondentů uvedlo, že to šikanovanému patří.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 37: Způsob potrestání pachatelů šikany (v %)

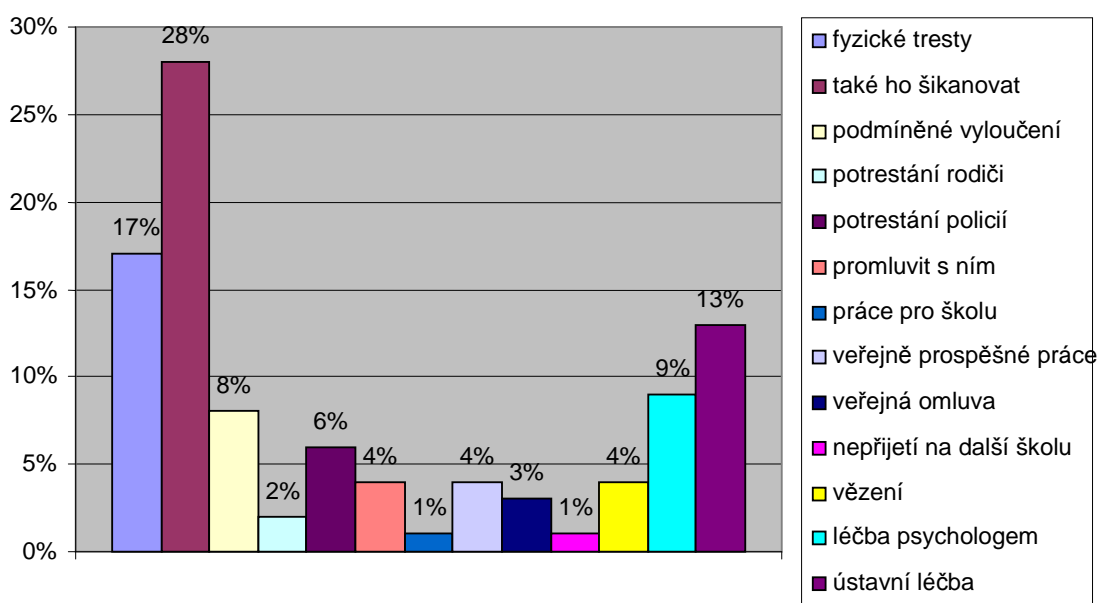
Odpovídalo všech 903 respondentů. Respondenti mohli uvést více možností odpovědí, celkem bylo tedy 968 (100 %) odpovědí. 9 (1 %) odpovědí získala možnost nijak, 92 (10 %) důtka učitele, ředitele, 243 (25 %) snížená známka z chování, 401 (41 %) vyloučení ze školy a 223 (23 %) odpovědí získala možnost jinak tedy, že by měl být pachatel šikany potrestán jiným způsobem

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 38: Jiné druhy potrestání (v %)

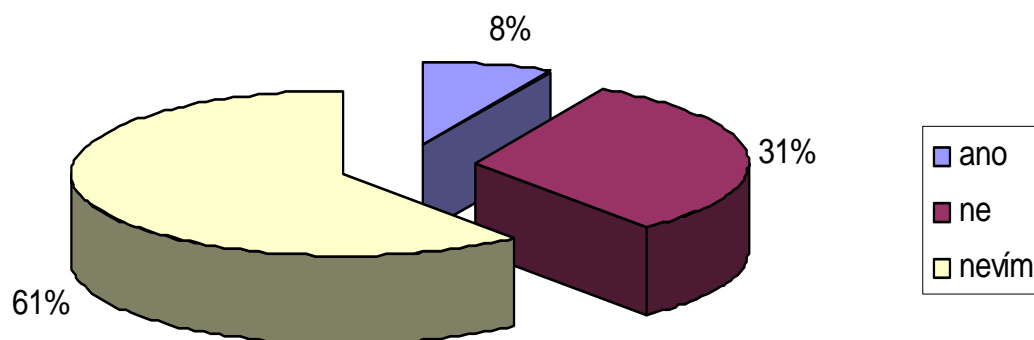
Z 223 (100 %) respondentů jako jiné druhy potrestání šikany uvedlo 37 (17 %) respondentů fyzické tresty, 62 (28 %) respondentů uvedlo také ho šikanovat, 18 (8 %) respondentů uvedlo podmíněné vyloučení, 5 (2 %) respondentů uvedlo potrestání rodiči, 14 (6 %) respondentů uvedlo potrestání policií, 8 (4 %) respondentů uvedlo promluvit s ním, 2 (1 %) respondenti uvedli práce pro školu, 8 (4 %) respondentů uvedlo veřejně prospěšné práce, 7 (3 %) respondentů uvedlo veřejná omluva, 2 (1 %) respondenti uvedli nepřijetí na další školu, 10 (4 %) respondentů uvedlo vězení, 20 (9 %) respondentů uvedlo léčba psychologem a 30 (13 %) respondentů uvedlo, že by pachatele šikany potrestalo ústavní léčbou.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 39: Boj současné školy proti šikaně (v %)

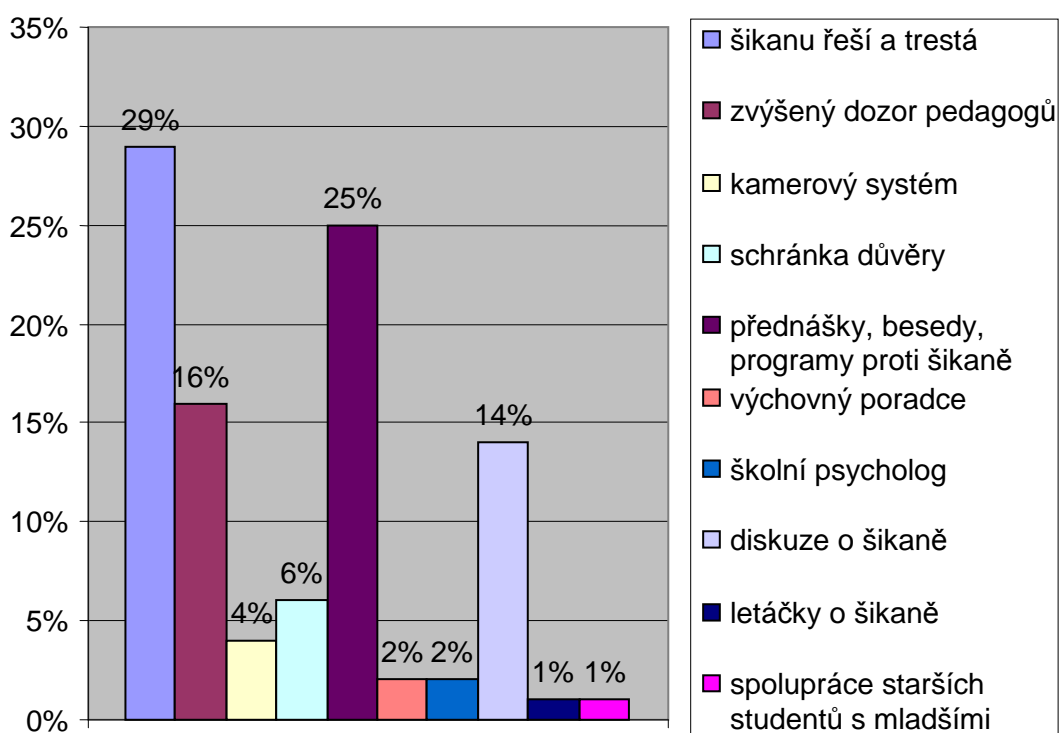
Odpovídalo všech 903 respondentů. 71 (8 %) zvolilo možnost ano, 283 (31 %) respondentů zvolilo možnost ne a 549 (61 %) respondentů zvolilo možnost nevím tedy, že neví, zda jejich škola nějak účinně bojuje proti šikaně.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 40: Způsob boje školy proti šikaně (v %)

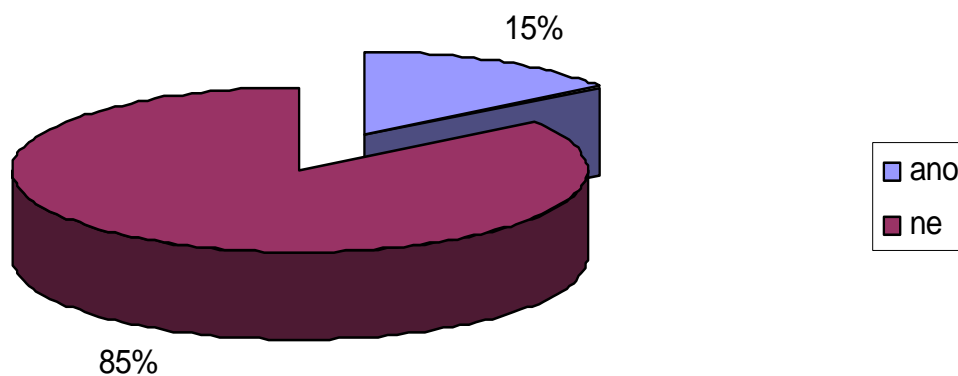
Odpovídalo 71 respondentů, kteří uvedli, že jejich škola nějak účinně bojuje proti šikaně. Někteří respondenti uvedli více odpovědí, celkem tedy bylo 81 (100 %) odpovědí. Škola šikanu řeší a trestá bylo uvedeno ve 23 (29 %) případech, zvýšený dozor pedagogů byl uveden ve 13 (16 %) případech, kamerový systém byl uveden ve 3 (4 %) případech, schránka důvěry byla uvedena v 5 (6 %) případech, škola provádí přednášky, besedy, programy proti šikaně bylo uvedeno ve 20 (25 %) případech, výchovný poradce byl uveden ve 2 (2 %) případech, školní psycholog byl uveden ve 2 (2 %) případech, diskuze o šikaně v rámci výuky byla uvedena v 11 (14 %) případech, letáčky o šikaně byly uvedeny v 1 (1 %) případě a boj školy proti šikaně formou spolupráci starších studentů s mladšími studenty byl uveden v 1 (1 %) případě.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 41: Návrhy na boj s šikanou (v %)

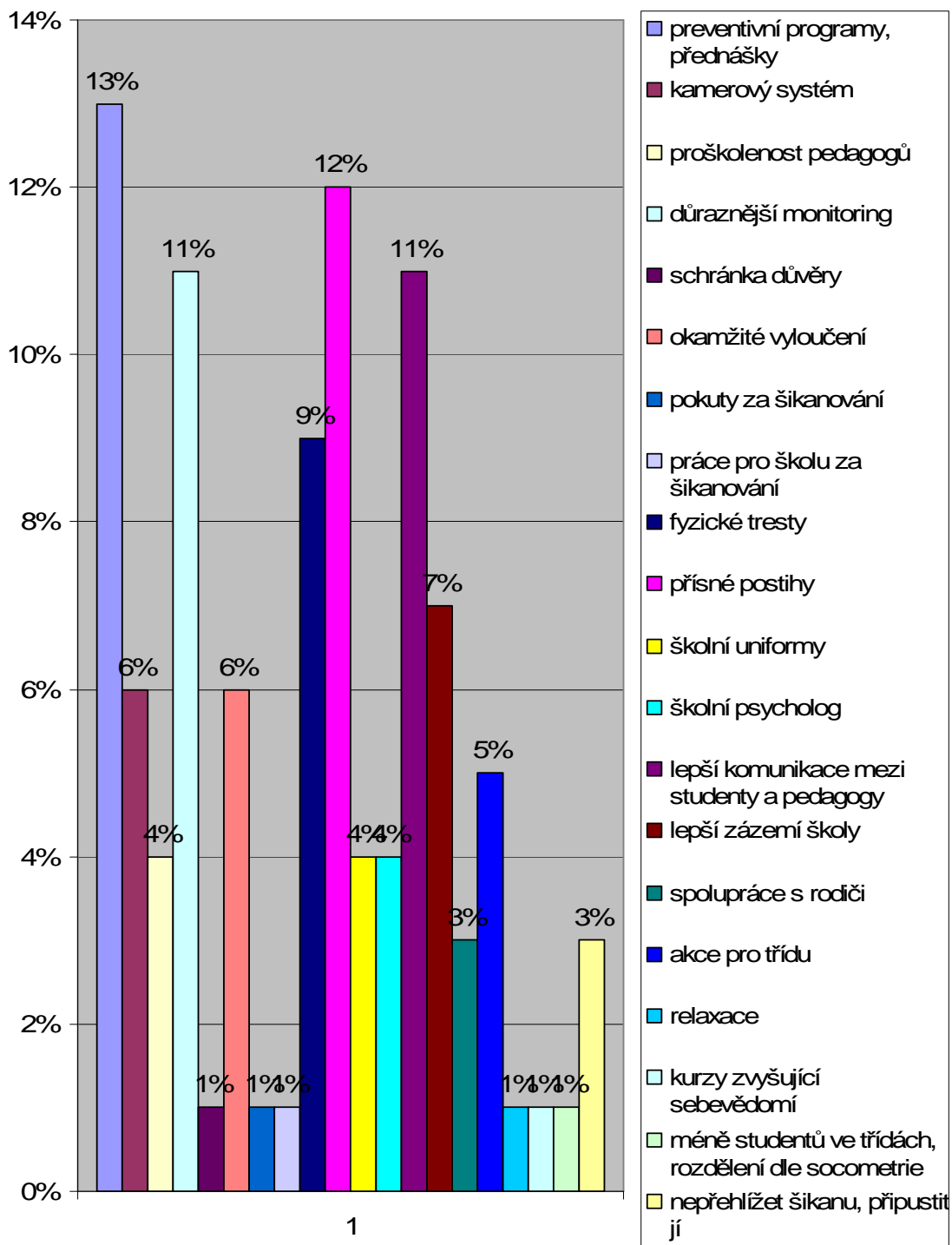
Odpovídalo všech 903 studentů. 137 (15 %) studentů zvolilo možnost ano a 766 (85 %) studentů zvolilo možnost ne, tedy že nemá žádné konkrétní návrhy, jak bojovat proti šikaně na školách.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf 42: Druhy návrhů boje se šikanou (v %)

Odpovídalo 137 respondentů, kteří měli nějaké konkrétní návrhy pro boj se šikanou. Někteří respondenti uvedli více odpovědí, celkem tedy bylo 172 (100 %) odpovědí. Více preventivních programů, přednášek bylo uvedeno ve 22 (13 %) případech, kamerový systém byl uveden v 11 (6 %) případech, větší proškolenost pedagogů byla uvedena v 6 (4 %) případech, důraznější monitoring byl uveden v 18 (11 %) případech, schránka důvěry byla uvedena v 1 (1 %) případě, okamžité vyloučení bylo uvedeno v 10 (6 %) případech, zavedení pokut za šikanu bylo uvedeno v 1 (1 %) případě, zavedení práce pro školu za šikanování bylo uvedeno v 1 (1 %) případě, fyzické tresty byly uvedeny v 15 (9 %) případech, zavedení přísných postihů bylo uvedeno ve 20 (12 %) případech, zavedení školních uniforem bylo uvedeno v 7 (4 %) případech, školní psycholog byl uveden v 7 (4 %) případech, lepší komunikace mezi studenty a pedagogy byla uvedena v 18 (11 %) případech, lepší zázemí školy bylo uvedeno ve 12 (7 %) případech, větší spolupráce s rodiči byla uvedena v 5 (3 %) případech, zavedení většího počtu akcí pro třídu bylo uvedeno v 8 (5 %) případech, zavedení relaxace do škol bylo uvedeno v 1 (1 %) případě, kurzy zvyšující sebevědomí byly uvedeny v 1 (1 %) případě méně studentů ve třídách a jejich rozdělení dle sociometrie bylo uvedeno ve 2 (1 %) případech a v 5 (3 %) případech byl jako návrh boje proti šikaně na školách uveden návrh šikanu nepřehlížet a připustit ji.

Zdroj: Vlastní výzkum

5. DISKUZE

Cílem výzkumné části diplomové práce bylo zmapovat výskyt a závažnost šikany na středních odborných školách v okrese Kroměříž. Otázka č. 1 byla zaměřena na identifikaci respondentů, otázky č. 2 a 3 zjišťovaly postavení respondentů v třídním kolektivu. Otázka č. 4 byla zaměřena na vymezení pojmu šikana. Otázky č. 5, 5a, 6, 6a, 6b, 6c, 6d, 7, 7a, 8, 9, 10, 11, 12, 12a, 13, 13a, 13b, 13c, 14, 15a, 15b, 16, 16a, 17, 17a, 17b byly zaměřeny na problematiku šikany a na přímou zkušenost respondentů s tímto problémem. Otázka č. 18 zjišťovala názory respondentů na způsob nápravy šikany. Závěrečné otázky č. 19, 19a, 20 a 20a byly zaměřeny na boj škol proti šikaně a na návrhy respondentů, jak proti šikaně bojovat.

Otázky č. 5, 5a, 7, 12, 12a a 15 se vztahovaly k hypotéze 1: Šikana se na středních odborných školách v okrese Kroměříž vyskytuje. K hypotéze 2: Většina případů šikany na středních odborných školách v okrese Kroměříž není závažného charakteru se vztahovaly otázky č. 7a, 8, 9 a 15b. V souvislosti s touto hypotézou byla stanovena následující kritéria:

- závažný charakter šikany – fyzická šikana, vyhrožování, vydírání a opakované hrubé slovní napadání

K hypotéze 3: Většina pachatelů šikany má i kázeňské problémy se vztahovala otázka č. 16 a 16a. Otázka č. 11 a 15 se vztahovala k hypotéze 4: Pachatelé šikany jsou častěji chlapci než dívky.

Otázka č. 1 (graf 1) zjišťovala pohlaví respondentů. Výzkumný soubor tvořilo 57 % respondentů ženského pohlaví a 43 % respondentů mužského pohlaví.

Otázka č. 2 (graf 2) se respondentů ptala, zda mají ve třídě nějakého kamaráda. 99 % respondentů odpovědělo, že má ve třídě kamaráda a jen 1 % respondentů odpovědělo, že žádného kamaráda ve třídě nemá. Toto 1 % respondentů bylo také ve většině případů, jak vyplynulo z dalších otázek, obětí šikany. Tento výsledek potvrzuje i Kolář (21), který uvádí, že budoucí oběť šikany lze také rozpoznat podle toho, že nemá ani jednoho kamaráda a je zcela izolovaná. Či počet jeho kamarádů je velmi omezený.

Otázka č. 3 (graf 3) zjišťovala oblíbenost respondentů mezi spolužáky. 56 %

respondentů odpovědělo neví, 36 % respondentů odpovědělo ano a 8 % respondentů odpovědělo, že není mezi spolužáky oblíbeno. Těchto 8 % respondentů bylo také častěji obětí šikany, jak vyplynulo z následujících otázek. Což potvrzuje i Bendl s Kolářem (3, 19), kteří uvádí, že jedinci méně oblíbení se ocitají na tzv. sociometrickém chvostu, na kterém zažívají vždy alespoň mírné náznaky šikany. To, zda tyto náznaky přerostou v šikanu v pravém slova smyslu pak záleží jen na těchto jedincích. Zda jsou schopni se protivníkům postavit, či jim podlehnou a stanou se tak obětním beránkem.

Otázka č. 4 (graf 4, 5) zjišťovala, co si respondenti představují pod pojmem šikana. Respondenti mohli vybírat z uvedených možností či napsat svou vlastní představu. Respondenti mohli uvést více možností. V otázce nebyly záměrně uvedeny všechny druhy šikany. Nejvíce respondentů, 17 % zvolilo fyzický útok, 16 % respondentů zvolilo slovní napadání, nadávky, 16 % respondentů zvolilo ponižování, 15 % respondentů zvolilo vyhrožování, 15 % zvolilo vydírání, 14 % respondentů zvolilo brání peněz, věcí, svačiny, 3 % respondentů zvolila pomluvy, 3 % respondentů zvolila ignorace a záměrné přehlížení a 1 % respondentů zvolilo možnost jiné. Z jiných možností uvedlo 17 % respondentů výsměch, 39 % respondentů uvedlo naschvály, 35 % respondentů uvedlo falešné obviňování a 9 % respondentů uvedlo sexuální obtěžování. Z výsledků této otázky vyplynulo, že si respondenti představují pod pojmem šikana především fyzický útok, poté slovní napadání, nadávky a ponižování. Naopak možnost pomluvy a ignorace, záměrné přehlížení mnoho z respondentů za šikanu vůbec nepovažuje. Také možnost jiné nebyla respondenty skoro vůbec využita. Přestože Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vymezilo šikanování i jako sexuální obtěžování až zneužívání a nápadné přehlížení, převážná většina populace za šikanu stále považuje jen bití a nadávky (3). Což potvrzuje i tento výzkum. Ačkoliv je šikana stále diskutovanějším problémem, mladá populace o ní stále nemá dostatečné informace. Proto bych si dovolila navrhnout klást ještě větší důraz na osvětu.

Otázka č. 5 (graf 6) se respondentů ptala, zda se již někdy s šikanou setkali. 66 % respondentů odpovědělo ano a 34 % respondentů odpovědělo, že se s šikanou ještě nikdy neseťkalo. Jestliže respondenti odpověděli ano, pokračovali následujícími otázkami. Toto vysoké procento potvrzují i mnohé výzkumy, které poukazují na nárůst

šikany. Problém šikana je celosvětový a nevyhýbá se ani vyspělým zemím jako je Švédsko, Velká Británie či USA (19).

Podotázka č. 5a (graf 7, 8) zjišťovala místo setkání s šikanou. Odpovídali na ni jen respondenti, kteří se již se šikanou někdy setkali. Respondenti mohli uvést více možností. Nejvíce respondentů 69 % uvedlo základní škola, 21 % respondentů uvedlo současná škola, 2 % respondentů uvedla internát a 8 % respondentů zvolilo možnost jiné. Jako jiné místo uvedlo 59 % respondentů ulice, 7 % tábor, 4 % na zábavě, 9 % předchozí škola, 2 % internet, 6 % místo bydliště, 2 % zájmový kroužek a 11 % parta. Výrazné procento výskytu šikany na základních školách potvrzuje i dotazníkové šetření sdružení Aisis (8), které udává, že šikanou na 2. stupni základních škol trpí asi 40 % žáků. Podobný výsledek ukazuje Lysá (28). 39 % žáků 2. stupně základních škol v okrese Beroun má zkušenosti s šikanou. V případě mého výzkumu byl počet případů větší než ve výše zmíněných výzkumech, což je pravděpodobně dáno nárůstem šikany oproti minulosti. Ačkoliv šikanu v současné škole uvedlo 21 % respondentů, netroufám si říci, že by tento výsledek byl příliš optimistický. A poukazoval na větší schopnost mládeže uvědomovat si nebezpečnost tohoto jevu, a proto být proti šikaně více odolný narozdíl od dětí na základních školách. Poměrně nízké procento šikany na internátě není dáno její minimální přítomností zde, ale jak vyplynulo při zpracovávání výsledků, malým počtem dotazovaných respondentů bydlících v tomto zařízení. Ráda bych upozornila na přítomnost šikany přes internet (2 %). Přestože je toto procento poměrně nízké, přesto potvrzuje tvrzení Pavly Macháčkové (29), že je tento moderní vynález šikany na vzestupu.

Zda byli respondenti někdy přímým svědkem šikany zjišťovala otázka č. 6 (graf 9). 73 % respondentů uvedlo, že někdy bylo přímým svědkem ubližování oběti a 27 % respondentů se s šikanou sice setkalo, ale nikdy nebylo jejím přímým svědkem.

Podotázka č. 6a (graf 10) zjišťovala, zda respondenti o šikaně někomu řekli. Odpovídali jen respondenti, kteří v otázce č. 6 odpověděli ano. 49 % respondentů šikanu oznámilo, naopak 51 % respondentů o šikaně nikomu neřeklo. Jak z výzkumu vyplynulo, oznamování šikany je stále velkým problémem. Mnoho studentů se domnívá, že bude označeno za „bonzáky“ pokud šikanu oznámí. Popřípadě se stane

také obětí šikany. Proto raději mlčí, čímž zabraňují řešení šikany. Přítom oznámení šikany hraje významnou roli v odhalování tohoto jevu a ovlivňuje budoucí život oběti (19, 21).

Podotázka č. 6b (graf 11, 12) se zajímala o osoby, kterým byla šikana oznámena a o to, co s šikanou tyto osoby dělaly. Odpovídali jen respondenti, kteří v předchozí otázce odpověděli ano. 37 % respondentů o šikaně řeklo učitel, 17 % respondentů rodičům, 43 % respondentů kamarádovi a 3 % respondentů šikanu oznámila jiné osobě. Jako jinou osobu uvedlo 24 % respondentů prarodiče, 13 % sourozence, 13 % výchovného poradce školy, 13 % ředitele školy, 13 % vychovatelku na internátě a 24 % respondentů o šikaně mluvilo přímo s agresorem. Poslední odpověď mně velmi zaujala, jelikož vyžaduje od respondentů velkou dávku odvahy. A právě přítomnost takových jedinců ve skupině je pro ostatní určitě přínosem.

Podotázka č. 6c, 6d (graf 13, 14) se respondentů ptala, zda dané osoby s šikanou něco dělaly, popřípadě co. V 51 % respondenti uvedli, že se daná osoba šikanou zabývala. Z tohoto počtu bylo ve 41 % případech uvedeno, že daná osoba šikanu řešila s agresorem, v 8 % daná osoba šikanu řešila s rodiči, v 1 % šikanu řešili rodiče, ve 3 % policie. V 1 % daná osoba řešila šikanu jen s obětí, což si troufám označit za zcela nevhodné a neefektivní. Šikanu nelze řešit jen s jedním z jejích aktérů. V 15 % byla šikana osobou oznámena dál, v 7 % daná osoba vyslechla celou třídu, ve 2 % bylo uvedeno slovní napomenutí, v 5 % daná osoba udělila agresorovi důtku, v 5 % bylo uvedeno udělení snížené známky z chování, ve 4 % byl agresor vyloučen ze školy, ve 4 % se daná osoba zastala oběti a ve 4 % bylo uvedeno, že daná osoba šikanu agresorovi oplátila. Zarážející je poměrně vysoké procento respondentů, 49 % respondentů, kteří uvedli, že daná osoba s šikanou nic neudělala, přestože o ní věděla. To poukazuje na značný problém společenské tolerance a bagatelizování šikany (53).

Otázka č. 7 (graf 15) se respondentů ptala, zda jim je či bylo v současné škole nějakým způsobem ubližováno. 9 % respondentům je či bylo v současné škole ubližováno a 91 % respondentům v současné škole ubližováno není a nikdy nebylo. Přestože je toto procento poměrně nízké, nepodceňovala bych jej a doporučila školám klást větší důraz na monitoring a na prevenci.

Jakým způsobem je respondentům ubližováno zjišťovala podotázka č. 7a (graf 16). Na otázku odpovídali jen respondenti, kteří v otázce č. 7 označili možnost ano. V případě označení možnost ne, pokračovali respondenti až otázkou č. 14. Nejčastěji bylo respondenty uvedeno slovní napadání, nadávky a to ve 45 % případů. Tento druh šikany je považován i u dětí na základních školách za jeden z nejčastějších. Hned po něm následují pomluvy a posměch, což prokázal i tento výzkum (8, 28). Pomluvy byly zastoupeny v 9 %, výsměch v 5 %, vyhrožování v 5 % , vydírání v 1 %, ponižování ve 13 %, fyzický útok v 4 % , ignorace, záměrné přehlížení v 5 % , krádeže věcí ve 3 %, ničení osobních věcí v 1 %, naschvály ve 3 %. Sexuální obtěžování formou osahávání bylo uvedeno ve 3 %, přestože při definování pojmu šikana v otázce č. 4 zmínili tento druh šikany jen dva respondenti. Hanlivé fotomontáže byly zastoupeny v 1 %, trefování se věcmi do vlastní osoby v 1 % a nucení agresory ke sloužení bylo zastoupeno v 1 %.

Jak často k tomuto ubližování docházelo, dochází se respondentů ptala otázka č. 8 (graf 17). 17 % respondentů uvedlo možnost denně, 36 % respondentů možnost několikrát do týdne, možnost několikrát do měsíce uvedlo 36 % respondentů a možnost jinak uvedlo 11 % respondentů. U této možnosti uvedli 2 respondenti několikrát do roka a 4 respondenti opakovně, ale nevím přesně jak často. Sdružení Asis, které provedlo šetření u žáků 2. stupně základních škol došlo k podobným výsledkům (8).

Otázka č. 9 (graf 18, 19) se zajímala o to, jak dlouho šikanování trvá. 17 % respondentů uvedlo několik dní, 8 % týden, 39 % měsíc a 36 % déle. Jako déle bylo v 16 % uvedeno 2-3 měsíce, v 5 % 3,5 měsíce, v 5 % 6 měsíců, ve 31 % rok, 1,5 roku bylo uvedeno v 16 %, v 16 % 2 roky a v 11 % bylo uvedeno nevím jak dlouho šikanování trvá, ale je to dlouho. Alarmujícím faktem je, že šikanování trvá déle než rok, a přesto je stále neodhaleno. V tomto případě se nabízí několik důvodů k polemizování, proč by tomu tak mohlo být. Agresor je buď natolik rafinovaný, že své šikanování dovede před okolím úspěšně skrývat, nebo má na oběť takový vliv, že se oběť neodváží šikanu oznámit. Nabízí se i možnost nezájmu okolí o toto dění. Ať již nezájmu pedagoga, který šikanu nevidí nebo nechce vidět, chování agresora považuje jen za pubertální výstupy či vinu svaluje na oběť. Tak u spolužáků, kteří šikaně jen lhostejně přihlížejí, aniž by s ní něco udělali, zavírají před ní oči nebo ji v tom

nejhorším případě dokonce schvalují. Na vině může být i nezájem školy a nedostatečná prevence (19, 17).

V otázce č. 10 (graf 20) měly oběti šikanování uvést místo, na kterém k šikaně nejčastěji dochází. Pokud k šikaně dochází na více místech, mohli respondenti zvolit více možností. Třída byla označena ve 41 %, WC v 11 %, šatny ve 23 %, hřiště, tělocvična v 5 %, cesta do školy či ze školy v 11 % a jiné místo bylo označeno respondenty v 11 %. Jako jiné místo uvedli 2 respondenti chodbu školy a 3 respondenti venku po vyučování. Literatura uvádí, že místem, kde k šikanování nejčastěji dochází, je cesta do školy či ze školy, prostředí před školou, ve škole. V budově školy je to zejména šatna, WC, skrytá zákoutí chodeb, jídelna, školní pozemek, tělocvična (3, 17).

Jakého pohlaví je osoba, která jim ubližuje, měli respondenti uvést v otázce č. 11 (graf 21). 60 % respondentů uvedlo chlapec a dívka označilo 40 % respondentů. Přestože je šikanování považováno spíše za doménu chlapců, ani dívkám se nevyhýbá. Specifikem šikany dívek je šikana psychická (pomluvy, ignorace, záměrné vylučování z aktivit atd.), která je mnohem rafinovanější a často bývá dobře skrytá (48, 56).

Otázka č. 12, 12a (graf 22, 23) se respondentů ptala, zda je pachatelem šikany jejich spolužák ze třídy, pokud ne, kdo jiný to je. 87 % respondentů uvedlo ano, je to můj spolužák ze třídy a 13 % respondentů ne. Jinou šikanující osobou pak byli v 86 % starší žáci školy a ve 14 % kamarádi spolužáků.

Zda byla šikana oznámena a komu zjišťovala otázka č. 13 a 13a (graf 24, 25). Se šikanou se svěřilo 74 % respondentů. Zbývajících 26 % respondentů se se šikanou nikomu nesvěřilo. Nejčastěji se respondenti svěřovali kamarádům a to v 51 %, rodičům ve 29 %, sourozenci byli zastoupeni v 10 %. Možnost jiné respondenti nevyužili. Jen 10 % respondentů důvěřuje svému učiteli natolik, že se mu svěřilo se svým trápením týkajícím se šikany. Příčinou by mohl být nedostatek důvěry vůči učitelům, nezájem učitelů o své studenty nebo strach studentů z nevhodného stylu vyšetřování šikany ze strany učitelů.

Podotázka č. 13b, 13c (graf 26, 27) se zajímala, zda se respondentům dostalo od těchto osob pomoci a jakým způsobem. 69 % respondentů se pomoci dostalo a to v 56 % formou podpory, v 7 % radou jak se bránit, v 10 % oznámením šikany ve

škole touto osobou , ve 24 % šikanu tato osoba řešila s agresorem a ve 3 % tato osoba agresorovi šikanu oplatila. 31 % respondentů tato osoba nepomohla. Pomoc, podpora a zájem ze strany lidí, kteří o šikaně vědí, je pro oběť velmi důležitá. Pomáhá jí snáze se se šikanou vyrovnávat, dává jí pocit bezpečí a vědomí, že v této těžké situaci není sama, že někdo stojí při ní a má ji rád takovou, jaká je.

Otázka č. 14 (graf 28) se respondentů ptala, jaký si myslí, že má osoba, která druhé šikanuje důvod a co ji k tomu vede. Odpovídali všichni z dotazovaných respondentů. Někteří respondenti napsali více důvodů. Mezi nejčastější důvody respondenti uvedli ve 14 % zvyšuje si sebevědomí, agresorovy vlastní problémy v 11 %, v 10 % chce se zviditelnit, v 8 % cítí se nadřazený, v 7 % „machrování“, výchova, rodinné problémy v 7 %, v 5 % závist, ve 4 % sranda, ve 4 % agrese, ve 4 % psychické potíže agresora vedoucí k agresi, ve 3 % nenávisť, ve 3 % vzhled, odlišné chování oběti, ve 3 % uspokojení z šikanování, ve 3 % byl uveden důvod agresor byl dříve sám šikanován, ve 2 % hloupost, nuda ve 2 %, vliv party, společnosti v 1 %, rasa v 1 %, chce být oblíbený v 1 %, závislosti agresora v 1 % a v 6 % bylo uvedeno nevím. Zaujaly mě domněnky respondentů, že šikana může být zapříčiněna vlastními problémy agresorů či jejich psychickými problémy, které způsobují tuto „poruchu“. Pokud by tomu bylo skutečně tak, a my se nad tím zamyslíme, agresor podle tohoto názoru za své chování tedy ani nemůže. A měl by být tedy spíše litován než zavrhován. Je to však pravda?

Otázka č. 15 (graf 29) se zajímala o to, zda respondenti někdy někoho šikanovali. 9 % respondentů uvedlo, že někdy někoho šikanovalo a 91 % respondentů nikdy nešikanovalo. V případě odpovědi ne měli respondenti přejít až k otázce č. 17. Bohužel se domnívám, že toto poměrně nízké procento není až tak zcela pravdivé a ve skutečnosti je mnohem větší. Z vlastní zkušenosti vím, že si mnoho jedinců nepřizná, že někdy někoho šikanovalo. Často svůj čin omlouvají tím, že to vlastně ani nebyla šikana, spíš jen legrácky a o nic nešlo. Ovšem oběť těchto „legráček“ to mnohdy vnímá zcela jinak.

Jaký měli respondenti k šikaně důvod zjišťovala podotázka č. 15a (graf 30). Oplácel jsem šikanu bylo uvedeno ve 13 % případů, chtěl jsem se zviditelnit ve 4 %,

nuda v 8 %, mstil jsem se ve 2 %, nesympatie oběti v 7 %, vlastní problémy v 1 %, vlastní hloupost v 6 %, pocit nadřazenosti ve 2 %. Chování oběti jako důvod k šikanování bylo uvedeno ve 20 % případů. Agresor se často odmítá vidět negativně a své činy zdůvodňuje provokací ze strany oběti. Tento způsob svalování viny na oběť se dá označit za racionalizaci (21). Vliv kamarádů byl uveden ve 2 %. Sranda ve 26 %. Šikanování pro pobavení sebe i okolí a patrná snaha vyzdvihnout a zdůraznit zábavné stránky šikany jsou typické pro agresora typu „srandista“. Jedná se o jedince sebevědomého, výmluvného, oblíbeného a vlivného. Šikanování pro pobavení představuje nejzávažnější a těžce odhalitelný typ šikanování (27, 12). Posledním uvedeným důvodem šikanování bylo v 9 % přidání se k ostatním, kteří oběť také šikanovali.

Podotázka č. 15b (graf 31) se zajímala o způsob šikany. Nejvíce bylo zastoupeno slovní napadání, nadávky a to ve 45 % případů a fyzický útok v 18 %, které je obecně považováno za nejčastější typ šikanování. Dále ponižování ve 14 %, naschvály v 11 %, výsměch ve 4 %, vyhrožování ve 3 %, ignorace, záměrné přehlížení v 1 %, braní věcí ve 2 %, falešné obviňování v 1 % a zavírání do skříňky jako způsob šikanování bylo uvedeno v 1 % případů.

Zda mají respondenti ve škole nějaké kázeňské problémy a jaké se ptala otázka č. 16 (graf 32) a podotázka č. 16a (graf 33). 37 % respondentů uvedlo, že má ve škole kázeňské problémy a 63 % respondentů problémy nemá. Agresorem nemusí být jen „problémový“ student. Mnohdy je iniciátorem šikany jedinec sympatický s velkou sociální zdatností, jedinec vycházející vstříc pedagogům, spolupracující, schopný plnit požadavky, podporující výukové záměry pedagoga, podporující kázeň. Často je považován za jednoho z nejlepších studentů. Šikanování ovšem není věcí vnějšího a kázeňského chování, ani dílčí záležitostí či dílčím selháním. Proměna hodného studenta v agresivního má své skryté vnitřní zákonitosti, které jsou vnějšímu pohledu nepřístupné a vymykají se běžné logice (21). Z kázeňských problémů udali respondenti ve 13 % důtku učitele, ředitele, v 10 % sníženou známku z chování, ve 3 % podmíněné vyloučení, ve 23 % porušování školního řádu, ve 45 % nevhodné chování a v 6 % neomluvené hodiny.

Otázka č. 17, 17a a 17 b (graf 34, 35, 36) se respondentů ptala, zda by pomohli šikanovanému, kdyby byli svědkem šikany a z jakého důvodu by mu pomohli nebo nepomohli. 60 % respondentů by šikanovanému pomohlo, 6 % nepomohlo a 34 % respondentů neví, zda by šikanovanému pomohlo. Mezi důvody pomoci šikanovanému bylo v 7 % případů uvedeno je to kamarád, v 15 % vadí mi to, ve 26 % je to správné, v 8 % je mi ho líto, v 7 % vím jaké to je, proto bych pomohl/a, v 15 % je slabší, proto potřebuje moji pomoc, v 8 % mohlo by se to stát i mě, ve 3 % šikana by se začala řešit, v 1% by respondenti pomohli proto, aby se šikanovanému nic nestalo, ve 4 % aby šikanovaný věděl, že není sám, v 1 % kdybych nepomohl/a, šikanu bych tak podpořil/a, v 1 % bylo uvedeno je to trestný čin, ve 2 % nemůže za svou odlišnost a ve 2 % bylo uvedeno kdybych šikanovanému nepomohl/a, trápilo by mě svědomí. Za velmi pozitivní a nadějně v boji proti šikaně považují procentně výrazněji zastoupené odpovědi je slabší, potřebuje mou pomoc, šikana mi vadí a zejména odpověď pomoci je správné. U těchto odpovědí byla také často připsána poznámka ve smyslu: „mělo by to být povinností každého člověka.“ U důvodů proč by respondent šikanovanému nepomohl byly uvedeny následující důvody: 38 % není to moje věc, 9 % není to kamarád, 35 % mohl/a bych být poté také šikanovaný/á, 5 % neměl/a bych sílu, odvalu pomoci a ve 13 % bylo uvedeno šikanovanému to patří. Poslední odpověď převládala zejména u respondentů, kteří přiznali, že někdy někoho šikanovali.

V otázce č. 18 (graf 37) byli zjišťovány názory respondentů na způsob potrestání pachatelů šikany. Respondenti mohli zvolit více možností. Z nabízených možností byla v 1 % zvolena možnost nijak, v 10 % možnost důtka učitele, ředitele, ve 25 % snížená známka z chování. Ve 41 % případů bylo uvedeno vyloučení ze školy. Pokud je agresor sice vyloučen, ale s třídou se nepracuje, není tento způsob řešení šikany příliš efektivní (3, 19). Ve 23 % byla zvolena možnost jinak. U možnosti jiné byly nejvíce zastoupeny fyzické tresty v 17 % a ve 28 % také ho šikanovat. Fyzické tresty jsou ve školách zakázány, přesto by mnoho studentů bylo pro jejich opětovné zavedení. Domnívají se, že by byl fyzický trest někdy mnohem efektivnější než například snížená známka z chování nebo důtky, ze kterých si agresor mnoho nedělá. Názor šikanovat agresora také aby věděl jaké to je zastává také mnoho respondentů. Neuvědomují si však, že

násilí plodí jen další násilí a šikanováním agresora by vznikl koloběh, ve kterém by se postupem času možná šikanovali navzájem všichni. Mnohem účinnější je práce s celou nemocnou skupinou a její podíl na potrestání agresora (19, 20). Dále bylo v 8 % uvedeno podmíněné vyloučení, ve 2 % potrestání rodiči, v 6 % potrestání policií, ve 4 % promluvit s agresorem, v 1 % práce pro školu, ve 4 % veřejně prospěšné práce, ve 3 % veřejná omluva, v 1 % nepřijetí na další školu, ve 4 % vězení, v 9 % léčba psychologem a ve 13 % bylo uvedeno, že by měl být pachatel šikany potrestán ústavní léčbou.

Na boj škol proti šikaně byla zaměřena otázka č. 19 (graf 39) a podotázka č. 19a (graf 40). Pouze 8 % respondentů se domnívá, že jejich škola nějak účinně bojuje proti šikaně, 31 % respondentů si nemyslí, že by jejich škola nějak bojovala proti šikaně a 61 % respondentů neví, zda jejich škola nějak bojuje proti šikaně. Pokud respondenti uvedli možnost ano, byli požádáni o vypsání metod, kterými škola bojuje proti šikaně. Škola šikanu řeší a trestá bylo uvedeno ve 29 % případů, v 16 % byl uveden zvýšený dozor pedagogů v době přestávek, ve 4 % byl uveden kamerový systém, schránka důvěry byla uvedena v 6 %, škola provádí přednášky, besedy, programy proti šikaně bylo uvedeno ve 25 %, výchovný poradce ve 2 %. Školní psycholog byl uveden ve 2 %. Práce školního psychologa má v prevenci a řešení šikany na školách velký význam. Bohužel jen velmi málo škol má vlastního školního psychologa (35). Diskuze o šikaně v rámci výuky byla uvedena ve 14 %, letáčky o šikaně v 1 % a boj školy proti šikaně formou spolupráce starších studentů s mladšími studenty byl uveden v 1 % případě.

Závěrečná otázka č. 20 (graf 41) a podotázka č. 20a (graf 42) se zajímala o návrhy respondentů na boj proti šikaně a žádala je o uvedení těchto návrhů. 85 % respondentů žádné návrhy na boj s šikanou nemělo. Zbývajících 15 % respondentů návrhy mělo. Mezi jejich návrhy patřilo ve 13 % více preventivních programů, přednášek. Přednášky, besedy, peer programy a jiné preventivní programy jsou přítom v prevenci sociálně patologických jevů nejméně efektivní (35). Dále v 6 % kamerový systém, ve 4 % větší proškolenost pedagogů, v 11 % důraznější monitoring, v 1 % schránka důvěry, v 6 % okamžité vyloučení, v 1 % zavedení pokut za šikanu a zavedení práce pro školu za šikanování, v 9 % fyzické tresty, ve 12 % zavedení přísných postihů,

ve 4 % zavedení školních uniforem, ve 4 % školní psycholog, v 11 % lepší komunikace mezi studenty a pedagogy, v 7 % lepší zázemí školy, ve 3 % větší spolupráce s rodiči, v 5 % zavedení většího počtu akcí pro třídu, v 1 % zavedení relaxace do škol, v 1 % kurzy zvyšující sebevědomí, v 1 % méně studentů ve třídách a jejich rozdělení dle sociometrie. A ve 3 % případů byl uveden návrh šikanu nepřehlížet a připustit ji, který je základním předpokladem boje se šikanou a nápravou tohoto patologického jevu (21, 43).

6. ZÁVĚR

Šikana je jako zvláštní způsob agrese jedním z nejzávažnějších problémů ohrožující mravní a duševní vývoj studentů. Jednoznačně stanovit, zda jde přímo o šikanu či pouze o klukovinu, je velmi obtížné. Zjednodušeně je možno říci, že rozhodující je to, jak tyto legrácky prožívá postižený jedinec. Šikana je velmi nebezpečný jev poškozující oběť jak psychicky, tak mnohdy i fyzicky a tyto následky mohou být vážné, dlouhodobé i celoživotní. Proto je velmi důležité včas šikanu rozpoznat a řešit, k čemuž může dopomoci i zmapování výskytu a závažnosti šikany mezi studenty.

Cílem diplomové práce bylo zmapovat výskyt a závažnost šikany na středních odborných školách v okrese Kroměříž. Domnívám se, že cíl práce byl splněn.

Stanovená hypotéza: Šikana se na středních odborných školách v okrese Kroměříž vyskytuje se potvrdila.

Hypotéza: Většina případů šikany na středních odborných školách v okrese Kroměříž není závažného charakteru se potvrdila.

Hypotéza: Většina pachatelů šikany má i kázeňské problémy se nepotvrdila.

Hypotéza: Pachatelé šikany jsou častěji chlapci než dívky se potvrdila.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že šikana se na středních odborných školách v okrese Kroměříž vyskytuje. Více než polovina dotazovaných studentů se již během svého studia setkala s nějakou formou šikany. Necelá polovina studentů se se šikanou setkala přímo v současné škole a necelá čtvrtina studentů se dokonce sama stala obětí šikany ze strany svých spolužáků. Nejčastější formou šikanování těchto studentů bylo slovní napadání, nadávky, ponižování, pomluvy, výsměch a záměrná ignorace a šikanování nedosáhlo závažného stupně. Více než polovina dotazovaných studentů byla ochotna oběti pomoci. Z výzkumu také vyplynulo, že pachatelem šikany jsou v převážné většině chlapci, spolužáci oběti. A že necelá čtvrtina studentů již někdy někoho šikanovala. Výzkum však neprokázal, že šikanující mají i kázeňské problémy. Ráda bych poukázala na problém oznámení šikany a její řešení. Šikana bývá často neoznámena nebo oznámena, avšak neřešena. A na problematiku boje středních škol

proti šikaně. Pouze necelá čtvrtina studentů se domnívá, že jejich škola nějak účinně bojuje proti šikaně, a více než polovina studentů vůbec neví, zda jejich škola nějak bojuje proti šikaně. Proto bych doporučila školám klást větší důraz na komunikaci se studenty o tomto sociálně patologickém jevu, klást důraz na větší důvěru mezi studenty a pedagogy a zaměřit se více na preventivní akce.

Ráda bych diplomovou práci využila jako informační zdroj pro veřejnost okresu Kroměříž, dále jako informační zdroj pro studenty a pedagogy středních odborných škol v okrese Kroměříž a jako informační zdroj pro instituce zabývající se šikanou na školách v okrese Kroměříž.

7. POUŽITÉ ZDROJE

1. Antier, Edwige. *Agresivita dětí*. 1. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 2004. 104 s.. ISBN 80-7178-808-2
2. Auger, Marie-Thérèse, Boucharlat, Christiane. *Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením*. 1. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 2005. 128 s.. ISBN 80-7178-907-0
3. Bendl, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd.. Praha: ISV nakladatelství, 2003. 197 s.. ISBN 80-86642-08-9
4. Bourcet, Stéphane, Gravillonová, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě*. 1. vyd.. Praha: Albatros, a.s., 2006. 71 s.. ISBN 80-00-01552-8
5. Budínská, Martina. Hrozivý fenomén zvaný šikana. *Dítě v krizi*. Praha: MediaDIDA s.r.o., 2004. s. 57-63. ISBN 80-903439-0-2
6. Čapek, Robert. *Šikana*. (online) Platný <http://lide.uhk.cz/pdf/ucitel/skutima1/Download/Sikana.doc>, Říjen 20, 2007
7. Doyle-Webster, Terrence. *Proč mě pořád někdo šikanuje? Rady, jak zvládat malé tyrany*. 1. vyd.. Praha: Pragma, 2002. 144 s.. ISBN 80-7205-804-5
8. Dvořák, Václav. Vybrané školy zkouší speciální program proti šikaně. *Rodina a škola*. říjen 2005/8. ročník LII. s. 24. ISSN 0035-7766
9. Erb, Helmut, H.. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. 1. vyd.. Praha: AMULET s.r.o., 2000. 126 s.. ISBN 80-86299-22-8

10. Faltusová, Jana. Nejčastější trestná činnost dětí a mladistvých. *Riziková mládež v současné společnosti*. 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. s. 103-105. ISBN 80-7041-044-2
11. Formánková, Hanka. *Agresivita dětí*. (online) Platný
http://brebarbora.sblog.cz/sikana_jako_takova/. Listopad 22, 2007
12. Fryšták, Marek. *Šikana jako sociálně patologický jev*. (online) Platný
http://www.mvcr.cz/2003/casopisy/pol/0411/sikana_info.html. Říjen 20, 2007
13. Galbavý, Ľudovít. Vplyv rodiny na páchanie trestnej činnosti rizikovou mládežou. *Riziková mládež v súčasnej spoločnosti*. 1.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. s. 94-102. ISBN 80-7041-044-2
14. Goldmanová, Jane. *Jak si nenechat ublížit. Bezpečnostní průvodce životem pro – náctileté*. 2. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 2000. 142 s.. ISBN 80-7178-413-3
15. Hála, Jaroslav. *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*. 1.vyd.. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2005. 52 s.. ISBN 80-7040-815-4
16. Haškovcová, Helena. *Manuálek o násilí*. 1. vyd.. Brno: Národní centrum ošetrovatelských a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, 2004. 83 s.. ISBN 80-7013-397-X
17. Hrdinová, Michaela. Šikana ve společnosti existuje, její projevy se mohou objevit v každém kolektivu. *Týdeník kroměřížska*. leden 2008/5. ročník 7.. 7 s.

18. ICM IDM MŠMT. *Šikana*. (online) Platný
<http://www.icm.uh.cz/str/socialnepatologickejevy/socialne-patologicke-jevy/sikana-a-nasili>. Listopad 5, 2007
19. Kolář, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd.. Praha: Portál, s. r. o., 2001. 256 s.. ISBN 80-7178-513.X
20. Kolář, Michal. *Jak na šikanu*. (online) Platný
<http://kultura.blog.cz/0602/clanek-mesice-sikana>. Listopad 22, 2007
21. Kolář, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 2. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 2000. 128 s.. ISBN 80-7178-409-5
22. Koukolník, František, Drtinová, Jana. *Zlo na každý den. Život s deprivanty I.* 1. vyd.. Praha: Galén 2001. 390 s.. ISBN 80-7262-088-6
23. Krowatschek, Dieter, Domsch, Holger. *Do školy beze strachu. Jak překonat strach z nepříjemných školních zážitků*. 1. vyd.. Brno: Computer Press, a.s., 2007. 144 s.. ISBN 978-80-251-1767-5
24. Kyriacou, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 2005. 152 s.. ISBN 80-7178-945-3
25. Liga lidských práv. *Šikana z právního hlediska*. (online) Platný
http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html. Listopad 21, 2007
26. Linka bezpečí. *Leták-šikana*. (online) Platný
http://www.detskaprava.cz/nactileti/letacky_sikana.htm. Listopad 22, 2007
27. Lovasová, Lenka. *Šikana*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005. 27 s

28. Lysá, Lucie. *Účinnost prevence šikany na speciálních školách ve srovnání se školami základními v okrese Beroun*. Diplomová práce: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006. 106 s.
29. Macháčková, Pavla. Kyberšikana: ubližování bez hranic. *Psychologie dnes*. září 2007/9. ročník 13.. Portál, s.r.o., 2007. s. 50-53. ISSN 1212-9607
30. Marádová, Eva. K aktuálním problémům agresivity a šikany mezi dětmi na základních školách. *Násilí na dětech. „Násilí nezná hranice, ale zanechává stopy.“*. Praha: Humanita-Profes, o.p.s., 2003. s. 97-101. ISBN 80-903392-0-4
31. Martin, Michal, Waltmanová-Greenwoodová, Cynthie. *Jak řešit problémy dětí se školou*. 1. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 1997. 328 s.. ISBN 80-7178-125-8
32. Matějček, Zdeněk.. *Co děti nejvíce potřebují*. 2. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 2003. 108 s.. ISBN 80-7178-855-8
33. Matoušek, Oldřich. *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. 1.vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 1997. 176 s.. ISBN 80-7178-121-5
34. Matoušek, Oldřich, Kroftová, Andrea. *Mládež a delikvence*. 1. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 1998. 336 s.. ISBN 80-7178-226-2
35. Mazanec, Jan. Školních psychologů je málo. *Rodina a škola*. září 2006/7. ročník LII.. s.2-3. ISSN 0035-7766
36. Mühlpachr, Pavel. *Sociální patologie*. 1. vyd.. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2001. 104 s.. ISBN 80-210-2511-5

37. Občanské sdružení proti šikaně. *Metodické východisko pro vyšetřování pokročilé šikany ve školských zařízeních.* (online) Platný
<http://www.sikana.cz/metoda.html>. Listopad 21, 2007
38. Pokorný, V., Telcová, J., Tomko, A.. *Prevence sociálně patologických jevů.* 3. vyd.. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003. 186 s.. ISBN 80-86568-04-0
39. Poradenské centrum pro drogové a jiné závislosti. *Co je to šikana.* (online) Platný
<http://www.poradenskecentrum.cz/sikana.html>. Listopad 22, 2007
40. Portál šikana. (online) Platný
<http://sikana.wz.cz/?q=http%3A//sikana.wz.cz/definice.htm>. Listopad 22, 2007
41. Portál šikana. (online) Platný
<http://syndrompopulace.blog.cz/rubriky/sikana>. Listopad 22, 2007
42. Portál šikana. (online) Platný
<http://vsechnomozynejstevi.blog.cz/0701/sikana>. Listopad 22, 2007
43. Pöthe, Petr. *Dítě v ohrožení.* 2. vyd.. Praha: G plus G, 1999. 145 s.. ISBN 80-86103-21-8
44. Ronenová, Tammie. *Psychologická pomoc dětem v nesnázích.* 1. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 2000. 160 s.. ISBN 80-7178-370-6
45. Schneider, Meg, F., Mlade, Dennis. *Pomoc! Moje učitelka si na mne zasedla.* Praha: PRAGMA, 1997. 279 s.. ISBN 80-7205-436-8

46. Stejskal, František, Kný, Milan, Votruba, Jan. *Sociálně patologické jevy dětí a mládeže v České republice*. 1. vyd.. Praha: PA ČR, 1999. 100 s.. ISBN 80-7251-008-8
47. *Šikanování: co mohou dělat rodiče?*. (online) Platný
<http://www.sosvp.chytrak.cz/sikana.htm>. Listopad 22, 2007
48. *Šikana: máme doma agresora!*. (online) Platný
<http://spunt.atlas.cz/skolak/vztahy-vychova/vychovne-problemy/>. Listopad 22, 2007
49. *Šikana ve škole a trestní právo*. (online) Platný
<http://trestnirizeni.mujblog.info/dokumenty/sikana-ve-skole-a-trestni-pravo>. Listopad 22, 2007
50. Tartar-Goddet, Édith. *Umění jednat s dospívajícími*. 1. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 2001. 144 s.. ISBN 80-7178-492-3
51. Train, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd.. Praha: Portál, s.r.o., 2001. 200 s.. ISBN 80-7178-503-2
52. *Trápíš se kvůli šikaně?*. (online) Platný
<http://www.sikana.org/prodeti.html>. Listopad 22, 2007
53. Vágnerová, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd.. Praha: Karolinum, 2005. 430 s.. ISBN 80-246-1074-4
54. Vykopalová, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd.. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. 154 s.. ISBN 80-244-0337-4
55. *Zneužívání, týrání, šikana*. (online) Platný
<http://emo-logie.blog.cz/0709/>. Listopad 22, 2007taženo 22.11.2007

56. Zprávy- psychická šikana, specialita dívek. (online) Platný

<http://www.svazmuzu.cz/zpravy/psychicka-sikana--specialita-divek-948/>. Listopad 22,
2007

8. KLÍČOVÁ SLOVA

Šikana

Násilí ve škole

Oběť šikany

Pachatel šikany

Pedagog

Následky šikany

9. PŘÍLOHY

9. 1 Obsah příloh

Příloha 1 – Dotazník

Příloha 2 – Znamky šikany

Příloha 3 – Charakteristika protagonistů šikany

Příloha 4 – Metodický pokyn ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Příloha 5 – Seznam linek důvěry v České republice

Příloha 6 – Informační leták pro rodiče

Příloha 7 – Postup řešení výskytu šikany

Příloha 8 – Informační leták pro mládež

Příloha 9 – Depistážní dotazník

Příloha 1

Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Bc. Andrea Vitošová a jsem studentkou Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Ráda bych vás poprosila o vyplnění následujícího dotazníku, který je součástí mé diplomové práce. Dotazník je zcela anonymní a veškerá data budou použita jen pro mou práci. Správnou odpověď prosím zakroužkujte. Předem děkuji za vaši ochotu a pravdivé vyplnění dotazníku.

1. Jsi

- a) chlapec
- b) dívka

2. Máš ve třídě nějakého kamaráda/ku?

- a) ano
- b) ne

3. Myslíš si, že jsi mezi spolužáky oblíbený/á?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

4. Co si představuješ pod pojmem šikana? (můžeš zvolit více možností)

- a) fyzický útok
- b) slovní napadání, nadávky
- c) ponižování
- d) vyhrožování
- e) pomluvy
- f) ignorace a záměrné přehlížení
- g) vydírání
- h) braní věcí, peněz, svačiny
- ch) jiné, jaké

5. Setkal/a jsi se již někdy se šikanou?

- a) ano
- b) ne (přejdi až na otázku 14)

5a Pokud ano, kde? (můžeš zvolit více možností)

- a) na základní škole
- b) na této škole
- c) na internátě
- d) jinde, kde

6. Byl/a jsi někdy přímým svědkem toho, že spolužáci ze třídy či školy ubližovali nějakému žákovi?

- a) ano
- b) ne (přejdi na otázku 7)

6a Pokud ano, řekl/a jsi o tom někomu?

- a) ano
- b) ne (přejdi na otázku 7)

6b Komu jsi to řekl/a? (můžeš zvolit více možností)

- a) učitel
- b) rodiče
- c) kamarád
- d) jiné, komu

6c Dělal s tím něco ten, komu jsi to řekl/a?

- a) ano
- b) ne

6d Pokud ano, co?

.....

7. Ublížoval, ubližuje v současné škole někdo ze třídy či školy tobě?

- a) ano
- b) ne (přejdi na otázku 14)

7a Pokud ano, jak Ti ubližoval, ubližuje?

.....

8. Jak často k tomuto ubližování docházelo, dochází?

- a) denně
- b) několikrát do týdne
- c) několikrát do měsíce
- d) jinak, jak

9. Jak dlouho to trvalo, trvá?

- a) několik dní
- b) týden
- c) měsíc
- d) déle, jak dlouho

10. Na jakém místě k tomu nejčastěji docházelo, dochází ? (můžeš zvolit více možností)

- a) třída
- b) WC

- c) šatny
- d) hřiště, tělocvična
- e) jídelna
- f) cesta do školy či ze školy
- g) jiné místo, jaké

11. Ten, kdo Ti ubližoval, ubližuje je?

- a) chlapec
- b) dívka

12. Byl nebo je to tvůj spolužák ze třídy?

- a) ano
- b) ne

12a Pokud to není tvůj spolužák ze třídy, kdo to byl, je?

.....

13. Řekl/a jsi o tom někomu?

- a) ano
- b) ne (přejdi na otázku 14)

13a Pokud ano, komu? (můžeš zvolit více možností)

- a) učitel
- b) rodiče
- c) sourozenec
- d) kamarád
- e) jiné, komu

13b Pomohl Ti ten, komu jsi to řekl/a?

- a) ano
- b) ne

13c Pokud ano, jak?

.....

14. Jaký si myslíš, že má osoba, která druhé šikanuje důvod? Co ji k tomu vede?

.....

15. Už si ty sám/a někdy někoho šikanoval/a?

- a) ano
- b) ne (přejdi na otázku 17)

15a Pokud ano, z jakého důvodu? Co Tě k tomu vedlo?

.....

15b Jakým způsobem jsi ho šikanoval/a?

.....

16. Máš ve škole nějaké kázeňské problémy?

- a) ano
- b) ne

16a Pokud ano, jaké?

.....

17. Pokud by jsi byl/a někdy svědkem šikany, pomohl/a by si šikanovanému?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím (přejdi na otázku 18)

17a Pokud ano, proč?

.....

17b Pokud ne, proč?

.....

18. Jak si myslíš, že by měl být potrestán ten, kdo šikanoval druhé? (můžeš zvolit více možností)

- a) nijak
- b) důtka učitele, ředitele
- c) snížená známka z chování
- d) vyloučení ze školy
- e) jinak, jak

19. Myslíš si, že škola, na které studuješ, nějak účinně bojuje proti šikaně?

- a) ano
- b) ne (přejdi na otázku 20)
- c) nevím (přejdi na otázku 20)

19a Pokud ano, jak?

.....

20. Máš nějaké konkrétní návrhy, jak bojovat proti šikaně na školách?

- a) ano
- b) ne

20a Pokud ano, jaké?

.....

Příloha 2

Známky šikany

PŘÍMÉ	NEPŘÍMÉ
úmyslné ponižování	strach jít ráno do školy
hrubé žertování a zesměšňování	záškoláctví
nadávky	opakované bolesti hlavy či břicha
neustálé kritizování a zpochybňování	zhoršení prospěchu ve škole
poškození a krádeže osobních věcí	ztráta zájmů o učení
poškození oděvu	porucha soustředění
výsměch	pobývání v blízkosti učitelů
pohrdání	ustrašené vystupování
vydírání	izolace od vrstevníků
omezování svobody	pozdní návraty ze školy
bití, kopání, jakékoliv jiné tělesné napadání	návraty s poškozeným a ušpiněným oděvem
	návrat ze školy ve vyhladovělém stavu
	modřiny, odřeniny, řezné a jiné rány bez věrohodného vysvětlení
	opakovaná ztráta peněz či osobních věcí
	žádání o peníze pod různými záminkami
	nemožnost usnout, noční můry
	smutná nálada, apatie

Zdroj: Pöthe, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2. vyd.. Praha: G plus G, 1999. 145 s.. ISBN 80-86103-21-8

Příloha 3

Charakteristika protagonistů šikany

NÁSILNÍK	OBĚŤ
tělesně zdatný	odlišnost ve vzhledu nebo v projevech
motoricky obratný	zralý intelekt a odmítání tělesné násilí
sebevědomý, nebo naopak vnitřně nejistý	tělesná slabost nebo neobratnost
touha dominovat	nízký socioekonomický status rodiny jako sociální znevýhodnění
vysoká tolerance a přijímání tělesného násilí jako legitimního nástroje prosazování	povahová plachost až bojácnost
snížená schopnost vcítit se do pocitů jiných lidí	nízké sebevědomí
vznětlivý, impulzivní	úzkostně pečující maminka
citově chladná výchova založená na trestání	rasová nebo kulturní odlišnost
agresivní, výrazně se prosazující rodič tolerující a používající tělesné násilí	neoblíbenost v kolektivu
nížší socioekonomický status rodiny	

Zdroj: Pöthe, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2. vyd.. Praha: G plus G, 1999. 145 s.. ISBN 80-86103-21-8

Příloha 4

Metodický pokyn ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
Čj.: 28 275/2000-22

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže čj. 14 514/2000-51 platný od 1.1.2001 se systémově zaměřuje na celou škálu sociálně patologických jevů. Vymezuje minimální preventivní programy na úrovni škol a školských zařízení, role jednotlivých institucí a definuje funkci školního metodika prevence. Šikanování žáků škol a školských zařízení označuje za jeden z vážných negativních jevů.

Školy a školská zařízení mají mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházely vzniku tohoto problému a aby se s ním odpovědně vyrovnávaly již při jeho vzniku. Poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá a nepřenáší se ani mimo školy a školská zařízení.

Dětsí a dospívající agresori se často stávají členy marginálních sociálních skupin, které pak v dospělosti mají zpravidla daleko více konfliktů se zákonem než ostatní. Dokážeme-li zastavit jejich agresivní chování v tomto věku, sníží se i riziko jejich kriminalizace v dospělosti.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit v návaznosti na výše uvedený předpis na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace o jeho projevech a napomoci hledat řešení těchto specifických problémů.

Čl. 1

Charakteristika šikanování

(1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.

(2) Pocit bezpečí každého jedince je neodmyslitelnou podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy. Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování mezi žáky a svěřenci. Šikanování nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě akceptováno. Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v době přestávek, cestou do školy a ze školy nebo v době osobního volna. Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školních akcí, a to podle § 27 nařízení vlády č. 108/1994 Sb. a podle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení (např. čl. 2). Podle § 422 občanského zákoníku odpovídá škola nebo školské zařízení i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(3) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů vydírání, omezování osobní svobody, útisku, ublížení na zdraví, loupeže, vzbuzení důvodné obavy, poškození cizí věci, znásilnění, kuplířství a pod.

(4) Učitel nebo vychovatel, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu. V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřování či schvalování trestného činu, v krajním případě i podněcování. Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu podle § 10 trestního zákona může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 2

Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví. Jejich znaky je možno rozdělit podle různých hledisek přibližně do následujících skupin:

- verbální přímé a nepřímé,
- fyzické přímé a nepřímé,
- aktivní a pasivní.

Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady znaků šikanování, které neustále přibývají, jsou uvedeny v příloze.

Čl. 3

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Je nutné, aby se s podstatou, formami a nebezpečnými důsledky šikany jako antisociálního chování jedinců i skupin žáků seznámili všichni žáci, učitelé, vychovatelé, výchovní poradci, ředitelé škol a školní inspektoři. Žáci i pedagogové by měli vědět, že tyto formy chování nejsou neškodnou legrací a zábavou, měli by být seznámeni zejména s negativními důsledky šikany, a

to jak pro její oběti, tak pro její pachatele. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

(2) **Každý pedagogický pracovník** na všech úrovních a typech škol ve výchovně vzdělávacím procesu vede důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka a rozvíjí zejména:

- pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka,
- respekt k individualitě každého jedince,
- etické jednání (humanita, tolerance),
- jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli využívat možností osobní, společenské a morální výchovy v prevenci šikanování a prohlubovat si své znalosti a dovednosti v tomto oboru. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. To se týká zejména situací, kdy se žák učí přijímat všeobecné hodnoty společnosti, identifikovat se s nimi a jednat v jejich duchu v každodenním životě.

(3) **Pedagogická centra** a další subjekty poskytující další vzdělávání pedagogickým pracovníkům zajistí v tomto oboru podle úrovní a typu škol a podle akreditovaných programů toto vzdělávání výchovných poradců, školních metodiků prevence i dalších učitelů.

(4) **Ředitelé** škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Vychází se přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu metodického pokynu ministra k prevenci sociálně patologických jevů součástí minimálního preventivního programu školy. V rámci účinné prevence šikanování je při přípravě a realizaci celoškolské (celoústavní) strategie důležité zejména:

- Zajistit účast školního metodika prevence a případně i dalších učitelů v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Školní metodik prevence bude zodpovídat za informovanost všech pedagogických pracovníků školy nebo školského zařízení o dané problematice. Bude se aktivně podílet na řešení případů šikanování a napomáhat svým kolegům zvládnout základní postup a strategii při řešení konkrétních situací. Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky mimo jiné též s informací MŠMT ČR č.j. 14 144/98-22 "Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané".
- Navodit úzkou spolupráci mezi žáky (svěřenci), rodiči a pedagogy a jasně vymezit možnosti oznamovat i zárodky šikanování (při zachování důvěrnosti takovýchto sdělení).
- Ve školním (ústavním) řádu jasně stanovit pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.
- Zajistit v souladu s pracovním řádem zvýšený a kvalitní dohled pedagogů o přestávkách, před začátkem vyučování, po jeho skončení i během osobního volna, a to hlavně v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Seznámit pedagogy se systémem školy pro oznamování a vyšetřování šikanování, vést pečlivou evidenci všech případů agresivního chování a šikanování mezi spolužáky (školní metodik prevence, výchovný poradce).
- Aktivně zapojit do prevence šikanování i nepedagogické pracovníky.

- Zvyšovat informovanost pedagogů v této oblasti, doplňovat školní knihovnu o literaturu z oblasti problematiky agresivního chování a šikanování, organizovat semináře s odborníky zabývajícími se danou problematikou, začleňovat témata šikany do dalšího vzdělávání učitelů apod.
- Informovat pedagogy, žáky (svěence) i rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (např. umístit na přístupné místo kontakty a telefonní čísla na instituce, které se problematikou šikanování zabývají, viz příloha č. 2 a 3).
- Spolupracovat s odbornými službami resortu školství (pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče a s dalšími odbornými pracovišti poradenských a preventivních služeb v regionu, poskytujícími odbornou konzultaci a psychologickou péči, s metodiky preventivních aktivit a s dalšími odborníky v regionu).

Čl. 4

Metody řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá někdy velmi obtížné i pro zkušeného pedagoga. Nejzávažnější negativní roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí "solidarity" agresorů i postižených.

(2) Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběti.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

(3) Při výbuchu brutálního skupinového násilí vůči oběti, t.zv. "školního lynčování" je nutný následující postup:

1. Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

(4) Účastní-li se šikanování většina problémové skupiny, nebo jsou-li normy agresorů skupinou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník-specialista na problematiku šikanování (z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostického ústavu, krizového centra apod.)

Čl. 5 Výchovná opatření

(1) Pro potrestání agresorů lze užit následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
- Snížení známky z chování.
- Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.
- Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

(2) V mimořádných případech se užití další opatření:

- Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu.
- Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
- Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

(3) Školské zařízení řeší tuto problematiku na základě opatření ve výchově, systému hodnocení svěřence zařízení popř. programu rozvoje osobnosti dítěte.

(4) Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště.

Čl. 6 Spolupráce školy s rodiči žáků

Při podezření na šikanování žáka je nezbytná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Nelze však předpokládat, že rodiče budou vždy hodnotit situaci objektivně, proto se doporučuje upozornit je na to, aby si všímali možných příznaků šikany a nabídnout jim pomoc. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Pokud se rodiče setkají s příznaky šikanování (viz příloha č. 1), měli by se poradit s třídním učitelem, školním metodikem prevence, ředitelem školy, popř. psychologem, etopedem nebo jiným specialistou.

Čl. 7 Spolupráce školy se specializovanými a ostatními institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány, a to zejména ve zdravotnictví s pediatry, odbornými lékaři, psychiatrickou péčí, v oblasti soudnictví se soudci, obhájci a žalobci (také využívání alternativních trestů), v oblasti sociální

péče s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou).

(2) Při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu, je ředitel školy nebo školského zařízení povinen oznámit tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Školy a školská zařízení jsou povinny bez zbytečného odkladu oznámit orgánu sociálně právní ochrany skutečnosti, které ohrožují žáka (svěřence), nebo že žák (svěřenec) spáchal trestný čin, popř. opakovaně páchá přestupky.

Čl. 8 **Závěrečné ustanovení**

Tento pokyn nabývá účinnosti dnem 1.1.2001.

Zdroj: *Metodický pokyn ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.* (online) Platný
http://www.zsvejprty.cz/New_Folder/www/VP/mpsikana.htm

Příloha 5

Seznam linek důvěry v České republice

Linky určené celé populaci

místo	název linky	telefon	provozní doba
Blansko	Linka důvěry	516 410 668	nonstop
Brno	Linka naděje	547 212 333	nonstop
Česká Lípa - k 31. 7. 2005 ukončen provoz	Linka důvěry	487 853 210	po - pá 8 - 20
České Budějovice	Linka důvěry	387 313 030	nonstop
Havířov	Linka důvěry	596 410 888	nonstop
Hodonín	Linka důvěry	518 341 111	po - ne 16 - 22
Hradec Králové	Linka důvěry	495 273 259	nonstop
Karviná	Linka důvěry	596 318 080	nonstop
Kladno	Linka důvěry	312 684 444	nonstop
Kroměříž	Linka důvěry	573 331 888	nonstop
Kutná Hora	Linka důvěry	327 511 111	po - pá (platí i pro svátky) 8 - 20
Liberec	Linka důvěry	485 106 464	nonstop
Mladá Boleslav	Linka důvěry SOS a Centrum psychoterapie	326 741 481	po - pá 9 - 18
Most	Linka duševní tísně	476 701 444	nonstop
Olomouc	Linka důvěry	585 417 777	nonstop
Opava	Linka důvěry	553 616 407	po - ne 10 - 06
Ostrava	Linka důvěry	596 618 908	po - pá 12 - 06 so, ne a svátky nonstop
Pardubice	Linka naděje	466 500 075	po - pá 8 - 22 so - ne 9 - 22
Písek	Linka důvěry	382 222 300	po - pá 8 - 22
Plzeň	Linka důvěry	377 462 312	nonstop
Praha	Linka důvěry RIAPS	222 580 697	nonstop
Praha	Linka důvěry Centra krizová intervence	284 016 666	nonstop
Praha	Linka důvěry Psychiatrické kliniky VFN	224 923 255	po - pá 10 - 22
Praha	Linka důvěry Diakonie	222 514 040	po - pá 9 - 22

Prachatice	Linka důvěry	388 310 147	po,pá 8 - 21 út,st,čt 8 - 16
Přerov	Linka důvěry	581 207 900	nonstop
Příbram	Linka důvěry	318 631 800	denně 15 - 06
Sokolov	Linka naděje	352 622 962	po - pá 16 - 20
Svitavy	Linka důvěry	461 541 541	po - pá 7 - 21
Ústí nad Labem	Linka důvěry	475 600 789	nonstop
Ústí nad Labem	Krizová linka pomoci	475 603 390	po - pá 9 - 22
Ústí nad Orlicí	Linka důvěry	465 524 252	nonstop
Vimperk	Linka důvěry	388 414 140	pá 10 - 18
Vlašim	Linka důvěry Exodus- středisko křesťanské pomoci mladým	317 844 482	nonstop
Vsetín	Linka důvěry	571 413 300	nonstop
Zlín	Linka SOS	577 431 333	nonstop
Znojmo	Linka naděje	515 220 202	po - pá 7 - 15.00

Linky určené dětem a mládeži

místo	název linky	telefon	provozní doba
Brno	Centrum pro týrané, zneužívané a ohrožené děti	541 235 511	nonstop
Brno	Modrá linka	549 241 010	denně 9 - 21
Náchod	Linka pro tebe	491 428 188	momentálně mimo provoz
Olomouc	Linka důvěry	585 414 600	všední dny 16 - 6, víkendy, svátky nonstop
Plzeň	Linka dětské pomoci	377 260 221	po - pá 7 - 20
Praha	Linka bezpečí	800 1 55555	nonstop
Praha	Linka důvěry DKC	241 484 149	nonstop
Praha	Linka pomoci Alternativa dívký (pro mladistvé dívky)	241 727 763	nonstop
Praha	Linka Vzkaz domů	800 111 113	nonstop
Praha	Růžová linka	272 736 263	po - pá 8 - 20

Zdroj: *Linky důvěry.* (online) Platný <http://www.help-psych.cz/ld/internetove.html>

Příloha 6

Informační leták pro rodiče

Jak ochránit své dítě před šikanou

Co je šikanování?

Za šikanování se považuje, když jeden nebo více spolužáků úmyslně, většinou opakovaně ubližuje druhým.

V počátku se to děje nenápadně, prostřednictvím různých legráček a „testíků“ (strkání, nadávání, schovávání věcí...), případně odmítáním, přehlížením, zesměšňováním a pomlouváním. Později se otravování života obětem stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí) nebo kruté psychické násilí, někdy oboje dohromady.

Následky šikanování

Šikanování je vážná věc a v řadě případů bývá trestným činem. Utrpení dětí je nepředstavitelné a jeho následky na těle i na duši mohou nést po celý svůj život.

Jak dítě chránit?

Rodičům doporučujeme využít některou z alternativ podle toho, jak je konkrétní škola připravena šikanování řešit. Předpokladem, aby jste to zvládli, je seznámit se s literaturou o tomto problému (viz. bod Co číst)

Koho kontaktovat?

Obrátit se můžete především na pedagogicko-psychologickou poradnu, která má školu na starosti. Podle příslušného obvodu ji najdete v telefonním seznamu.

Od roku 2000 začala postupně rozvíjet činnost poradna *Občanského sdružení proti šikaně*, která je zaměřena speciálně na pomoc obětem šikanování a jejich rodičům. Podrobnější informace lze získat na adrese Polabská 17, 160 41 Praha 6, nebo na internetové adrese: <http://sweb.cz/sikana.os>

Co číst

Kolář, M.: *Bolest šikanování*. Portál, Praha 2001.

Zdroj: Kolář, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd.. Praha: Portál, s. r. o., 2001. 256 s..
ISBN 80-7178-513-X

Příloha 7

Postup řešení výskytu šikany

V PŘÍPADĚ OBĚTI	V PŘÍPADĚ NÁSILNÍKA
1. pozorně naslouchat	1. v osobních pohovorech vyjádřit zásadní nesouhlas a odsoudit chování násilníka
2. vyjádřit podporu a pochopení	2. nekompromisní stanovisko podepřít přiměřeným veřejným postihem
3. ubezpečit, že to není jeho/její chyba	3. zjistit maximum informací o motivech a možných zdrojích agresivního chování
4. zjistit a zaznamenat maximum informací o původci, formě, trvání, frekvenci a místě šikany	4. systematickým vedením ve škole a v rodině odstranit nebezpečné vzorce chování
5. posoudit míru ohrožení	5. působením na rodinu odstraňovat rizikové postoje a negativní výchovné vlivy
6. zajistit bezpečné prostředí	6. odstranit zdroje ponižování a tělesného násilí v rodině a ve škole
7. vyšetření u odborníka zjistit rozsah tělesného a psychického poškození a zabezpečit následnou péči	7. nabídnout bezpečné možnosti vybití agresivních emocí a možnosti seberealizace
8. pozitivním hodnocením zvyšovat sebevědomí a sebedůvěru dítěte	8. pěstovat a prohlubovat schopnost empatie, vcítění se do pocitů jiných
9. nácvikem vést k osvojení obranných postojů	

Zdroj: Pöthe, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2. vyd. . Praha: G plus G, 1999. 145 s.. ISBN 80-86103-21-8

Příloha 8

Informační leták pro mládež

Nikdo nemá právo druhému ubližovat!

- Spolužáci se k tobě chovají nepřátelsky, ubližují ti a ty nevíš, jak dál.
- Víš o někom, kdo je šikanován, a je ti ho líto.

PŘEKONEJ STRACH A ZAJDI ZA VÝCHOVNÝM PORADCEM.

Jmenuje se: _____

Najdeš ho: _____

Návštěvní hodiny má: _____

Telefon: _____

Co to je šikanování?

Za šikanování se považuje, když silnější žák nebo žáci pro vlastní potěšení, často opakovaně, ubližují druhým.

V počátku se to děje nenápadně, prostřednictvím různých legráček a „testíků“ (strkání, nadávání, schovávání věcí...), případně odmítáním, přehlížením, zesměšňováním a pomlouváním. Později se otravování života obětem stupňuje a zdokonaluje. Nastupuje fyzické násilí (bití, krádeže a poškozování věcí).

Šikanování je vážná věc a v řadě případech bývá trestným činem. Oběti mohou následky šikanování na těle i duši nést po celý svůj život.

Proč bývá člověk šikanován?

Není to proto, že by byl špatný, nebo proto, že by si to nějak zasloužil. Chyba není v něm, ale ve špatných vztazích mezi spolužáky, v kterých převládá bezohlednost a násilí.

Jak se můžeš bránit?

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: „Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší.“

Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Ať už jsi oběť nebo svědek, nevzdávej to a udělej následující:

- **Obrat' se na výchovného poradce. Může ti nejlépe pomoci, bude ti věřit a neprozradí tě.**
- **Svěř se svým rodičům.**
- **V případě, že nenajdeš odvahu svěřit se výchovnému poradci ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 0800 155555. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, komu se něco podobného děje.**

Zdroj: Kolář, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2000. 128 s.. ISBN 80-7178-409-5

Příloha 9

Depistážní dotazník

Depistážní dotazník (pro zachycení alarmujících signálů šikanování)

Varianta A (výpověď žáka o sobě)

1. Ublížel ti někdo ze třídy?	6. Kde se to stalo?
2. Ublížel ti někdo ze školy?	7. Cítil(a) jsi se z toho nešťastný(á), vystrašený(á)?
3. Stalo se to víckrát? Pokud ano, kolikrát?	8. Jsi chlapec, nebo dívka?
4. Jak ti bylo ubližováno?	9. Ten, kdo ti ublížil, byl chlapec, nebo dívka?
5. Kdy se to stalo?	10. Řekl jsi o tom někomu? Pokud ano, komu?

Varianta B (pohled žáka na druhé)

1. Kdo ubližuje slabším?	6. Kdo se nejvíc pere?
2. Kdo zastrašuje a ponižuje spolužáky?	7. Kdo se stává terčem různých vtipů a legrací?
3. Kdo používá násilí proti druhým?	8. Kdo má strach z nějakého spolužáka?
4. Kdo zesměšňuje spolužáky?	9. Kdo je ostatními přehlížen a odmítán?
5. Kdo nejvíc pošťuchuje?	10. Kdo je fyzicky napadán a neumí se bránit?

Nejllepší je tyto otázky rozšířit o další, aby nebyly tolik nápadné.

Příklady z celkového šetření situace:

Kdo je přátelský a kamarádský?	Koho považuješ za nejchytřejšího?
Kdo se zastává slabších?	Komu to myslí a má dobré nápady?
Kdo dává třídu dohromady?	S kým je největší legrace?
Kdo umí nejlépe uklidnit hádku?	Kdo je odvážný a nebojí se?
Kdo je spolehlivý a zodpovědný?	Kdo nejvíc žaluje?
Kdo je obětavý?	Koho mají rádi učitelé?
Kdo je soucitný, empatický, dokáže naslouchat? (pro studenty SŠ)	Kdo se nejslušněji chová k pedagogům?
Kdo se umí ze spolužáků nejlépe prát?	Koho by jsi chtěl za předsedu třídy a proč?

Zdroj: Kolář, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd.. Praha: Portál, s. r. o., 2001. 256 s.. ISBN 80-7178-513.X